

D I G I T H U M

A RELATIONAL PERSPECTIVE ON CULTURE AND SOCIETY

No. 31 (January 2023)

ISSN 1575-2275

<http://digithum.uoc.edu>

D I G I T H U M

A RELATIONAL PERSPECTIVE ON CULTURE AND SOCIETY

No. 31 (January 2023)

ISSN 1575-2275

<http://digithum.uoc.edu>

SPECIAL SECTION: Thinking through ruination: theoretical and empirical approaches to the ruins of the Anthropocene (II)

Digithum, No. 31 (January 2023)

CONTENTS

SPECIAL SECTION: THINKING THROUGH RUINATION: THEORETICAL AND EMPIRICAL APPROACHES TO THE RUINS OF THE ANTHROPOCENE (II)

Pensar a través de la ruïna: una introducció
Anna Clot-Garrell

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin
Lluís Montull

Ruïna, runes, runa: natura i models culturals a la Catalunya rural
Jaume Franquesa

Landscapes of boom and ruination: politics of seeing in China's "tin capital" Gejiu, 1912-1949
Qieyi Liu

Abandonar, transformar, recordar: dues mirades a les ruïnes contemporànies
Anna Clot-Garrell

<https://digithum.uoc.edu>**Secció especial: Pensar a través de la ruïna: aproximacions teòriques i empíriques a les ruïnes de l'antropocè****Pensar a través de la ruïna: una introducció****Anna Clot-Garrell**
Universitat de Barcelona**Data de recepció:** gener 2024
Data d'aprovació: gener 2024
Data de publicació: març 2024**Citació recomanada:**

CLOT-GARRELL, Anna (2023). «Pensar a través de la ruïna: una introducció». A: Anna Clot Garrell (ed.). «Secció especial: Pensar a través de la ruïna: aproximacions teòriques i empíriques a les ruïnes de l'antropocè» [en línia]. *Digithum*, núm. 31. <https://doi.org/10.7238/d.v0i31.426745>. [Data de consulta: dd-mm-aaaa].

Els textos publicats en aquesta revista estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement 4.0 Internacional de Creative Commons. La llicència completa es pot consultar a <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ca>

Resum

Aquesta introducció presenta les principals aportacions de les dues parts que configuren la secció especial titulada «Pensar a través de la ruïna: aproximacions teòriques i empíriques a les ruïnes de l'antropocè». L'objectiu d'aquesta secció especial és submergir-se des d'una perspectiva interdisciplinària en l'exploració i estudi de les ruïnes antropogèniques del nostre passat recent en un context de reptes i amenaces ambientals. Els articles compilats il·lustren la importància d'examinar aquestes ruïnes, destacant la seva riquesa així com la seva naturalesa complexa, fragmentària i paradoxal. Així mateix, la present introducció subratlla les interseccions fèrtils entre els articles i ressegueix els diferents elements que conflueixen en l'abordatge de la crisi ecològica a través de la perspectiva de les ruïnes i els processos de ruïna.

Paraules clau

ruïna; runa; residu; infraestructura; paisatge; formigó; carbó; plàstic; extinció; transformacions socioecològiques; modernització; antropocè

Pensar a través de la ruïna: una introducción**Resumen**

Esta introducción presenta las principales aportaciones de las dos partes de la sección especial titulada «Pensar a través de la ruina: aproximaciones teóricas y empíricas a las ruinas del Antropoceno». El objetivo de esta sección especial es sumergirse desde una perspectiva interdisciplinaria en la exploración y estudio de las ruinas antropogénicas de nuestro pasado reciente en un contexto de retos y amenazas ambientales. Los artículos compilados ilustran la importancia de examinar estas ruinas, destacando su riqueza así como su naturaleza compleja, fragmentaria y paradójica. Así mismo, esta introducción subraya las intersecciones fértiles entre los artículos y resigue los diferentes elementos que confluyen en el abordaje de la crisis ecológica a través de la perspectiva de las ruinas y los procesos de ruina.

Palabras clave

ruina; escombros; residuo; infraestructura; paisaje; hormigón; carbón; plástico; extinción; transformaciones socioecológicas; modernización; Antropoceno

<https://digithum.uoc.edu>

Pensar a través de la ruïna: una introducció

«Però com més m'apropava a les ruïnes, més s'esvaïa la imatge d'una illa misteriosa dels morts i més convençut estava que allò eren les restes de la nostra pròpia civilització, devastada per una catàstrofe futura.»

(W. G. Sebald, *Els Anells de Saturn*)

L'any 2012, Caitlin DeSilvey i Tim Edensor van publicar un article en què parlaven del creixent interès acadèmic per la vida contemporània de les ruïnes. Aquest interès sembla que persisteix, i gairebé una dècada després, en el que podríem anomenar un actual (i persistent) *Ruinenlust*, no només hi ressonen obsessions pretèrites respecte a la decadència i la destrucció, sinó que també s'hi veuen reflectides les nostres preocupacions i angoixes actuals respecte a la crisi socioecològica a la qual ens enfrontem més que mai avui dia. L'atracció per les ruïnes ha continuat proliferant més enllà de visions romantitzades i melancòliques d'un passat llunyà vers ruïnes antropogèniques d'un passat recent esdevenint eines heurístiques i dispositius crítics per examinar les transformacions i contradiccions del nostre present. Els articles aplegats en aquesta secció especial titulada *Pensar a través de la ruïna* serveixen d'exemple d'aquesta vitalitat en l'estudi de les ruïnes, i també de la seva riquesa i caràcter pluridisciplinari.

Les contribucions des de la sociologia, l'antropologia, la filosofia, la història, les humanitats ambientals i la ficció enriqueixen les dues parts d'aquesta secció especial (núm. 30 i 31). Aquests diversos enfocaments convergeixen per explorar les ruïnes com a objecte i concepte en el context dels reptes i de les amenaces ambientals, oferint angles temàtics diversos. Des de la mirada cap als residus, Olli Pyyhtinen, Stylianos Zavos, Alma Onali, Ulla-Maija Sutinen i Niina Uusitalo obren la primera part d'aquesta secció amb un article que explora el nexa entre l'antropocè i les ruïnes. Els autors examinen les noves realitats que configuren l'acumulació de residus, particularment el plàstic, que s'ha convertit en un material nociu i icònic del nostre temps. Ferran Pons-Raga i Ismael Vaccaro aborden, en el segon article, la relació entre les ruïnes i les transformacions del paisatge, centrant-se en els rastres materials d'infraestructures extractives de recursos a entorns rurals. Passant de la terra ferma cap al mar, Oriol Batalla reflexiona en el tercer article sobre processos de ruïna i extinció observant els impactes antropogènics destructius a l'oceà. Finalment, aquesta primera part culmina amb una ficció sociològica d'Ariadna Peralta entorn de les transformacions de la masoveria i una ressenya de Gloria Guirao envers les ruïnes provocades per un altre material emblemàtic de l'antropocè: el formigó. La ficció sociològica de Peralta il·lustra com una mirada literària crítica i aguda permet explorar i narrar les ruïnes i els processos de ruïna sense caure en una estetització del desastre. La ressenya de Guirao, per la seva banda, a través de resseguir les aportacions principals del llibre d'Anselm Jappe, mostra el revers d'un dels fonaments materials centrals de les fantasies del progrés en la construcció de societats industrials-capitalistes modernes.

Seguint el fil de la discussió encetada a la primera part, la segona part de la secció especial (núm. 31) comença amb l'assaig filosòfic de Lluís Montull sobre la filosofia de les ruïnes de Walter Benjamin. Montull aprofundeix en el concepte de ruïnes de Benjamin partint d'una revisió crítica de la reinterpretació de Bruno Latour de l'al·legoria de l'«Àngel de la història» de Walter Benjamin. En aquesta

exploració, Montull se submergeix en l'obra de Benjamin per mostrar com aquest concepte, a través de les seves diverses formes, obre possibilitats epistemològiques i polítiques no només per enfrontar-nos a un passat danyat sinó també per respondre a un futur que es presenta com a clos o esberlat. Seguint aquest fil de revisió de les idees de Benjamin, Jaume Franquesa parteix de la crítica a la temporalitat de la modernitat capitalista a les *Tesis de filosofia de la història* de Benjamin per abordar les profundes transformacions presenciades en el paisatge rural català durant els darrers cinquanta anys. Examinant les «traces de dislocació» deixades pels processos de modernització a dues zones rurals de la geografia catalana, Franquesa revela les experiències viscudes i els modes de vida encoberts i persistens en les ruïnes. En una exploració complementària, però des d'una perspectiva temporal i geogràfica diferent, Qieyi Liu desenvolupa una anàlisi històrica de Gejiu, una ciutat minera del sud-oest de la Xina durant la primera meitat del segle XX, que qüestiona la linealitat dels relats d'esplendor i decadència al voltant dels processos de modernització. La secció especial conclou amb una ressenya de dos llibres que dialoguen amb aquestes diferents aportacions assenyalant, d'una banda, les dimensions global-local dels processos de ruïna i, d'una altra, la vida social que s'esvaeix entre les ruïnes i els paisatges posthumans que també hi poden emergir.

Al llarg del recorregut que ens ofereix la lectura de tots aquests articles, diversos fils comuns s'entrecreuen formant un conjunt ric i estimulante en el fet de pensar, a través i des de les ruïnes, la crisi ecològica que transitem actualment. Un element interessant compartit entre els diferents articles és l'adopció d'una perspectiva relacional i processual a l'hora d'examinar les ruïnes des de les ciències socials i humanitats que foragita qualsevol risc d'essencialisme o reificació. Les ruïnes esdevenen, així concebudes per tots els autors, entitats dinàmiques i contingents més que estàtiques i inertes. Tots els textos parteixen d'una anàlisi de les ruïnes en el seu estat actual, considerant les textures i la riquesa de la seva materialitat però, alhora, situant aquestes restes materials en una xarxa de relacions i pràctiques valoratives que produeixen aquests artefactes, paisatges i llocs com a ruïnes al llarg del temps. En l'estudi dels processos situats de desús, decadència, extinció i abandó que despleguen les diferents contribucions, veiem ressonar l'èmfasi d'Ann Laura Stoler (2013) en considerar la ruïna també com a verb, és a dir, en termes d'*arruinar*, com a un procés més que un objecte en si mateix. Concretament, un procés polític de descartar i excloure persones i llocs particulars, tal com exemplifiquen els articles de Pons-Raga i Vaccaro, Franquesa i Liu, i apunta la ressenya de Guirao. De la mateixa manera, hi copsem l'èmfasi d'Anna Tsing (2021) vers una perspectiva més que humana en examinar aquests entramats de vida i materialitat, tal com es plasma en les aportacions de Pyyhtinen *et al.*, Batalla i Peralta. Tots els texts contextualitzen les ruïnes i els processos de ruïna d'una manera o una altra, demostrant que no són el resultat de canvis sobtats o esdeveniments apocalíptics, sinó més aviat endèmics de lògiques específiques de la modernitat industrial-capitalista traçables històricament. Per tant, les diferents aportacions ens revelen que les ruïnes no són ruïnes com a tals, sinó que adquireixen aquesta qualitat al llarg del temps.

Diferents escales d'anàlisi i dimensions espacials i temporals també entren en joc en aquesta perspectiva relacional i processual que adopten els diferents articles d'aquesta secció especial. D'una

<https://digithum.uoc.edu>

Pensar a través de la ruïna: una introducció

banda, tots els autors mostren com el caràcter tangible de les ruïnes ens permet copsar fenòmens de gran escala, com la crisi ecològica, i aterrar una narrativa tan abstracta com és la de l'antropocè. Tal com indica Marco Armiero (2023), situar les relacions socioecològiques al centre és crucial a l'hora de revisar els angles morts i els riscos de reificació de la narrativa de l'antropocè. En aquest sentit, Pyyhtinen *et al.*, per exemple, s'apropen a «l'antropocè ordinari» examinant els entramats *naturalculturals* que configuren la nostra vida quotidiana, a través dels quals els objectes i materials residuals –com restes, relíquies, runes o ruïnes de la nostra societat i accions humanes malbaratadores– són palpables. D'altra banda, els treballs etnogràfics de Franquesa i Pons-Raga i Vaccaro, l'assaig filosòfic de Montull i la ficció sociològica de Peralta il·lustren com les dimensions espacials i temporals s'interrelacionen en aquesta materialitat de les ruïnes. Des de diferents perspectives, aquestes aportacions observen la historicitat de les ruïnes que enllacen i, alhora, condensen relacions espacials i temporals entrecruades i canviant. Com assenyala Franquesa, les ruïnes es poden concebre com a «traces de dislocació». En aquest sentit, tal i com destaquen Pons-Raga i Vaccaro, en lloc de ser vistes com a «reliques autònomes en un temps i un espai concrets», les ruïnes es poden considerar com a elements materials que permeten traçar vincles socials entre el passat, el present i el futur del mateix lloc, facilitant així una comprensió de la constitució d'aquests paisatges d'una manera entrelaçada i processual, un punt també discutit per Montull a través de la filosofia de Benjamin i il·lustrat per la narració de Peralta de la materialitat canviant de la masoveria i el seu entorn socionatural.

Aquesta aproximació relacional, processual i multidimensional a les ruïnes que adopten els diferents textos també ens permet copsar com les ruïnes problematitzen i alhora col·lapsen certes concepcions binàries: entre la presència i l'absència, allò que és visible i invisible, allò que roman i s'esvaeix, allò que emergeix i desapareix, allò que té valor i allò que no en té. Des d'angles temàtics diversos, els autors suggereixen com les ruïnes ens conviden a abraçar l'ambigüitat i la complexitat, i també no defugir tensions i contradiccions en les nostres anàlisis. Per exemple, en el seu assaig filosòfic, Montull subratlla com «la possibilitat de constituir una experiència filosòfica passa per fer nostra la fragmentarietat i provisionalitat d'aquestes runes que defineixen l'edat moderna i la modernitat, malgrat les seves pretensions contràries; el que significa replantejar també una praxis científica que no pot obviar la seva coparticipació amb el mal». Aquest no témer a obrir i expandir la nostra mirada a què ens convida cada article, s'aplica no només al contingut –és a dir, a les ruïnes com a objecte d'estudi–, sinó també a la manera com narrem aquestes ruïnes. En aquest sentit, algunes contribucions experimenten amb diferents formes de llenguatge per capturar els matisos i complexitats de les ruïnes i processos de ruïna. Per exemple, Pyyhtinen *et al.* plantegen la necessitat d'anar més enllà de les formes convencionals i les estructures narratives de l'escriptura acadèmica per explicar històries del *wastecè* i les seves ruïnes. Així, a través del que anomenen «ruïnes textuales» o «escriptura de ruïnes», els autors desenvolupen una proposta d'escriptura més inclusiva incorporant diferents vinyetes etnogràfiques-literàries per capturar amb més detall la naturalesa concreta però fragmentària i paradoxal de les ruïnes. De la mateixa manera, la ficció sociològica de Peralta experimenta amb el llenguatge literari. En el seu text *La memòria material del*

món, on hi ressonen els passos de W.G. Sebald a *Els anells de Saturn* i l'eco de Judith Schallansky a *Inventari de Coses Perdudes*, l'autora exemplifica les possibilitats de la ficció per abordar la crisi ecològica atenent tant els seus *efectes* com *afectes*; obrint interrogants des de l'experiència viscuda que estimulen al pensament crític i alhora a una resposta política. Batalla, per la seva banda, aprofundeix en les ruïnes de l'oceà des de l'anàlisi del llenguatge artístic a partir dels treballs de Chris Jordan, Jeff Orlowski i X. L. Catlin Seaview Survey. De manera similar a altres treballs com el llibre *Arts of Living on a Damaged Planet: Ghosts and Monsters of the Anthropocene* (Tsing *et al.*, 2017), el seu article il·lustra el potencial hermenèutic de la representació artística, en aquest cas visual, per connectar fenòmens ambientals distants i amplis amb escales més petites de significat que permetin una comprensió més subjectiva, situada i normativa dels problemes ambientals (Jasanoff, 2010). Més enllà d'aquesta experimentació amb diferents llenguatges literaris i artístics que ofereixen algunes de les contribucions, aquesta secció especial també incorpora la diversitat en el seu caràcter multilingüe comptant amb aportacions tant en anglès com en català que volen ampliar i fer més plurals els nostres horitzons d'escriptura acadèmica.

Finalment, en aquest esforç de pensar amb i a través de les ruïnes la crisi ecològica, un element final a destacar és la perspectiva crítica compartida pels diferents articles que configuren el conjunt d'aquesta secció especial. Tots els textos indiquen el potencial creatiu i alhora transformador que pot resultar d'aquesta atenció i anàlisi de les ruïnes i processos de ruïna actuals. Pyyhtinen *et al.*, per exemple, ens conviden a reflexionar sobre «el potencial disruptiu de les ruïnes», ja que argumenten com els residus alteren els nostres sentits humans i es converteixen en un recordatori tràgic de la deterioració i persistència de les coses que hem construït i hem anat acumulant. Tanmateix, enmig d'aquesta negativitat de les ruïnes, subratllada també per Gastón Gordillo amb el seu concepte de *rubble* (2014), Pyyhtinen *et al.* remarquen com aquestes es poden convertir també en una poderosa metàfora i eina conceptual per enfrontar-nos críticament a l'ideal de l'economia circular, excessivament optimista i tecnocràtic. Basant-se en el concepte de *response-ability* de Donna Haraway (2016) i la perspectiva de Jacques Rancière sobre la política (1999), els autors conclouen assenyalant com la presència inquietant de residus estimula una aprehensió afectiva d'aquestes ruïnes, humanes i més que humanes, que pot esdevenir un prerequisit per a la possibilitat d'una resposta política situada i emancipadora. Així mateix, Pons-Raga i Vaccaro indiquen les possibilitats crítiques que l'atenció a les ruïnes pot oferir en relació amb la percepció i comprensió de les transformacions del paisatge. A partir de la proposta d'una «educació territorial» –que posa l'accent en la noció de territori qüestionant la proliferació de visions contemplatives del paisatge com una forma de naturalesa prístina–, els autors suggereixen com el reconeixement de les ruïnes pot inspirar una comprensió més profunda de les connexions entre el passat, el present i els paisatges futurs, i també estimular un coneixement més gran dels processos complexos i sovint conflictius que configuren els paisatges. Una educació territorial que faci possible una apreciació més «cap endins» que «cap enfora», oferint coordenades a la població local perquè pugui reconèixer les ruïnes que l'envolten i contrarestar la tendència d'aquestes materialitats a ser ignorades o mercantilitzades en una economia de mercat capitalista. En definitiva, el conjunt de

<https://digithum.uoc.edu>

Pensar a través de la ruïna: una introducció

les contribucions d'aquesta secció especial ens dibuixen amb tota la seva força i complexitat com l'acumulació de derrotes, errors i intents fallits, a mesura que persisteixen i es reflecteixen en aquest reguitzell de ruïnes i runes, es poden convertir també en fils invisibles que ens ajudin a teixir el nostre present, desafiant les narratives dominants del progrés que semblen repetir-se avui tenyides de verd.

Bibliografia

- ARMIERO, M. (2022). *Wasteoceno. La era de los residuos*. Madrid: Catarata.
- DESILVEY, C.; EDENSOR, T. (2013). «Reckoning with Ruins». *Progress in Human Geography*, vol.37, núm. 4, pp. 465-485. DOI: <https://doi.org/10.1177/0309132512462271>
- GORDILLO, G. R. (2014). *Rubble: The Afterlife of Destruction*. Durham: Duke University Press.
- JASANOFF, S. (2010). «A New Climate for Society». *Theory, Culture & Society*, vol. 27, núm. 2-3, pp. 233-253. DOI: <https://doi.org/10.1177/0263276409361497>
- SCHALANSKY, J. (2020). *Inventari de Coses Perdudes*. Barcelona: Més Llibres.
- SEBALD, W. G. (1995 [2020]). *Els Anells de Saturn*. Barcelona: Flâneur.
- STOLER, A. L. (ed.). (2013). *Imperial Debris: On Ruins and Ruination*. Durham: Duke University Press.
- TSING, A. L. (2021). *La seta del fin del mundo. Sobre la posibilidad de vida en las ruinas capitalistas*. Madrid: Capitán Swing.
- TSING, A. L.; BUBANDT, N.; GAN, E.; SWANSON, H. E. (2017). *Arts of Living on a Damaged Planet: Ghosts and Monsters of the Anthropocene*. Minnesota: University of Minnesota Press.

<https://digithum.uoc.edu>

Pensar a través de la ruïna: una introducció

Anna Clot-Garrell
Universitat de Barcelona
annaclotgarrell@ub.edu

És investigadora postdoctoral Juan de la Cierva Incorporación al Centre d'Estudis de Cultura, Política i Societat (CECUPS), Departament de Sociologia, Universitat de Barcelona. La seva recerca actual gira al voltant de les transformacions socioecològiques, combinant treball teòric i empíric. És doctora en Sociologia amb menció internacional per la Universitat Autònoma de Barcelona, guardonada amb el Premi Manuel Sales i Ferré de Sociologia (Institut d'Estudis Catalans, 2018).

<https://digithum.uoc.edu>

Secció especial: Pensar a través de la ruïna: aproximacions teòriques i empíriques a les ruïnes de l'antropocè

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin

Lluís Montull

Universitat Oberta de Catalunya

Data de recepció: octubre 2023

Data d'aprovació: novembre 2023

Data de publicació: febrer 2024

Citació recomanada:

MONTULL, Lluís (2023). «Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin». A: Anna Clot Garrell (ed.). «Secció especial: Pensar a través de la ruïna: aproximacions teòriques i empíriques a les ruïnes de l'antropocè» [en línia]. *Digithum*, núm. 31. <https://doi.org/10.7238/d.v0i31.420143>. [Data de consulta: dd-mm-aaaa].

Els textos publicats en aquesta revista estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement 4.0 Internacional de Creative Commons. La llicència completa es pot consultar a <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ca>

Resum

Aquest assaig parteix de la crítica de Bruno Latour a la conferència *L'estat de la naturalesa* a l'àngel de la història benjaminiana per la seva ceguesa davant de les runes que ens venen del futur en forma de catàstrofe climàtica i planetària. A partir d'aquí, es pregunta si des de la filosofia rememorativa de Walter Benjamin es pot respondre aquest no-futur i com fer-ho. Abordant la qüestió a partir de tres moments de la seva filosofia de la runa: el que té lloc en la incipient filosofia de joventut i els dos que giren respectivament entorn de l'al·legoria barroca i la imatge dialèctica. Un recorregut en què la runa apareix no només com a signe definidor de l'edat moderna i la modernitat, malgrat les seves pretensions contràries, sinó també com a manera de resistència que permeti albirar un futur plantejat no com a un progrés sense aturador, sinó com a interrupció de la catàstrofe a què aquest ens ha abocat. Aquest trajecte també vol ressaltar l'especificitat d'una figura fonamental a les *Tesis* com el «materialista històric» i, igualment, obrir preguntes sobre l'experiència filosòfica, la praxi científica o l'agència política dels morts, i del dany que donàvem per conclòs a l'era del capitalocè.

Paraules clau

canvi climàtic; capitalisme; gestió recursos naturals; runes; paisatge

What debris awaits us? Three philosophies of ruin in Walter Benjamin

Abstract

This essay is based on Bruno Latour's criticism in the conference *The State of Nature of Benjamin's Angel of History* for his blindness to the debris that comes to us from the future in the form of a climate and planetary catastrophe. From here on, the question is whether and

<https://digithum.uoc.edu>

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin

how we can respond to this non-future from Walter Benjamin's remembrance philosophy; addressing the question from three moments in his philosophy of ruins: the first one takes place in his incipient philosophy of youth and the two others revolve respectively around the baroque allegory and the dialectical image. A journey in which ruin appears not only as a defining sign of the modern age and modernity despite its contrary claims, but also as a form of resistance that allows us to glimpse a future considered not as unchecked progress, but as an interruption of the catastrophe to which this has led us. This journey also wants to highlight the specificity of a fundamental figure in the Theses such as the "historical materialist" and, likewise, open questions about the philosophical experience, scientific praxis or the political agency of the dead and the damage in the Capitalocene era.

Keywords

Walter Benjamin; ruin; Latour; Capitalocene; modernity; future

1. L'àngel de la geohistòria de Bruno Latour. Don't look up?

L'any 2014, Bruno Latour inicia la seva conferència a Valparaíso L'estat de la naturalesa i revisa l'àmpliament coneguda, sovint rebregada i mil cops reinterpretada al·legoria de l'*Angelus Novus* de Walter Benjamin. En aquesta revisió posa de manifest que si bé l'àngel de la història ens adverteix de «la pila de runes que s'enfila al cel» des del passat, potser desatén les que ens amenacen des del futur; ara que, com va dir l'estiu passat el secretari general de l'ONU António Guterres, hem passat de l'era de l'escalfament global a l'era de l'ebullició global.

La crítica de Benjamin a la modernitat romandria, doncs, incompleta perquè, per contrarestar la fugida moderna cap endavant, el protagonista de la IX tesi de *Sobre el concepte d'història* dirigeix la seva cara astorada al passat i «allà on davant nostre apareix una cadena d'esdeveniments, ell hi veu una única catàstrofe que apila incessantment runes sobre runes i les hi llança davant dels peus» (Benjamin, 2019, p. 47). Tanmateix, el sociòleg francès parteix de la hipòtesi de Gaia de Lovelock, d'acord amb la qual el planeta Terra actuaria com a un macroorganisme ara ja sense capacitat de regenerar-se per l'actuació humana. Una actuació tan decisiva que hauria esdevingut era geològica amb el nom d'*antropocè*. I és des d'aquesta hipòtesi que proposa un nou àngel, l'àngel de la geohistòria, que gira ara el seu esguard envers les runes d'un futur no menys terrible. La qual cosa significa que el progrés que empenyia l'àngel benjaminianà cap enrere ja no es pot donar per descomptat. Per aquest motiu, per aturar «la guerra» mai declarada contra una natura a què no hem deixat mai de pertànyer –malgrat la fantasma-goria moderna–, Latour reivindica una agència no monopolitzada per l'ésser humà seguint el model de la seva teoria de l'actor en xarxa (Latour, 2008, p. 19). Una proposta que entendria com el gir copernicà que, més enllà del proposat per Benjamin, ens permetria revertir escenaris apocalíptics com l'anunciat per António Guterres.

Per què? Doncs perquè reconeixeria la qualitat de subjecte actant en totes les forces animades i inanimades amb què interactuem: virus, vegetació, espais i no-espais urbanístics, legislacions, éssers humans, fenòmens atmosfèrics... seguint el model d'allò que succeeix en el marc de la recerca científica al laboratori.

A partir d'aquí i més enllà dels detalls de la proposta social i política concreta de Latour, que no serien objecte preferent d'aquest assaig, la seva crítica interessa especialment en el camp de la reflexió benjaminiana perquè apunta a la línia de flotació de l'actualitat de la seva filosofia de la història. Una filosofia de la història benjaminiana que, des de fa dècades, filòsofs com Reyes Mate o Michael Löwy, amb el seu celebrat *Avís d'incendi*, prenen com a punt de partida d'una relectura política de la modernitat que tingui en compte el patiment dels vençuts i vençudes del passat i del present. I la posa en qüestió perquè l'*avis* de Latour ens dirigeix a un *incendi* futur que, de fet, com en la pel·lícula *Don't look up*¹ (2021), el capitalisme ja ha assumit projectant la seva continuació fora del planeta, si fem cas als projectes estel·lars dels magnats Jeff Bezos, Elon Musk i Richard Branson. És a dir, hem arribat a un punt en què, com recull Mark Fisher, «és més fàcil d'imaginar-se la fi del món que el final del capitalisme» (2009, p. 2).

Aleshores, la pregunta que vol plantejar aquest assaig consisteix a esbrinar si des de la filosofia rememorativa benjaminiana es pot respondre aquest no-futur i com fer-ho. No només en el seu gest final, que representen les *Tesis*, sinó al llarg de la seva obra, els fragments de la qual cal llegir conjuntament –com reclama Antonio Aguilera (2021, pp. 137-138)–, perquè recobrin la seva força. I aquí és especialment rellevant aprofundir en el seu concepte de ruïna. Una categoria present en la seva filosofia des dels seus inicis i que adquireix cada cop més protagonisme i caràcter crític en dues de les seves grans propostes per afrontar el problema central a què intenta respondre al seu pensament: com fer possible una experiència filosòfica en una modernitat que posa molt difícil, com al mateix Àngel, fer nostre allò que ens passa o, en la versió de la pel·lícula de 2021, mirar cap a dalt. Aquestes propostes són l'al·legoria i la imatge dialèctica. I la qüestió que cal plantejar a partir d'elles és si, en les seves diferents formes, aquest concepte de ruïna benjaminiana

1. En la pel·lícula, dos astrònoms lluiten sense èxit perquè l'opinió pública i les autoritats reaccionin a temps davant l'arribada imminent d'un cometa gegant que ha de provocar l'extinció de la vida al planeta. Només se salva Peter Isherwell, el director general multimilionari de la empresa de tecnologia BASH, perquè, preveient el desastre, ja havia construït una nau espacial per fugir; fet que recorda projectes reals com Blue Origin de Jeff Bezos o Space X d'Elon Musk.

<https://digithum.uoc.edu>

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin

permet obrir-nos epistemològicament però també políticament no només a un passat danyat no reconegut, sinó també a un futur que no ens deixi sense present.

2. «Les piles de runes de la nostra força». Metafísica i política de la joventut

Abans de l'al·legoria i la imatge dialèctica, però, la primera aparició del concepte de *ruïna* es troba en la seva incipient formulació filosòfica de joventut. Sobre ella, sovint, s'ha discutit si cal o no incloure-la dins del gran corpus benjaminiana (Vargas, 2018, pp. 68-69), però aquí paga la pena detenir-nos perquè, més enllà d'una vàlua que el mateix Benjamin discutia, permet entendre tant la diversitat d'un pensament, en què cada obra i cada pàgina tenen un sentit propi, com els elements de continuïtat que es mantenen fins al seu darrer escrit. I el primer element distintiu d'aquest primer tempteig filosòfic és que en ell, molt abans que The Who, Benjamin llença el seu propi *My generation*. I com Pete Townshend el 1965 planteja el conflicte generacional d'una joventut que «espera morir abans d'envellir» o, més aviat, en els termes d'un altre manifest generacional, *Another brick in the wall* de 1979 de Pink Floyd, crida «Hey, teacher, leave us kids alone».

Es tracta dels escrits de joventut que van generar el seu compromís amb el moviment de renovació estudiantil *Jugendbewegung* liderat pel pedagog Gustav Wyneken per trencar amb la rigidesa del sistema escolar del II Reich. Una causa col·lectiva que Benjamin abraça entusiastament i de manera plena com mai no ho farà amb posterioritat –ni tan sols és comparable amb l'adopció d'alguns elements del marxisme més ortodox als anys trenta tan criticada pels seus amics Adorno i Scholem–; fins i tot, el 1914, arriba a presidir l'Associació estudiantil berlinaesa lliure. En aquest ampli moviment, Benjamin s'ubica en la seva ala més radical, atès que per a ell no es tracta únicament de plantejar una reforma educativa basada en els ideals humboltians de llibertat i autonomia, sinó que proposa una transformació cultural i moral completa de la societat encapçalada per la joventut. A tal fi, a diferents escrits com *La Bella dorment* (1911), *L'ensenyament de la moral* (1913), *L'experiència* (1914), *La metafísica de la joventut* (1914) o *La vida dels estudiants* (1915), Benjamin proposa *despertar* la joventut perquè assumeixi una experiència pura basada a absolutitzar allò que per als adults és transitori: l'edat juvenil. I que ell entén com a un *Zeitgeist* que ha d'irrompre en la història per configurar una nova comunitat politicoreligiosa que trenqui amb la separació kantiana entre legalitat externa i moralitat, tal com sosté en *L'ensenyament de la moral* quan parla de la «Comunitat escolar lliure» com «una comunitat ètica» que «té un i un altre cop la vivència de la conversió de la norma [moral] en un ordre empíric legal» (Benjamin, G. S., II, 1989, p. 50). Ara bé, malgrat que aquest plantejament que recorda l'eticitat hegeliana, Benjamin ja hi introdueix el concepte de ruïna en un sentit del tot allunyat al d'un Hegel per a qui la ruïna, fins i tot de la cultura més egrègia, no és més que el pas necessari per a la seva superació en el transcurs de la història universal. No en parlem ja quan es tracta, tal com recorda sovint Reyes Mate, de «les flors innocents» dels patiments particulars que genera aquesta història universal; aleshores, d'acord amb el progrés hegeliana, no hi ha més opcions que assumir el

seu esclafament en el camí davant de les grans figures de la història, sigui Cèsar, Carlemany o Napoleó (Hegel, 1986, p. 48).

Altrament, les runes a què Benjamin es refereix a *Metafísica de la joventut* –i que aquí també s'apilen com a la *Tesi IX*– són les d'una joventut que s'ha adormit i que, per tant, cal despertar-la, d'acord amb una dicotomia somni-despertar que, amb variacions de significat, continuarà apareixent fins al final de la seva obra:

«Cada dia fem servir forces fora mida com ho fan aquells que dormen. Allò que fem i pensem va ple de l'ésser dels nostres pares i avantpassats. Un incomprès simbolisme ens esclavitzava sense solemnitat. A cops, en despertar, recordem un somni. Així, rarament s'il·lumina de forma clarivent les piles de runes de la nostra força a través de les quals el temps ha passat volant.» (G. S., II, 1989, p. 91)

El que caracteritza aquest concepte de ruïna benjaminiana és que no es tracta d'un element estàtic, d'un element que es deixi enrere en la marxa cap endavant del progrés; sinó de quelcom que ens interpel·la a fi, en aquest cas, de construir un nou present i futur per a la joventut. Un concepte de ruïna o ruïna –perquè Benjamin usa indistintament els mots alemanys *Trümmer* i *Ruine* amb el doble sentit d'enderroc i de resta de cultura antiga– que pren sobretot sentit en el darrer gran text d'aquest primer assaig filosòfic de Benjamin, *La vida dels estudiants*. I ho fa especialment en l'inici en què contraposa, d'una banda, «la concepció històrica que, des de la confiança en la infinitud del temps, només distingeix el *tempo* dels éssers humans i de les èpoques segons rodin més de pressa o més lentament per la sendera del progrés» amb, d'altra banda, la seva consideració de la història «compilada en un punt focal, tal com ha estat des d'antic a les imatges utòpiques dels pensadors»; de manera que –continua– «els elements de l'estadi final no apareixen com una informe tendència progressiva; sinó que estan profundament integrats en cada present com les creacions i pensaments més perillosos, difamats i befats» (G. S., II, 1989, p. 75). Una concepció qualitativa del temps que, malgrat el seu estat incipient carregat encara d'ínfulas metafísiques, ja conté «un esbós sorprenent de la seva filosofia messiànica de la història» (Löwy, 2005, p. 20). Perquè passat, present i futur no formen una seqüència, sinó que es consumeixen en un sol instant de plenitud o d'horror en què uns s'interpel·len els altres. La qual cosa significa que, des de l'inici, les runes que veu l'àngel no són només el seu passat; sinó també el seu present i futur. Tot i que aquest intent que de les runes de la joventut en sorgís una comunitat espiritual pura acabi fracassant amb un fet traumàtic que el marcarà per a sempre: el suïcidi el 8 d'agost de 1914 del seu amic Fritz Heinle i de Carla Seligson a l'*Spreechaal* de l'Associació estudiantil berlinaesa lliure, en un acte de desesperació contra la Primera Guerra Mundial que acabava de declarar-se. Perquè aquest suïcidi mostraria, com la mort prematura de tants joves en moviments posteriors, que: «ningú pot millorar l'escola i la casa paterna sense destruir l'Estat que duu amb ell la maldat» (G. S., VI, 1991, p. 479), tal com escriurà gairebé vint anys després a *La Crònica berlinaesa* (1932).

<https://digithum.uoc.edu>

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin

3. L'edat moderna com a camp de runes: idealisme crític i al·legoria

Però si en una obra el concepte de ruïna adquireix un sentit ja ple com a manera de coneixement dialèctic en un moment de crisi és a *Origen del Trauerspiel alemany*. Benjamin l'escriu entre 1923 i 1925 amb l'objectiu de ser habilitat com a *Privatdozent* en la facultat de filosofia de la Universitat de Frankfurt i, d'aquesta manera, resolde els problemes financers que l'angoixaven des que la inflació havia minvat els recursos familiars (Witte, 1985, p. 38). Una postulació que, malgrat l'originalitat i l'impacte del text en autors tan dispars com Theodor W. Adorno i Carl Schmitt,² es rebutja definitivament el 13 de juliol de 1925 amb l'argument del catedràtic d'estètica Hans Cornelius que es tracta d'«un treball sobre manera difícil de llegir» i «s'hi usen una gran quantitat de paraules, el sentit de les quals l'autor no entén necessari explicar» (G. S., VI, 1986, p. 771). Refús que ocasionarà la conversió definitiva de Benjamin –tal com el descriu Scholem– en home de *lettres*, però que palesa igualment les insuficiències i límits a què s'enfronta ara i adés l'acadèmia.³

Doncs bé, aquest *tractat*,⁴ com ell l'anomena, dedicat a una forma artística oblidada històricament i, segons el mateix Benjamin amb raó blasmada, és fonamental en aquella comprensió global de la filosofia fragmentària benjaminiana abans esmentada. I ho és perquè, d'alguna manera, representa la seva gran frontissa entre, d'una banda, la filosofia de la història de la joventut i, sobretot, l'intent immediatament següent d'ampliar l'experiència il·lustrada a la religiosa a partir d'una filosofia del llenguatge centrada en el nom; i, d'altra banda, la seva filosofia materialista posterior que, com l'al·legoria barroca sobre la qual reflexiona el final del llibre, es farà càrrec que aquella ampliació ha de partir igualment de la inabastabilitat del seu propòsit davant la desproporció de les forces que l'impedeixen sigui en l'edat moderna, però també en la modernitat.⁵ I és només a partir de la consciència d'aquest fracàs que la runa se situarà com a element central d'una filosofia que farà del fragmentari i de la desesperança una manera d'experiència crítica i, finalment, també d'organització política, amb la imatge dialèctica.

Efectivament, en la llarga i complexa introducció epistemològica de *Origen del Trauerspiel alemany*, Benjamin reprèn, ara en termes de teoria de les idees, l'intent de la seva filosofia anterior de reformular un concepte d'experiència il·lustrat que, a *Sobre el programa de la filosofia imminent* (1917-1918), havia proclamat com una de les més paupèrrimes. Amb l'argument principal que la idea la transcendència recau en l'ésser i no en el subjecte de l'epis-

temologia kantiana i les seves pretensions de domini. Però es tracta d'una comprensió d'idea força allunyada d'aquella que sostenen els diàlegs platònics.

En primer lloc, perquè apunta a allò que en Plató és objecte de la *doxa*: allò radicalment concret, anomenat aquí *fenomen*, i que la idea no vol tant aprehendre com *salvar*, fer-li justícia en «resoldre el profà en el sagrat» (G. S., I, 1990, p. 390). És a dir, en el mateix sentit teològic del nom adamític a *Sobre el llenguatge en general i sobre el llenguatge dels homes* (1916) perquè, així com ell, la idea benjaminiana aspira a expressar l'essència espiritual de les coses; entenent aquesta essència com allò que el singularitza ontològicament. I que la idea escodrinya no cercant el punt entremig entre diversos fenòmens –com la concepció realista del concepte–, sinó a partir de la constel·lació dels seus elements més extrems,⁶ els quals es troben en les manifestacions més obsoletes i secundàries dels fenòmens perquè ens elles s'expressa millor la seva forma; raó per la qual precisament es fixa en el *Trauerspiel* com a idea del barroc: «La forma mateixa, [...] el grau de plasmació de la qual pot ser fins i tot a cops inversament proporcional a la perfecció d'una obra literària, es destapa precisament en el cos flac de l'obra deficient com si fos el seu esquelet, per dir-ho així». (G. S., I, 1990: p. 238).

El segon aspecte que fa única aquesta comprensió d'idea, respecte a l'*eidós* platònic però també en contrast amb l'anterior nom, és la seva dimensió històrica. Perquè la idea no es troba només en la presència actual o intemporal del fenomen, sinó alhora en la seva prehistòria i posthistòria. Prehistòria i posthistòria que formen part de manera interna del desplegament del mateix fenomen i, per tant, tenen en Benjamin un sentit sincrònic i no diacrònic que inclou tant allò que va ser com allò que hagués hagut de ser des de l'inici, tant el moment de la creació com el posterior de recepció en què l'obra adquireix una vida nova; com succeiria per exemple, en el cas del *Trauerspiel*, en el descobriment de la seva afinitat –i discordança– amb l'expressionisme dels anys vint, tal com el mateix Benjamin subratlla al final de la introducció. De manera que és només la simultaneïtat de totes les perspectives històriques, com en una pintura cubista de Georges Braque, la que pot convertir el fenomen en originador d'una idea i d'aquesta manera esdevenir mònada: «imatge abreviada del món» (G. S., I, 1990, p. 228). El que dona un sentit complet a aquella dialèctica que deia és un primer matís a la crítica de Latour. Tot i que aquí és fonamental entendre que es tracta d'una dialèctica del conflicte, que no cerca la superació hegeliana a partir de la contradicció; sinó que –com ja havia plantejat a *Sobre el programa d'una filosofia imminent*– manté la contrarietat dels pols en un lligam on no s'arriba mai a cap síntesi

- En el cas d'Adorno, Susan Buck-Morss ha tractat abundantment la influència d'aquest text i de conceptes com història natural en el seu pensament a obres com *Origen de la dialèctica negativa* (1977) i *La dialèctica de la mirada* (1991). Pel que fa a Schmitt, a més de l'extensa i directa referència a *Hamlet o Hecuba. La irrupció del temps al drama* de 1956, el seu assaig sobre Hobbes de 1938 era una resposta al llibre de Benjamin, com precisa Agamben a *Estat d'excepció. Homo sacer II*, 1.
- «El seu rebuig [a concedir-li l'habilitació] que va encaminar Benjamin definitivament pel camí de l'escriptor lliure o millor de "l'homme de lettres" que s'ha de guanyar la vida amb la ploma, és un símbol de l'estat de la ciència literària i de la mentalitat dels erudits en l'avui sovint tan lloada República de Weimar.» Gershom Scholem, *Walter Benjamin und sein Engel. Vierzehn Aufsätze und kleine Beiträge*, Frankfurt a M.: Suhrkamp, 1983, p. 21.
- Benjamin inicia *L'Origen del Trauerspiel alemany* identificant l'exposició com a problema central del mètode filosòfic. I, enfront del pensament matemàtic i sistemàtic, pren com a model per resoldre'l el tractat medieval pel seu caràcter esotèric i fragmentari que l'identifiquen a un mosaic en què els fragments no es dissolen en una totalitat; sinó només s'hi juxtaposen (G. S., I, 1990, pp. 208-209).
- Benjamin distingeix terminològicament en la seva obra entre, d'una banda, *Neuzeit*, que apareix a *Sobre el programa de la filosofia imminent* i abasta des del Renaixement fins a la seva actualitat (G. S., II, 1989, p. 159) en correspondència a *edat moderna*; i, d'altra banda, *die Moderne*, és a dir la *modernitat*, que neix al París vuitcentista dels *Passatges* i assoleix la seva maduresa amb la reproductibilitat tècnica i les multituds urbanes del segle xx.
- «Però el que tals noms [Renaixement, Barroc...] no aconsegueixen fer com a conceptes, ho porten a terme com a idees, ja que en les idees allò semblant no arriba a semblar idèntic; sinó que és més aviat l'extrem, allò que assoleix la seva síntesi» (G. S., I, 1990, p. 221).

<https://digithum.uoc.edu>

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin

positiva, però en què un remet a l'altre en una no-síntesi;⁷ es tracta de les parelles teologia-materialisme, catàstrofe-redempció o de la tríada passat-present-futur.

Ara bé, l'aportació dialèctica central del *Llibre del Barroc* –com també l'anomena– es dona a la segona i darrera part del tractat titulada «Al·legoria i *Trauerspiel*», després d'haver distingit a la primera part el *Trauerspiel* marcat pel dol de la tragèdia clàssica. Aquest és l'aspecte darrer i més original que defineix l'idealisme crític del títol d'aquest l'epígraf i que obre la frontissa a un nou plantejament filosòfic i polític fonamentat en les restes de la no-experiència moderna. Perquè la idea benjaminiana, com a expressió d'una experiència filosòfica que cerca la veritat més enllà del coneixement il·lustrat, es manifesta en el barroc no en una forma d'expressió pròpiament epistemològica, tal com l'experiència kantiana troba el seu paradigma en els conceptes de la física newtoniana; sinó en una forma estètica peculiar: l'al·legoria. Aquesta forma estètica implica entendre nogensmenys que la salvació, a què aspirava la idea en la introducció del llibre, ja només es pot donar a partir de l'ensorrament de tota intenció significativa. D'aquí l'apel·lació a una dialèctica sense superació atès que en l'al·legoria vola pels aires la pretensió del nom de significar la cosa ni que sigui per traducció. És la seva antítesi perquè, lluny de referents com els jeroglífics egipcis, l'al·legoria no expressa un saber teològic secret sobre la naturalesa; sinó que, altrament, els seus emblemes acaben multiplicant arbitràriament els seus significats com una amalgama de fragments arbitraris, sense vida i sovint contradictoris en què la garlanda del xiprer plena de sang pot significar la corona, una arpa es pot convertir en la destrall del botxí o un calabós pot ser la imatge de la cort (G. S., I, 1990, p. 405). Perquè res té un significat fix en l'al·legoria barroca i l'artista al·legòric «semblant a la mà del Rei Mides, transforma en significat tot el que toca» (G. S., I, 1990, p. 403).

L'element clau per entendre aquesta desfeta és la distinció entre símbol clàssic i al·legoria moderna. Perquè, en el primer, persistia aquella relació privilegiada entre significat i significat com a representació atemporal d'una idea. Però l'al·legoria es defineix, altrament, per la seva dificultat esdevinguda històricament per expressar-la, ja que s'hi destrien la veu i el significat que apareixien miraculosament units per crear en el Gènesi: «Déu digué –Que es faci la llum. I la llum va existir» (Gn. 1, 3). I es destrien en adquirir, d'una banda, el so un protagonisme propi, que derivarà en l'evolució del *Trauerspiel* cap a l'òpera (G. S., I, 1990, pp. 384-386), i, d'altra banda, en independitzar-se el signe del seu significat original i cosificar-se com a objecte al·legòric, com a imatge autònoma que ja no vol comunicar res més que la seva pròpia naturalesa al·legòrica.

En aquest desballestament del llenguatge i de l'experiència, es fonamenta l'analogia entre al·legoria barroca i ruïna, fins al punt d'afirmar que «les al·legories són al regne del pensament, el que les ruïnes al regne de les coses» (G. S., I, 1990, p. 354). Una analogia que ho és en dues direccions. Primer perquè la mirada al·legòrica implica entendre radicalment la natura com a expressió d'una deca-

dència sense esperança. Per això, a diferència de la redempció del símbol, la natura hi apareix, precisament, com a *facies hipocràtica* d'una humanitat en l'instant de caiguda en desgràcia per la culpa heretada des de la seva expulsió del paradís.⁸ D'aquí el concepte d'història natural, *Naturgeschichte*, que tant va fascinar Adorno i que no expressa, com al Latour de *Mai vam ser moderns* (1991), el caràcter natural de la cultura; sinó tot el contrari: la natura com a expressió d'una filosofia de la història en termes teològics. Però és una teologia negativa i profana en què l'al·legoria no mostra el domini de Déu sobre les nostres ànimes i la natura; sinó el regnat de Satanàs sobre la matèria, que fa que en la seva rialla es multipliquin els significats. Perquè, per mostrar aquesta culpa metafísica dels éssers humans i de les seves obres profanes, l'al·legorista s'enfonsa en la seva materialitat, de manera que les fragmenta per treure-les el seu sentit original i atorgar-les un de nou que només ell sap desxifrar; fent-se alhora partícip del mateix mal que investiga.⁹

Però quan parlem de ruïna al *Llibre del barroc* no cal entendre només aquesta petrificació de la mortificació que comporta la mirada al·legòrica. El segon sentit de l'analogia de què ens fa adonar Benjamin, justament de nou dialècticament, és que només com a ruïna, és a dir, en declivi, caduca i fragmentada, aquesta natura pot esdevenir signe. I així donar veu a les criatures que l'han perduda encara que sigui –o només perquè és– de manera precària: «En l'esperança de significar, la criatura muda pretén ser salvada» (G. S., I, 1990, p. 401). D'aquí la paradoxal redempció que, en la frase final de *Les Afinitats electives de Goethe* (1921-1922) apareix resumida en la frase «només per motiu dels desesperançats ens és donada l'esperança» (G. S., I, 1990, p. 201); i que aquí es palesa en l'emblema barroca per antonomàsia: el cadàver. És la imatge al·legòrica per excel·lència perquè el seu rostre plasma «tot el que té la història des de l'inici d'intempestiu, dolorós, fracassat» (G. S., I, 1990, p. 343); tal com succeeix al quadre *Finis gloria mundi* (1670-1672) que bé podria haver il·lustrat el text de Benjamin.

7. «La dialèctica formalista dels sistemes postkantians, tanmateix, no està fonamentada en la determinació de la tesi com a relació categòrica, de l'antítesi com a relació hipotètica i de la síntesi com a una de disjuntiva. Tanmateix, fora del concepte de síntesi, adquirirà una gran importància en el sistema una certa No-síntesi de dos conceptes en un tercer, car a més de la síntesi és possible una altra relació entre tesi i antítesi» (G. S., II, 1989, p. 166).

8. «Mentre que en el símbol, amb la transfiguració de la decadència, es manifesta fugaçment a la llum de la redempció el rostre transformat de la natura; l'al·legoria ofereix a la vista de l'observador la *facies hipocràtica* de la història com a paisatge primordial petrificat» (G. S., I, 1990, p. 343).

9. «Si pot ser errada la lliçó de Sòcrates que el saber del bé ens porta a fer el bé; en canvi aquesta sí seria molt més aplicable pel que fa al saber del mal» (G. S., I, 1990, p. 355).

<https://digitum.uoc.edu>

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin

Figura 1. Juan de Valdés Leal (1670-1672). *Finis gloria mundi*

Font: Wikimedia Commons

Perquè el seu autor, Juan de Valdés Leal –també sovint considerat una figura menys important respecte als seus contemporanis a la Sevilla barroca: Zurbarán, Murillo i Velázquez–, hi representa els cadàvers d'un príncep de l'església i d'un cavaller menjats pels cucs que destaquen davant d'un fons on s'amunteguen desordenats els esquelets nusos, ja sense cap rastre visible de la vida anterior. Hi figuren sense estalviar cap detall als fidels de l'església de l'Hospital de la Caritat de Sevilla, dedicada en temps de pesta a donar sepultura a qui ningú volia donar-la, i on encara es conserva el quadre. En el mateix sentit de Benjamin, doncs, el quadre entén que el cadàver mostra com cap altra cosa la caducitat i decadència de la vida humana i d'aquí la fi de la glòria mundana del seu títol, que no és només que tingui un acabament inevitable, sinó que aquest final li lleva qualsevol sentit mentre creia que durava.

Però és igualment en aquesta escena, que bé podria ser la del desenllaç d'un *Trauerspiel* per la seva reproducció redundat de la catàstrofe i de la mort, on l'al·legoria fa un darrer viratge, «una tombarella en la seva caiguda» (G. S., I, 1990, p. 405), que la condueix cap a la seva salvació. I on radicaria aquí l'esperança des de la perspectiva de Benjamin? Doncs no en la resurrecció promesa per la teologia barroca, «la ponderación misteriosa» de què parla al darrer fragment del llibre adoptant el concepte de Gracián: una gràcia divina que aquí pren la forma lluminosa de la mà de Crist –encara amb l'estigma de la creu– que sospesa amb la balança els vicis i els pecats dels morts. No ho és perquè al *Trauerspiel* alemany aquesta pretensió de convertir la catàstrofe en al·legoria del triomf de la justícia divina no acaba de reeixir per culpa d'un recarregament retòric de què també va sobrat la pintura de Valdés amb l'òliba i tot el reguitzell d'elements als plats de la balança sota les terribles inscripcions: «Ni más», «Ni menos».

A diferència del que es tracta per a Benjamin, allò que fa valuosa l'al·legoria justament per les seves mancances, és que només amb el cos reduït a cadàver i, per tant, a cosa inanimada segons el dualisme cartesà, aquest adquireix tota la seva esplendor significativa moderna fins a arribar a representar, com a la macabra pintura de Valdés Leal, les edats de la mort –no en va el quadre forma part d'una sèrie amb l'eloqüent títol *Las postrimerías de la muerte*. La qual cosa vol dir cobrar una nova vida just en la seva desfeta definitiva.

Per tant, Benjamin al final del llibre, com apunta Buck-Morss (1991, pp. 174-175), es contraposa a l'idealisme contrareformista però no per negar el miracle, sinó per ubicar-lo en l'àmbit profà de la crítica melancòlica. Car aquesta, en convertir «els continguts factuais de l'obra en contingut de veritat», aconseguix que la «seva pèrdua d'efectivitat [...] esdevingui el fonament d'un renaixement en què desapareix completament tota bellesa efímera i l'obra s'afirma com a ruïna» (G. S., I, p. 358); com també la mateixa al·legoria barroca hauria aconseguit evitar l'extinció de les runes de l'antiguitat en proporcionar-les un nou significat a partir de la seva materialitat. La qual cosa significa que l'única esperança pot venir, com al quadre de Valdés Leal, de mostrar l'edat moderna com un camp de runes. Del moment del seu màxim dol.

I aquí la proposta benjaminiana torna a distanciar-se de la de Latour perquè amb qui realment es contraposa, més enllà d'aquesta reformulació materialista de la teologia cada cop més accentuada en la seva obra, és amb la pretensió de coneixement objectiu d'una ciència moderna que no està gens clar que ens hagi apropiat –com pretenia– al bé i no al mal de l'autodestrucció. És a dir, que, si novament com a *Don't look up* és inqüestionable que la solució implica no negar els avisos des de la ciència; tampoc no hem d'oblidar que el problema de l'escalfament global és inesperable de l'avenç científic i tecnològic. Enfront de l'oblit dels límits de la ciència, l'al·legoria convertida en idea d'una subjectivitat fragmentada, trista i confusa sí que és capaç de proveir-nos d'una experiència, encara que sigui per rodejos, en què el món natural i històric troben un nou significat crític com a runa. Una nova interpretació a què està condemnada l'al·legoria per la seva pròpia naturalesa, però que alhora és la seva esperança per trobar una nova vida com als membres sense carn del quadre.

Una experiència que finalment Benjamin entén com a forma de resistència. Tal com s'exposa a la nova versió del conte de la Bella Dorment, després de la que havia assajat el 1911. Benjamin la volia incloure com a prefaci de la publicació d'*Origen del Trauerspiel alemán* un cop ja retirada la proposta d'habilitació, tot i que finalment no apareix a la primera edició de 1928. I en aquest segon comentari de la narració de Perrault, a la Bella Dorment no la desperta el bes del príncep; sinó la bufetada del cuiner al mosso de cuina «que hauria resonat per tot el castell amb la força continguda després tants anys» (G. S., I, 1990, p. 902). Perquè Benjamin ara vol fer alçar el cap a la veritat i no només a la joventut. Per aconseguir-ho ja no val el bes principesc de la ciència. Altrament, només una bona galtada com la del seu llibre pot despertar-nos, a més del somni, del conte d'una edat moderna fallida, també pel que fa a un coneixement científic que sovint ha desatès –no és el cas de Latour– la seva naturalesa ètica i política. Per això cal aprofitar la violència de l'al·legoria –en la seva no-síntesi final en què la runa esdevé idea– per irrompre en la història: «el gest que així tracta d'acaparar el significat, és el mateix que cerca la distorsió violenta de la història» (G. S., I, 1990, p. 385).

<https://digithum.uoc.edu>

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin

4. Les runes d'un futur no acomplert a la imatge dialèctica

Aquesta irrupció en la història assoleix la seva forma més acabada en la imatge dialèctica. La darrera proposta benjaminiana d'experiència filosòfica que sorgeix en el context de l'*Obra dels passatges*. Un treball que, malgrat el seu caràcter inacabat i potser inacabable,¹⁰ constitueix, a partir de finals dels vint, el centre de gravetat de la filosofia benjaminiana. Primer, per la magnitud del que es proposa: formular una teoria crítica de la modernitat en imatges que mutin la no-experiència de la modernitat – ja no genèricament de l'edat moderna – en experiència que s'hi resisteixi políticament; i, en segon lloc, per la seva extensió en el temps, atès que l'inicia arran del seu viatge a París amb Franz Hessel el 1926 i no deixa de donar-li voltes fins a la redacció de *Sobre el concepte d'història* el 1940. I és a l'*Obra dels passatges* i a les seves imatges dialèctiques que la runa adquireix un estatus de matèria primera filosòfica com a tal, i ja no a través d'una forma estètica en declivi, perquè aquesta proposta es concreta en la recerca minuciosa de la prehistòria de la modernitat en les deixalles del París del dinou que, malgrat el seu oblit, la defineix i alhora la qüestiona.

Malgrat aquesta novetat, la imatge dialèctica guarda un parentiu evident amb l'al·legoria tant barroca com en el seu ús anacrònic en la poesia de Baudelaire. Perquè com elles configura una constel·lació d'elements extrems sense cap relació aparent; formada, en aquest cas, per: cites de Marx, Victor Hugo, Blanqui, Baudelaire, Jung, Proust, Fourier, Aragon... i centenars d'altres autors només coneguts després d'hores i hores de recerca a la Biblioteca Nacional de París, referències socioeconòmiques, notícies de diaris i detalls insignificants per qualsevol esguard que no fos el de Benjamin com el rètol a una petita botiga que avisa als clients que no donin cops de porta que destorbin als obrers que hi treballen i que, per tant, dona testimoni d'un temps en què els esclafits i els xocs encara no havien envaït carrers i indústries. I aquesta multitud d'elements extrems agrupats en imatges autònomes, també, recuperen com en les al·legories un món en desús, però en aquest cas no és el de l'antiguitat clàssica, sinó el dels vells passatges comercials, els *flâneurs*, les primeres exposicions universals o els panorames, els quals les multituds de l'Europa d'entreguerres ja havien deixat enrere feia temps lliurades a nous mitjans reproductius com el cinema o alienades en les cadenes de muntatge.

Però la imatge dialèctica presenta altres diferències respecte a l'al·legoria del *Llibre del Barroc* que van més enllà d'aquesta distinta ubicació i temporalitat (G. S., V, 1989, p. 1113). Unes divergències que conferiran a la runa un nou sentit a partir de l'apropiació peculiar, no sempre fàcil i no sempre en els mateixos termes, que efectua el seu pensament del surrealisme i del materialisme històric arran del fracàs de l'habilitació.

Quin és aquest nou sentit de la seva filosofia de la runa que, definitivament, ajuda a entendre com el pensament benjaminian i el seu àngel s'enfronten a les ruïnes que ens esperen? Doncs com a despertar. Una metàfora que, com abans deia, recorre tota l'obra benjaminiana i que aquí està relacionada, en primer lloc, amb el pes que des de l'inici del projecte dels *Passatges* té el moviment surrealista; «la darrera instantània de la *intelligentsia* europea», com diu el subtítol del seu assaig sobre el surrealisme de 1929. Una fascinació per textos com *Le paysan de Paris* de Louis Aragon que es concreta en l'adopció del muntatge surrealista com a mètode filosòfic:

«Mètode d'aquest treball: muntatge literari. No tinc res a dir. Només a mostrar. No sostrauré res valuós ni m'apropriaré de cap formulació profunda. Però els parracs, les escombraries: no vull inventariar-los, vull deixar-los recobrar els seus drets de l'única manera possible: usant-los». [N I a, 8] (G. S., V, 1989, p. 574).

Aquesta adopció coincideix amb la reorientació de la seva filosofia del llenguatge per basar-la ja no en el nom –ni de manera antitètica–, sinó en les semblances com ja s'apuntava en certa manera en l'al·legoria, però que es reafirma a textos com *Sobre la facultat mimètica* i *La teoria del semblant* (1933) o *El problema de la sociologia del llenguatge* (1935). Unes afinitats que el muntatge de cites dels *Passatges* vol descobrir entre els enderroc de la modernitat i, així, fer-los justícia: retornar-los «els seus drets» com diu el fragment esmentat.

És, precisament, en aquesta qüestió, en aquest de nou *fer justícia*, que radica la confrontació principal des de l'inici de Benjamin respecte al surrealisme i on apareix la voluntat política de despertar unes runes que, com un drapaire, el filòsof recull en les seves cites –seguint l'analogia que ell mateix remarca respecte a la figura del poeta al primer Baudelaire.¹¹ Perquè Benjamin, a diferència del surrealisme, no vol només treure a la llum una realitat inconscient; sinó despertar-la per reformular la relació del present amb el passat com la clau de volta que converteix la modernitat en catàstrofe. I, aquí, el salt filosòficohistòric definitiu de les imatges dialèctiques es recolza en l'adopció de la força crítica d'un materialisme històric que al *Llibre del Barroc*, encara que per poc,¹² no era present. Perquè proporciona un sentit epistemològic així com polític més esmolat a aquest despertar que no podia conferir per si sol el muntatge surrealista. Però en una comprensió igual de discrepant de la línia predominant del materialisme històric a causa que no entén aquest despertar en termes d'una revolució que, com una locomotora, ens condueix cap a la societat comunista, com per exemple per al mateix Lukács. Altrament, es tracta per a Benjamin de la interrupció d'una catàstrofe que ara, a diferència del *Llibre del Barroc*, es planteja en termes estrictament materials i no d'una teologia de la caiguda. Aquesta interrupció només pot tenir lloc desarticulant en el cor de les mercaderies la idea de progrés, la gran fantasmagoria de la modernitat que ell, també, anomena el seu caràcter de fetitxe seguint el concepte del *capital* de Marx.

10. «[...] la seva part [del *Treball dels passatges*] realment més problemàtica: no renunciar a res per evidenciar en imatges que l'exposició materialista de la història és superior a l'exposició tradicional» (G. S., V, 1989, p. 578).

11. «Els poetes troben les escombraries de la societat als seus carrers i en elles el seu heroic retret. Amb això sembla que en el tipus més excels s'estampi el tipus més ordinari [...] Drapaire o poeta -la brossa els concerneix a tots dos; els dos es dediquen solitaris al seu ofici, a les hores en què els ciutadans es lliuren al son» (G. S., I, 1991, p. 582).

12. El primer contacte decisiu amb el marxisme té lloc a l'estiu de 1924 a Capri mentre redacta bona part d'*Origen del Trauerspiel alemany*: durant aquells mesos coneix i s'enamora de la dramaturga i revolucionària letona Asja Laci i llegeix *Història i consciència de classe* de Lukács. Tot i que caldrà esperar al gairebé contemporani Carrer de direcció única (1923-1926) perquè el materialisme històric deixi petjada clara a la seva filosofia. Eiland, Howard; Jennings, Michael W. (2014) *Walter Benjamin. Una vida crítica*, Madrid: Tres Puntos, p. 275 i seg.

<https://digithum.uoc.edu>

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin

Per això, de la mateixa manera que la imatge de l'*Angelus Novus* capgira la perspectiva del progrés perquè deixi de legitimar el dany passat –les floretes hegelianes d'abans–, aquest despertar del malson de la novetat consisteix a il·luminar les mercaderies passades de moda. Aquelles que ja només se'ns apareixen com a trastos o rampoines i ja ningú enyorava com l'Odradek kafkià: aquell personatge, que Adorno trobava a faltar en el treball de Benjamin sobre l'autor xec, amb una forma mancada de sentit i una existència difusa que encarna tots els objectes perduts: «de vegades no se'l veu durant mesos; és que s'ha traslladat a altres cases; però sempre acaba tornant irremissiblement a casa nostra» (Kafka, 1982, p. 117). Perquè és aleshores, en citar o «usar» aquestes velles mercaderies, que apareixeria amb tota la seva força la utopia, la promesa de felicitat que ocultaven un cop havia passat també el seu temps de glòria. La qual cosa significa convertir en experiència i esperança l'expressió més preclara de no-experiència i d'alienació del capitalisme en el moment que esdevé citable. Aleshores assolix «l'ara d'una determinada cognoscibilitat en què la veritat es carrega de temps fins a esclatar [...] quan el que ha estat i l'ara s'apleguen com un llamp per formar una constel·lació» (G. S., V, 1989, p. 578). I el despertar equival precisament a aquest *ara de la cognoscibilitat* en què l'origen del títol del *Llibre del Barroc* esdevé ara més clarament la seva meta –com la cita de Karl Kraus que inclou el seu assaig de 1931 sobre l'autor de *Els darrers dies de la humanitat*–, atès que aleshores els «parracs i les escombraries» compliran la promesa de felicitat i justícia que volien per a si d'antuvi quan lluien en les exposicions universals davant de la mirada absorta dels obrers com a ruïnes d'una societat sense classes futura. Però aquesta no apareix –insisteixo– com la darrera estació d'aquella locomotora, sinó –tal com s'entenia ja a *Carrers de direcció única*– com a fre d'emergència de l'infern d'infelicitat que amaguen les mercaderies encara vigents, tot i que per poc, en la cursa cap endavant d'una moda que quan triomfa ja ha passat, com deixa clar al final del primer *exposé*: «el desenvolupament de les forces productives va reduir a runa els símbols desideratius del segle passat fins i tot abans que els monuments que els representaven s'haguessin ensorrat» (G. S., V, 1989, p. 59). De manera que, només en la seva detenció a la imatge dialèctica, la prehistòria esdevé *Jetztzeit*, temps ara, el qual, com escriu a la *Tesi XVIII*, «resumeix la història de la humanitat en una abreviatura formidable» (Benjamin, 2019, p. 67).

Ara bé, aquest últim sentit de ruïna a Benjamin -i, alhora, puntualització final també a Latour en aquest assaig– no adquireix aquesta accepció més radical com a recuperació del passat dels explotats i explotades fins a les mateixes Tesis i altres escrits com *Sobre alguns temes a Baudelaire* o les darreres anotacions de l'*Obra dels passatges*; i ho fa en el moment en què, finalment, el materialisme històric posa de nou al seu servei la teologia, com a la imatge que encapçala la primera tesi. A diferència de bona part del seu treball durant els anys trenta –amb excepcions destacades com el ja esmentat estudi dedicat a Kafka (1934) o *El narrador* (1936) – quan, com el qüestionari durament Adorno en una carta del 10 de novembre de 1938, hauria renunciat al pol teològic del seu pensament per «rendir tributs al marxisme, que

no són profitosos ni a un ni a l'altre» (Adorno, 1994, p. 369). És en aquest darrer gest, en aquestes acaballes postremes com en el quadre de Valdés Leal, que la filosofia de Benjamin recobra tota la força especulativa amb la intervenció de conceptes com aura, en què el despertar s'entendrà com la capacitat per fer retornar la mirada als objectes; o de categories com rememoració, amb què Benjamin vol refutar la concepció positivista de la història defensada també per Horkheimer segons la qual el dolor del passat és quelcom tancat: «la rememoració pot fer d'allò inconclús (la felicitat) quelcom conclòs i d'allò conclòs (dolor) quelcom inconclús» (G. S., V, 1991, p. 589). La qual cosa comporta la no-síntesi final de la filosofia benjaminiana, no només perquè teologia i materialisme adquireixen un nou estatus dialèctic com l'aportació més original del pensament benjaminianà; sinó perquè el muntatge expositiu esquivava amb la mediació d'aquests conceptes el risc que la mera acumulació de cites les converteixi a elles mateixes en fetitxe, tal com sovint ha succeït amb la filosofia benjaminiana.¹³

És en aquesta no-síntesi final en què precisament els cadàvers de Valdés Leal –ara com a explotats i explotades– recobren la seva veu. Ja no ho fan en els termes d'un discutible inconscient col·lectiu, com quan Benjamin escrivia al primer *exposé* que cada època somia la següent; sinó en una trobada directa entre generacions que ha de concertar l'actual, tal com ho planteja el final de la *Tesi II*:

«[...] hi ha una cita secreta entre les generacions passades i la nostra. I és que se'ns esperava a la terra. I que, com a totes les generacions anteriors, se'ns ha concedit una dèbil força messiànica que el passat té dret a reclamar. No podem despatxar a la lleugera, aquesta reclamació. El materialista històric ho sap».

Aquesta cita secreta consisteix, doncs, a fer nostra aquella prehistòria irresolta dels bandejats de la història dotant-la de nou sentit. D'acord amb la nostra capacitat redemptora –tot i que feble– de prendre el relleu de les seves lluites perdudes com un deure que no podem defugir. Mentre que conjurar aquesta trobada, seria la tasca d'aquest «materialista històric»; una figura que apareix únicament a les Tesis i que contrasta amb el drapaire d'*El París del Segon Imperi a Baudelaire* (1937-1938), el qual s'acontentava a recollir cites del món material perdut en espera que la guspira de la cognoscibilitat sorgís per si sola; però també es distingeix del mateix àngel de la història. Perquè, com queda clar a la *Tesi XVI*, l'actuació del materialista històric de *Sobre un concepte d'història* no es limita a contemplar les runes que deixa el progrés en el seu camí cap endavant, sinó que és l'encarregat de fer saltar el continuïum de la història concertant aquesta cita entre present i passat que ens obri, justament a través de la rememoració, a un futur no homogeni i buit; com acaba dient la *Tesi XVIII-A*.¹⁴

Un bon exemple d'aquest futur rememoratiu que reuneix diferents generacions el dona el documental *Calle de Santa Fe* (2007) que Enzo Traverso comenta al seu benjaminianà *Melancolia de izquierda* (2019). La protagonista de *Calle de Santa Fe* és la seva directora, Carmen Castillo, que torna un cop acabada la dictadura de Pinochet al Santiago de Xile, que va ser casa seva. Allà va conviure en la clandestinitat amb el seu marit, el dirigent del MIR Miguel Enriquez, fins que el 5 d'octubre de 1974 els serveis d'intel·ligència militars i de la policia

13. Una crítica imprescindible de l'esbiaixament interessat de les lectures benjaminianes al nostre país és l'article d'Arnau Pons, «Manipularan Walter Benjamin. Una altra volta a les Tesis». *Quaderns*, núm. 28, 2021, p. 101

14. «És sabut que els jueus tenien prohibit indagar sobre el futur. La Torà i l'oració, en canvi, els instrueixen en la recordança. Aquesta els desencantava el futur al qual es lliuren aquells que consulten els endevins. Això, però, no va fer pas que el futur fos un temps homogeni i buit. Perquè cada segon del futur era la porteta per on podia entrar el Messies» (Benjamin, 2019, p. 69 i p. 71).

<https://digithum.uoc.edu>

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin

xilena assalten la casa després d'un intercanvi de trets on resulta mort Enriquez i ferida una Carmen Castillo embarassada. A l'inici del documental, la seva intenció és comprar la casa per dedicar un museu a la figura del dirigent del MIR. Però el gir important, que apel·la a aquell sentit de les ruïnes «com llocs que condensen sentits alternatius de la història» (Stoler, 2008, p. 200), es produeix quan canvia d'idea en adonar-se que Enriquez no és una icona, sinó un exemple viu per als nous militants d'esquerra xilens; fet que converteix la casa en lloc d'una memòria viva, d'un temps ple d'una esperança messiànica feble en què les noves generacions reprenen els somnis fallits dels morts de les generacions anteriors. Per tant, una ocasió per enfrontar-se a les runes del futur connectant-les amb les del passat.

De manera que, tornant a la crítica de Latour, cal reconèixer que les piles de runes avancen no només des del passat com veia amb horror l'*Angelus Novus*, sinó també des del futur amb una magnitud que òbviamment Benjamin no podia tenir en compte. Però per enfrontar-nos-hi, Benjamin sí que ens proporciona vies al llarg de l'obra. La primera d'elles és un concepte de temps sincrònic en què passat, present i futur es fonen en un sentit que ja s'avança a la seva primera filosofia, però que amb l'al·legoria barroca i, sobretot, amb la imatge dialèctica assoleix un caràcter crític com a interrupció d'una construcció històrica que ens ha conduït a l'enrunament i no al progrés. El segon és que, a conseqüència, la possibilitat de constituir una experiència filosòfica implica fer nostra la fragmentarietat i provisionalitat d'aquestes runes que defineixen l'edat moderna i la modernitat, malgrat les seves pretensions contràries; la qual cosa significa replantejar també una praxi científica que no pot obviar la seva coparticipació amb el mal. I la tercera, en què segurament es poden confrontar més directament Benjamin i Latour, remet a aquest *despertar* dels morts i en què Benjamin donaria una volta més de rosca a la gran proposta de l'ANT de la multiplicitat d'agències. I ho faria en afegir a la xarxa d'actors la comunitat de morts que la història hauria deixat pel camí i que les seves imatges dialèctiques aspiren al fet que ens tornin també la mirada per rescabalar la seva injustícia soferta. No es tracta, doncs, només de mirar cap a dalt o cap a baix, com plantejava la pel·lícula de l'inici d'aquest assaig, sinó de dirigir la mirada cap enrere, com també sosté Traverso en el seu llibre, per precisament acomplir futurs pendents en què ens relacionem de manera diferent amb el nostre planeta i amb tots els seus agents inerts, vius o morts.

En definitiva, la contribució de la filosofia crítica de les runes benjaminiana consisteix en el fet que l'esperança d'aquest futur alternatiu al capitalocè –i no merament antropocè– implica irremediablement fer justícia al dany no reparat del passat. Fent-nos càrrec de la seva no-experiència, com ara mateix no tenim cap altra alternativa que responsabilitzar-nos –la memòria sempre remet a la responsabilitat com escriu Achille Mbembe– de l'*ebullició global*. Per això cal, com la figura del «materialista històric» de les Tesis, que ens adonem que la visió terrible de l'àngel de la història ha de servir per millorar «la nostra posició en la lluita contra el feixisme». Queda, però, oberta la pregunta si la nostra feble força messiànica no s'ha escurat del tot pel camí, també la dels joves.

Bibliografia

- ADORNO, T. W. (1994). *Briefe und Briefwechsel: Briefwechsel 1928-1940*. Frankfurt: Suhrkamp.
- ADORNO, T. W. (1970). *Über Walter Benjamin*. Frankfurt: Suhrkamp
- AGUILERA, A. (2021). *Paisajes benjaminianos*. Barcelona: Ediciones del Subsuelo.
- AGAMBEN, G. (2003). *Stato di eccezione. Homo sacer*, vol. II/1. Torí: Bollati Boringhieri.
- BENJAMIN, W. (1978). *Briefe I. A*: T. W. Adorno i G. Scholem (eds.). Frankfurt: Suhrkamp Verlag.
- BENJAMIN, W. (1986-1991). *Gesammelte Schriften*. 7 volums editats per Rolf Tiedemann i Hermann Schweppenhäuser amb la col·laboració de T. W. Adorno i G. Scholem. Frankfurt: Suhrkamp Verlag.
- BENJAMIN, W. (2019). *Sobre el concepte d'història*. Marc Jiménez Buzzi i Arnau Pons (trad.). Barcelona: Flâneur.
- BUCK-MORSS, S. (1977). *Origin of Negative Dialectics: Theodor W. Adorno, Walter Benjamin and the Frankfurt Institute*. Nova York: The Free Press. DOI: <https://doi.org/10.3817/1277034184>
- BUCK-MORSS, S. (1991). *The dialectics of seeing. Walter Benjamin and the arcades project*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- FISHER, M. (2009). *Capitalist Realism: Is there no alternative?* Zero books.
- HEGEL, G. W. F. (1986). *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte G.W.F. Hegel: Gesammelte Schriften. Bd. 12*. Frankfurt: Suhrkamp Verlag. DOI: <https://doi.org/10.28937/978-3-7873-2537-5>
- EILAND, H.; JENNINGS, M. W. (2014). *Walter Benjamin. Una vida crítica*. Madrid: Tres Puntos.
- KAFKA, F. (19829). *Narracions completes. Volum I*. Barcelona: Quaderns Crema
- LATOURE, B. (2022). *Nunca fuimos modernos: Ensayos de antropología simétrica*. Buenos Aires: Siglo XXI.
- LATOURE, B. (2008). *Reensamblar lo social. Una introducción a la teoría del actor-red*. Buenos Aires: Manantial.
- LÖWY, M. (2003). *Walter Benjamin. Aviso de incendio*. Buenos Aires: FCE.
- MATE, R. (2006). *Medianoche en la historia. Comentarios a las Tesis de Walter Benjamin "Sobre el concepto de historia"*. Madrid: Trotta.
- PONS, A. (2021). «Manipularan Walter Benjamin. Una altra volta a les Tesis». *Quaderns*, vol. 28. DOI: <https://doi.org/10.5565/rev/quaderns.33>
- STOLER, A. L. (2008). «"The Rot Remains": From Ruins to Ruination". A: «Thinking through ruination: theoretical and empirical approaches to the ruins of the Anthropocene». *Cultural Anthropology*, vol. 23, núm. 2, pp. 191-219.
- TRAVERSO, E. (2019). *Melancolía de izquierda*. Barcelona: Galaxia Gutenberg.
- VARGAS, M. (2018). «Walter Benjamin y el 'ángel irónico': Un ajuste de cuentas tardío con el Movimiento Juvenil». *Daimon Revista Internacional de Filosofía*, núm. 73, pp. 67-77. DOI: <https://doi.org/10.6018/daimon/244851>
- WITTE, B. (1985). *Walter Benjamin*. Hamburg: Rowohlt Taschenbuch.

<https://digithum.uoc.edu>

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin

Lluís Montull

Professor col·laborador Universitat Oberta de Catalunya

Estudis Arts i Humanitats

lmontullm@uoc.edu

Lluís Montull (1967). Llicenciat i doctor en filosofia per la Universitat de Barcelona. Professor col·laborador de la UOC al Grau de Sociologia i al Màster Reptes Filosòfics Contemporanis en les assignatures Teoria sociològica clàssica, Pensament social clàssic i El problema del social. Actualment, exerceix el càrrec de director territorial a les Terres de l'Ebre de Justícia, Drets i Memòria. Fins al gener de 2023, professor de filosofia a l'Institut Ramon Berenguer IV d'Amposta. Ha fet diverses publicacions sobre Walter Benjamin, memòria històrica i filosofia política a revistes especialitzades com *Constel·lacions*, *Revista de Teoria crítica*, *La maleta de Portbou* i en diferents mitjans de les Terres de l'Ebre i de Lleida. El 2016, publica l'assaig *Walter Benjamin: els límits de la democràcia* a l'editorial Galàxia Gutenberg. Coautor de *Portes de la memòria. Deportació dels republicans ampostins als camps nazis*, Onada Edicions, 2023; aquest mateix projecte va obtenir el maig de 2019 el premi Arnau de Vilanova del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya. El 2023 publica *L'experiència com a resistència. Lectures de Walter Benjamin* a Edicions Enoanda.

<https://digithum.uoc.edu>

Secció especial: Pensar a través de la ruïna: aproximacions teòriques i empíriques a les ruïnes de l'antropocè

Ruïna, runes, runa: natura i models culturals a la Catalunya rural

Jaume Franquesa

Universitat de Buffalo – SUNY

Data de recepció: juny 2023

Data d'aprovació: gener 2024

Data de publicació: febrer 2024

Citació recomanada:

FRANQUESA, Jaume (2023). «Ruïna, runes, runa: natura i models culturals a la Catalunya rural». A: Anna Clot Garrell (ed.). «Secció especial: Pensar a través de la ruïna: aproximacions teòriques i empíriques a les ruïnes de l'antropocè» [en línia]. *Digithum*, núm. 31. <https://doi.org/10.7238/d.v0i31.417004>. [Data de consulta: dd-mm-aaaa].

Els textos publicats en aquesta revista estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement 4.0 Internacional de Creative Commons. La llicència completa es pot consultar a <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ca>

Resum

Durant el darrer mig segle, el món rural català ha estat transformat per una sèrie de processos –industrialització, urbanització, consolidació d'una economia lligada al lleure, èxode rural, crisi de l'agricultura familiar– que han deixat una empremta profunda tant al seu territori com en la consciència dels seus habitants. Inspirant-se en els treballs d'Ann Laura Stoler i Gastón Gordillo sobre la ruïna i les runes, i prenent com a base diversos treballs etnogràfics recents, aquest article cerca les traces de dislocació que aquestes transformacions econòmiques han deixat en el paisatge de l'Alt Pirineu i de la Terra Alta. L'objectiu d'aquest exercici és doble. D'una banda, posar en qüestió la temporalitat triomfant encarnada en les narratives de la modernització i el creixement econòmic. De l'altra, indagar com aquestes traces ens parlen de la pervivència de modes de vida i maneres de concebre la natura i el territori –allò que anomenem «models culturals»– lligats a una economia agrària de base pagesa.

Paraules clau

pagesia; terra; paisatge; Walter Benjamin; Terra Alta; Alt Pirineu

Ruin, dirt and rubble: nature and cultural models in rural Catalonia

Abstract

During the last half century, the Catalan rural world has been transformed by a series of processes – industrialization, urbanization, consolidation of an economy linked to leisure, rural exodus, crisis of family agriculture – that have left a deep footprint both in its territory and in the consciousness of its inhabitants. Inspired by the work of Ann Laura Stoler and Gastón Gordillo on ruination and rubble, and based on

<https://dighum.uoc.edu>

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin

several recent ethnographic works, this article looks for the traces of dislocation that these economic transformations have left in the landscape of the High Pyrenees and Terra Alta. The purpose of this exercise is twofold. On the one hand, to question the triumphant temporality embodied in the narratives of modernization and economic growth. On the other hand, to investigate how these traces speak of the survival of ways of life and ways of conceiving nature and territory – what I call “cultural models” – linked to a peasant-based agricultural economy.

Keywords

peasantry; land; landscape; Walter Benjamin; Terra Alta; High Pyrenees

«La lluita de classes [...] és una lluita per les coses totes que i materials, sense les quals les coses refinades i espirituals no podrien existir. [...] Aquestes darreres es manifesten dins d'aquesta lluita com a coratge, humor, astúcia i fortalesa, i els seus efectes abasten el passat llunyà. Posen constantment en qüestió tota victòria, passada i present, d'aquells qui manen».¹ Walter Benjamin, *Tesis sobre la filosofia de la història*, Tesis IV

A les *Tesis sobre la filosofia de la història* (1968),² Walter Benjamin ens convida a repensar la temporalitat de la modernitat capitalista. Aquesta temporalitat –que identifica el «desenvolupament tecnològic» i «l'exploració de la naturalesa» com el camí, recte i inequívoc, cap al progrés i l'emancipació del conjunt de les classes socials (*Tesi XI*) –no és altra cosa, diu Benjamin, que l'expressió de la lògica dels vencedors, és a dir, d'aquells que posseeixen el poder i que són els «hereus històrics dels conqueridors del passat» (*Tesi VII*). Aquesta lògica del vencedor és la mateixa per la qual històricament el botí de guerra ha estat transformat en tresors culturals a la glòria del conquistador, monuments a la seva missió civilitzadora que oculten la violència i l'espoli sobre els quals s'ha fet la seva victòria: «No hi ha cap document de la civilització que no sigui simultàniament un document de la barbàrie» (*Tesi VII*).

La temporalitat de la modernitat, doncs, oculta que l'avenç capitalista està construït sobre la dominació i la destrucció de modes de vida i naturaleses, és a dir, sobre la creació incessant de ruïna. És per això que, en la famosa *Tesi IX*, Benjamin ens convida a mirar allò que anomenem *progrés* des d'una altra perspectiva: si girem el rostre i mirem cap enrere, ens diu, allò que veurem no serà pas una «cadena d'esdeveniments», sinó «una única catàstrofe que va apilant runes sobre runes (*wreckage upon wreckage*) als seus peus». Davant d'aquest panorama, Benjamin ens insta a tibar el fre d'emergència i a desenvolupar una nova visió històrica capaç de rescatar runes i derrotes com a part del present. Només així podrà emergir una temporalitat «on res que s'hagi esdevingut pugui ser vist com a

perdut per la història. Només una humanitat redimida té garantida la totalitat del seu passat –és a dir, és només a la humanitat redimida que el passat se li presenta com a *citabile en tots els seus moments*» (*Tesi III*, cursiva afegida).

El projecte de Benjamin ha estat recollit per multitud d'autors, entre els quals m'interessa destacar els plantejaments, relativament recents i enormement influents, de dos antropòlegs. Es tracta dels treballs d'Ann Laura Stoler (2008, 2013) i de Gastón Gordillo (2014), articulats al voltant dels conceptes de *ruïna* i *runes*.³ Per a Stoler la *ruïna* és acció i efecte de projectes polítics de dominació, que «devasten certes persones i llocs, certes relacions i coses» (2008, p. 196). La ruïna és, doncs, un procés actiu de degradació que congria tant aspectes físics i econòmics com morals o espirituals, com es fa evident en expressions prou comunes com «la ruïna de l'imperi romà» o «la beguda fou la seva ruïna». El procés de ruïna, observa Stoler, deixa al seu pas *runes*, tant en la forma de restes materials (desferres, enderrocs, vestigis) com de reverberacions emocionals. Seguint l'esperit de Benjamin, Stoler remarca el caràcter present de les runes i la seva vàlua intel·lectual: «Les runes [...] són espais que condensen sentits alternatius de la història. La ruïna és un procés corrosiu que afecta el futur i dona forma al present» (2008, p. 194). Fixar-nos en les runes, doncs, ens convida a apartar l'atenció dels llocs de poder i acumulació i adreçar-la cap a les «zones d'abandó», aquelles que han sofert ruïna i on s'acumulen les runes, per descobrir-hi pràctiques, temporalitats, significats i sensibilitats soterrades.

L'enfocament de Gordillo, malgrat que és similar, ens ajuda a enriquir el concepte de *runes*. Fugint de la flaire derrotista que amara el plantejament de Stoler, Gordillo emfasitza el caràcter obert de les runes, de manera que ens convida a observar com aquestes són creatives apropiades pels sectors populars. Mentre el poder tendeix a tornar les restes del passat en ruïnes històriques –és a dir, a «momificar-les» o patrimonialitzar-les, tot dotant-les d'un significat inequívoc i sostraint-les de l'esdevenir històric, confinades a un passat aliè al present– Gordillo ens diu que si rebutgem d'adoptar la mirada glorificadora del poder i ens fixem en les «traces de dislocació» (2014, p. 263) existents en el paisatge, allò que trobarem són

1. La traducció de totes les cites és de l'autor.

2. Aquest text –completat el 1940 i publicat per primera vegada, en alemany, el 1950– rep també el títol de «Sobre el concepte d'història» i ha estat objecte de múltiples traduccions, entre les quals hi ha notables diferències. Per a aquest article, he treballat amb dues versions en anglès: les incloses al volum *Illuminations* (Benjamin, 1968), editat per Hannah Arendt, i a Löwy (2005).

3. Els autors utilitzen tres termes diferents (*ruination*, *ruin(s)* i *rubble*), que en aquest article he reduït a dos: ruïna i runes. Si bé l'ús del mot *ruïna* per traduir *ruination* (i *ruin*) sembla prou evident, cal justificar la tria del terme *runes* per traduir tant *rubble* (Gordillo) com *ruins* (Stoler). *Runes* (en el sentit d'enderrocs o desferres) és una traducció acurada del terme *rubble* –Gordillo (comunicació personal) el tradueix al castellà com a *escombros*– però és més discutible quan s'aplica a *ruins*, ja que aquest terme podria ser perfectament traduït pel mot *ruïnes*, en el sentit de «conjunt de restes o vestigis». Tanmateix, he optat per combinar tots dos sentits en el terme *runes* per: **1**) evitar l'enfarfec terminològic; **2**) esquivar l'associació amb la idea de monumentalitat que se sol atribuir a ruïnes; i **3**) emfasitzar l'aspecte creatiu del plantejament de Gordillo. La fusió d'aquests dos termes, a més, troba suport en el fet que en català col·loquial la paraula *runes* sovint reuneix els dos sentits citats anteriorment (per exemple, quan parlem de «les runes d'un castell»).

<https://digithum.uoc.edu>

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin

runes, sense un significat unívoc ni confinades a un passat llunyà, atès que són «*el fet present d'una destrucció passada*» (2014, p. 257) i com a tals estan obertes a tota mena d'apropiacions creatives. Fixar la mirada en aquestes runes, fer-les parlar, permet revelar connexions entre les diferents capes històriques presents al paisatge, de manera que es fa possible, per dir-ho amb Benjamin, que el passat es presenti com a citable en tots els seus moments.

Cercant inspiració en aquestes contribucions, aquest article posa la mirada a l'espai rural català per trobar-hi «traces de dislocació» produïdes per la transformació productiva que s'hi va endegar devers els anys seixanta amb l'anomenat procés de *modernització econòmica*, i materialitzada en l'abandonament progressiu i/o crisi dels modes de vida (i de pensar) basats en les activitats agropecuàries de base familiar. Per emprar la terminologia proposada: indagaré sobre la *ruïna* (la corrosió, material i emocional) que el procés de modernització econòmica ha provocat sobre els modes de vida preexistents a partir de l'anàlisi d'algunes de les seves *runes*, és a dir, de les restes materials que en romanen, mig esfondrades, tant en el paisatge com en les pràctiques i coneixements locals. Tals runes ens han de permetre dues coses: d'una banda, posar en qüestió, a la manera de Benjamin, la temporalitat triomfant, encarnada a la Catalunya del darrer mig segle en les narratives de la modernització i el creixement econòmic; de l'altra, i especialment, rastrejar la presència, precària però viva, de tals modes de vida en el present, una idea que el mateix Benjamin va formular poèticament: «És que potser no ens frega, a nosaltres també, una ràfega de l'aire que acaronà temps passats? És que potser, a les veus que sentim, no hi ha ecos de veus silenciades? [...] Si és així, és que hi ha un acord secret entre les generacions passades i la nostra» (*Tesi II*).

1. De la part ideal dels modes de vida

La meua indagació se centrarà en dos territoris específics: l'un, la zona de la Bonaigua, a l'Alt Pirineu català, a cavall entre la Vall d'Aran i el Pallars Sobirà, per la descripció del qual em basaré en els treballs de l'antropòleg Ferran Pons Raga (2019, 2020, 2021); l'altre, el nord de la Terra Alta, pel qual em basaré en el meu propi treball de camp, iniciat l'any 2010 i prolongat de manera intermitent fins avui (Franquesa, 2018a).⁴ Aquestes dues recerques s'ajusten bé a l'objectiu d'aquest article, ja que totes dues tenen en el seu punt de mira els processos de transformació productiva esmentats més amunt: en el cas del territori pirinenc, Pons Raga narra el creixement d'una economia de lleure i serveis lligada a l'esquí i, encara que menys, a la creació d'àrees naturals, on la ramaderia extensiva s'ha anat desplaçant i marginant a mesura que ha augmentat el flux de turistes; pel que fa a la comarca del sud català, la progressiva especialització funcional de la zona com a receptora de centrals productores d'electricitat i altra infraestructura energètica ha esdevingut en paral·lel al deteriorament i crisi de l'agricultura de secà i a la pèrdua i envelliment poblacionals. En tots dos casos, doncs, ens trobem amb un procés de substitució d'economies de base agropecuària,

integrades al mercat però organitzades en gran manera a partir de relacions locals, per economies industrials o de serveis organitzades des de fora d'aquests territoris i orientades al consum de les àrees urbanes i els seus habitants.

Per examinar les traces de dislocació generades per aquestes transformacions, em fixaré en les diferents valoracions de què són objecte els avellaners en aquests dos territoris. De fet, el meu argument s'articularà com un intent de resposta a una pregunta aparentment trivial: com és a la Terra Alta els avellaners apareixen com a *runes* –capaces d'evocar i fer reviu pràctiques i sensibilitats soterrades– mentre que a l'Alt Pirineu són identificats com a *runa*, és a dir, com quelcom mancat de valor i que no pot ser significat? Mitjançant aquesta exploració mostraré que, malgrat la seva ruïna, aquells modes de vida locals lligats a l'economia primària no han desaparegut del tot i, més important, que tampoc no ho han fet certes maneres d'organitzar l'espai, de pensar i de sentir que s'hi associen.

En efecte, l'objectiu darrer d'aquesta exploració és el de copsar el *model cultural* local lligat a aquests modes de vida. L'expressió model cultural fou encunyada per Stephen Gudeman al clàssic de l'antropologia econòmica *Economics as culture: Models and Metaphors of Livelihood*. Allà, Gudeman defensa la idea que en tota societat els processos i pràctiques econòmiques que constitueixen la seva base material són objecte d'elaboració simbòlica: «En tota societat, la manera com hom s'assegura un mode de vida, és a dir, el domini de la producció, distribució i consum materials, és modelada culturalment» (Gudeman, 1986, p. 37). En altres paraules, cada mode de guanyar-se la vida comporta l'existència, i de fet és inseparable, d'un model cultural «configurat per les creences i pràctiques que constitueixen un món local determinat» (Gudeman, 1986, p. 28). Aquests models culturals locals actuen de manera anàloga a com ho fan els models dels economistes moderns, és a dir, com a eines teòriques per a la comprensió de la realitat. Tanmateix, mentre els models dels economistes són abstractes, autoreferencials i «estrictament econòmics», els models locals se solen construir al voltant de metàfores, són normatius –és a dir, estan prenyats de sancions morals– i no tenen vores precises –fet que revela que a la majoria de societats les pràctiques econòmiques es reconeixen com a incrustades en relacions i institucions socials no estrictament econòmiques.

La representació de la naturalesa té un paper central en qualsevol model cultural. En efecte, atès que tota economia reposa en última instància sobre l'apropiació d'energia i materials (Martínez Alier, 1984), tot model cultural ha d'elaborar una certa concepció del seu entorn –quina és la font de la seva productivitat, quines parts són valuoses i quines no, etc.– i de les relacions que els humans hi mantenen –normes d'accés, drets d'apropiació dels fruits, etc. Maurice Godelier ho descriu així: «Al cor de les relacions materials dels humans amb la natura, hi apareix una part ideal on s'exerceixen i entrellacen tres funcions intel·lectuals: representar, organitzar i legitimar les nostres relacions entre nosaltres i amb la natura» (Godelier, 2010, p. 21). Tal com esmenta Godelier, hi ha una estreta relació entre la manera com es construeixen les relacions entre persones i la relació d'aquestes amb la naturalesa, de manera que es fa bona la famosa màxima que Murray Bookchin brandà per criticar el caràcter

4. També hi ha una edició castellana (Franquesa, 2023); per a un extens resum en català, vegeu Franquesa (2018b).

<https://digithum.uoc.edu>

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin

injust, socialment i ecològica, del capitalisme industrial: «La idea de dominació de la naturalesa per part de l'home (sic) deriva de la molt real dominació que els humans exerceixen sobre els humans» (2005, p. 65).

El paper de la naturalesa en els models culturals locals s'entendrà millor si posem alguns exemples. Podem començar per l'observació de Marshall Sahlins (1972), qui argumenta que la tendència dels grups de caçadors-recol·lectors a concebre el seu entorn com a abundant i benèvol és consistent amb l'accés compartit als recursos i amb una racionalitat econòmica que desencoratja l'acumulació i promou l'igualitarisme. En aquesta mateixa línia, Colin Turnbull (2015) mostra que els mbuti de l'Àfrica equatorial, que són caçadors-recol·lectors, se senten plenament segurs al bosc d'on extreuen els seus recursos, que conceben com a obsequis del bosc, mentre que eviten els espais oberts creats pels seus veïns bantús, pastoralistes, ja que els consideren hostils, calorosos i poblats d'esperits malignes. En canvi, al model cultural bantú el contrast s'inverteix.

Si aquests exemples fan palès que els models culturals solen contenir creences sobrenaturals i judicis de valor, cal també que observem el paper clau que les relacions socials (tant les internes al grup com les d'aquest amb la societat més ampla) juguen a l'hora de definir la relació amb l'entorn. Així, l'etnografia d'Eleanor Leacock al Labrador canadenc (citada a Godelier, 1986, p. 41-43) descriu grans diferències en la manera com els caçadors de pells nadius i els blancs es relacionen amb un mateix entorn, tot i compartir una mateixa tecnologia i un mateix objectiu immediat d'obtenir pells per vendre-les. Els segons cacen sense la família i poden així dedicar tota la seva energia a posar parany, cosa que fa que tendeixin a sobreexplotar els recursos, mentre que aquest extrem és molt menys probable entre els primers atès que han de dedicar una part important del seu temps a satisfer les necessitats de la seva família. Aquesta diferència no és el resultat de l'interès del caçador nadiu per reproduir els recursos de caça, sinó, principalment, del seu interès per reproduir les seves relacions socials, de la mateixa manera que la sobreexplotació del paranyer blanc promou la reproducció de la seva societat, és a dir, d'un sistema econòmic plenament orientat al lucre i on les solidaritats de parentiu tenen un rol menor.

I encara un darrer grup d'exemples per mostrar la importància de les metàfores. La recerca de Georges Condominas (1994) a la muntanya vietnamita descriu com els seus habitants, que són agricultors d'artiga, entenen la seva tasca agrícola com l'apropiació de la vitalitat del bosc, evidenciada en l'expressió recurrent «ens hem menjat el bosc». Per compensar la unilateralitat d'aquesta transacció, el seu cicle agrícola està atapeït de rituals i sacrificis que pretenen aplacar els éssers sobrenaturals que habiten el món natural. Per la seva banda, els miners d'estany bolivians estudiats per June Nash (1994) empenen una metàfora similar per explicar l'origen de la riquesa que obtenen quan diuen «nosaltres ens mengem les mines i les mines se'ns mengen a nosaltres», i a fi d'evitar la seva mort també duen a terme tota mena de sacrificis a l'esperit de la mina, que segons Nash funciona com a una hipòstasi de l'ordre capitalista. Com en el cas vietnamita, la producció és entesa com a transacció,

però aquí el que és sacrificat no són els recursos sinó la vida dels mateixos miners: hom es guanya la vida a còpia de perdre-la.⁵

2. De l'ordre i la runa –a propòsit dels avellaners a l'Alt Pirineu

La recerca de Ferran Pons Raga al Naut Aran (Vall d'Aran) i l'Alt Àneu (Pallars Sobirà) se centra a comprendre la complexa interrelació que Baqueira Beret i el Parc de l'Alt Pirineu mantenen amb la ramaderia extensiva romanent a la regió. Per explorar-ho, analitza com aquestes diferents activitats es vinculen a diferents maneres d'entendre i construir el paisatge, que l'antropòleg aborda històricament com un palimpsest de capes superposades, però també com un locus de conflicte prenyat de relacions de poder. No és, doncs, estrany que bona part del seu treball de camp consistís a sortir d'excursió amb diferents habitants de la contrada per poder documentar el seu coneixement de la zona (toponímia, antics usos, règims de propietat, etc.), i també les seves valoracions sobre diferents espais, recursos i transformacions paisatgístiques. D'entre el gavadal d'anècdotes i revelacions etnogràfiques sorgides d'aquestes excursions, dues se centren en els avellaners silvestres de la zona. La primera té com a protagonista un home d'uns seixanta anys anomenat Joan, l'únic ramader de vaques del poble aranès de Tredòs, a tocar de l'estació de Baqueira-Beret, que guià Pons Raga per la Val de Ruda. Durant l'excursió el pagès anava mostrant a l'etnògraf camins i fites, pronunciant antics topònims, ensenyant-li a qui pertanyia cada tros, quan, de sobte, un conjunt d'avellaners enmig del que fins feia poc havien estat pastures propicià la conversa següent (Pons Raga, 2021, p. 79):

—Pons Raga: I aquestes *Planheres* és on hi ha ara tots els avellaners?

—Joan: Sí, sí... ara no es veuen els prats! Això eren prats... el que passa és que s'han anat empenant de runa.

—Pons Raga: De runa?!

—Joan: Bueno de runa... d'arbres...

La segona anècdota succeí durant una excursió guiada pel parc natural de l'Alt Pirineu, i té com a protagonista el director del parc, que en passar per davant d'uns avellaners amollà: «El bosc d'avellaner és molt important [...] perquè les avellanes serveixen d'aliment a molts animals [...] entre ells l'os bru» (Pons Raga, 2021, p. 71).

Com explica l'antropòleg, els judicis de valor del director del parc natural i en Joan són oposats perquè tenen al cap diferents paisatges associats a diferents modes de vida. Per al primer, els avellaners silvestres són importants, o sia valuosos, perquè ajuden a la reproducció de l'animal estrella de la fauna i el paisatge locals, l'os bru, reintroduït aquests darrers anys. Per al segon, aquells avellaners són una nosa perquè tapen les pastures, de manera que obstaculitzen la comprensió del paisatge ramader. Així, més que una nosa, aquells avellaners sobrevinguts són *runa*, «una materialitat indiferenciada i desmembrada, buida de qualsevol tipus de valor» (Pons Raga, 2021, p. 81). Afegiré que, més enllà d'estar mancats de valor, des del punt

5. Vegeu Kasimir (2023) i Narotzky (2023) per dues relectures recents dels textos de Nash i Godelier.

<https://digithum.uoc.edu>

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin

de vista d'en Joan aquells avellaners amenacen el valor de conjunt del seu paisatge ramader. Convé, per tant, fixar-se que runa pren aquí un significat anàleg a brossa, mot de què, a més de «conjunt de despulles vegetals acumulades», el *Diccionari descriptiu de la llengua catalana* n'ofereix dues definicions de gran interès: «malesa/mala herba» i «brutícia».⁶ Aquests dos darrers termes ens ajudaran a estirar el fil.

La manera com en Joan concep els avellaners en qüestió s'ajusta a la definició clàssica que Mary Douglas fa de la brutícia com a «matèria fora de lloc [...] allò que ha de ser exclòs a fi de mantenir l'ordre» (Douglas, 1984, p. 41). Aquells avellaners no només escapen a la feina que fan sobre el paisatge pagesos com en Joan, sinó que invisibilitzen un ordre ramader construït al llarg de generacions. En efecte, si bé és cert que tot paisatge podríem dir que és un palimpsest de diferents ordres, el cas és que aquells avellaners tendeixen a confirmar un paisatge orientat al turisme, reflectit en la cita del director del parc natural, que eleva la verdor i la natura presumptament no humanitzada a valors estètics i morals supremes. La manera com aquest paisatge d'aparença assilvestrada malda per ocultar i fer il·legible el paisatge ramader és un reflex de com la nova economia tendeix a constituir un ordre propi que arracona i margina la presència dels modes de vida pagesos passats i presents, esdevinguts matèria fora de lloc. Des del punt de vista d'en Joan, doncs, aquells avellaners parlen de la ruïna d'un espai i un mode de vida. Però en cap cas no se li presenten com a *runes*, és a dir, com a presència del passat capaç d'obrir noves temporalitats i significats, sinó com a *runa*, matèria no-significable que cancel·la la profunditat temporal. L'única manera com aquells avellaners poden indicar-nos l'existència de l'ordre ramader d'en Joan –amb els seus coneixements, els seus règims de propietat, la seva concepció de la naturalesa– és en ser negats, que és el que ell fa quan els presenta com a runa. Això contrastarà amb el que ens trobarem a la Terra Alta, però abans d'anar-hi m'agradaria tocar un altre punt.

La manera com he estat descrivint l'esforç d'en Joan per construir i conservar un ordre ramader, i també les meves referències a termes com *malesa* o *brutícia*, podrien conduir a pensar –erròniament– que aquí estem tractant amb una versió específica i d'intensitat moderada de la lògica de dominació de la naturalesa pròpia de la modernitat occidental –que hem vist criticada per Benjamin i Bookchin– el màxim exponent de la qual es troba en el capitalisme extractiu de la mineria a gran escala i l'agricultura de plantació. La lògica d'aquest capitalisme opera seguint la seqüència alienació-extractió-exhauriment, per la qual el capital identifica i abstreu el recurs mercantilitzable per posteriorment extreure'l fins que l'exhaureix (Franquesa, 2022). Anna Tsing descriu així els efectes que tal seqüència té sobre els llocs on actua: «El somni de l'alienació inspira una modificació del paisatge en què un únic recurs compta; tota la resta esdevé *malesa* (*weeds*). [...] Quan aquest recurs s'esgota, el lloc pot ser abandonat. [...] Així és com l'alienació simplificadora produeix ruïna i espais d'abandó» (2015, p. 5-6).

L'ús que fa Tsing del terme *malesa* per referir-se a tot allò que no pot ser productiu de valor de canvi s'adia, si més no superficial-

ment, a la caracterització que en Joan fa dels avellaners com a runa o brossa, i semblaria així abonar la idea que som davant d'una manifestació d'intensitat moderada de la lògica de dominació de la naturalesa. Tal conclusió, però, fora incorrecta. En primer lloc, perquè si bé en Joan malda per crear un ordre, aquest ordre és als antípodes del monocultiu. No pas un ordre simplificat, sinó altament complex i saturat de significats, on boscos, pastures, camins, fites i habitatges conviuen i on tal diversitat és entesa com a riquesa. En segon lloc, es tracta d'un paisatge que no s'orienta només a la producció i a les activitats econòmiques, sinó que també és un espai de vida i socialització. O dit d'una altra manera: un ordre on les activitats econòmiques o productives estan incrustades en un marc de relacions socials més ample. Finalment, perquè, a diferència de la lògica d'un sol ús descrita per Tsing, en Joan busca un ordre sostingut en el temps, i no vol ni preveu la possibilitat d'abandonar aquell paisatge. Tot el contrari, el paisatge que s'esforça per reproduir és un paisatge que vol servir de base a la reproducció dels modes de vida locals, un ordre que ha de ser sostingut en el temps.

Certament, en Joan exposa una concepció antropocèntrica de la relació amb la naturalesa. Aquesta lògica està molt arrelada al món rural català (també la trobarem a la Terra Alta), però cal desterrar la idea que tal antropocentrisme equival necessàriament a una lògica de dominació.⁷ De fet, la lògica que guia pagesos com en Joan queda recollida en una expressió encara en ús a molts entorns rurals catalans, aquella que parla de territoris i paisatges *curiosos*, en el sentit de nets i endreçats, tractats amb cura i ben cuidats, però també productius, capaços de proveir la reproducció dels seus habitants.⁸ Fixem-nos que en Joan, i això Pons Raga ho fa explícit, no es queixa dels avellaners en general, sinó d'uns de concrets que són on no haurien de ser. Per a en Joan, els avellaners, en si mateixos, no són runa; esdevenen runa quan són fora de lloc.⁹

El desig d'un ordre governat pels humans no ha de ser confós amb la dominació de la naturalesa. La lògica de dominació de la naturalesa només pensa en l'obtenció de beneficis encara que això vagi en contra de la salut ecològica de l'entorn i la seva reproducció; la lògica d'en Joan és una lògica de gestió i acompanyament de la naturalesa, semblant, per emprar la metàfora que tant agradava Murray Bookchin (2005), a la manera com hom «guia i posa rumb a una embarcació» (*steers a boat*). En català, el verb que probablement recull aquesta idea de forma més precisa és *acomboiar*, «acompanyar algú o alguna cosa per tal de protegir-lo o guiar-lo»¹⁰. Aquest terme, o el seu equivalent *fer comboi*, té a més un camp d'accepcions ampli que inclou significats com «ajuntar(-se)», «confabular-se» o «confortar», que confirmen l'estret vincle entre la manera com les persones es relacionen amb la naturalesa i entre elles mateixes. Ho veurem amb més detall a la Terra Alta.

6. Pel terme *runa* el mateix diccionari ofereix definicions com «conjunt de residus inservibles» i, altre cop, «brutícia». Les consultes a aquest diccionari han estat realitzades online a través de <http://dcc.iec.cat/ddlcl/scripts/>

7. Així, per exemple, podem fixar-nos que si bé aquesta lògica està molt present a l'encíclica *Laudato Si'*, el text s'orienta a la «cura de la casa comuna» (Bergoglio, 2015). Caldria investigar amb més deteniment la influència que les bases d'aquesta doctrina catòlica tenen sobre els models culturals que estem explorant aquí.

8. Sobre la importància de la *cura* a l'agricultura mediterrània, vegeu Van der Ploeg (2013).

9. Pons Raga cita un altre pagès que li va descriure els avellaners com una «plaga» que estava «infestant la comarca» (Pons Raga, 2022, p. 359).

10. Aquesta definició combina les donades pel Diccionari de l'Institut d'estudis Catalans i el *Diccionari Descriptiu de la Llengua Catalana*. Sobre el terme *fer comboi*, vegeu també Vernet (2023).

<https://digithum.uoc.edu>

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin

3. De la ruïna i les runes –a propòsit dels avellaners a la Terra Alta

A la Terra Alta, els avellaners no són silvestres, sinó plantats, i no alimenten ossos, sinó persones i modes de vida, o com a mínim així ho fan aquells que no han estat abandonats i progressivament aclaparats per la garriga. Perquè a la Terra Alta els avellaners ens parlen, com potser no ho fa cap altre element del paisatge, de la *ruïna* dels modes de vida dels pagesos de la zona. Generalment situats a terrenys costeruts i poc productius –localment anomenats terrampers¹¹– i sovint en estat de semiabandó, els avellaners són *runes* (presents) d'un altre moment històric, revelant-ne associacions i emocions contradictòries: de la misèria a la plenitud, de l'oportunitat a la derrota. Però alhora els avellaners també susciten relacions i pràctiques que evidencien la pervivència de certes lògiques de solidaritat i de relacions d'intimitat amb l'entorn físic i social que no han sucumbit a la ruïna.

Per mostrar-ho recorreré a algunes de les observacions que vaig recollir en el meu diari de camp arran d'una excursió a què em va convidar una colla d'amics de la Fatarella. Érem nou o deu adults, parelles i solters, la majoria ja ben passats els quaranta anys, i mitja dotzena de nens i nenes de diferents edats. Sortirem de les Deveses, una esplanada a tocar de la carretera a uns dos quilòmetres de la vila, i des d'allà prenguérem el camí dels Montagudells, que baixa per una vall molt estreta des de la Serra de la Fatarella fins a la zona de les Camposines, on es trobava la nostra destinació: un petit mas propietat d'un dels excursionistes on hauríem de fer un dinar de carn torrada. En total, un recorregut de sis quilòmetres salvant un desnivell de 350 metres. Dividiré les meves notes en dues parts. En la primera («Baixant pels Montagudells»), em centraré a explicar de quina manera els avellaners ens parlen del passat, mentre que en la segona («Arribant a les Camposines») posaré l'èmfasi en el present.

3.1. Baixant pels Montagudells

Si bé durant els primers centenars de metres de camí la comitiva es va entretenir observant diversos túnels i trinxeres (vestigis de la batalla de l'Ebre dels quals aquí no puc ocupar-me), ben aviat l'atenció dels adults es va desviar cap als trossos conreats que, intercalats entre trams de bosquina, anaven quedant als marges del camí, que en tota aquella primera meitat de trajecte era molt baixador. Els trossos eren molt petits, en general amb no més de deu o dotze ametllers o oliveres; alguns estaven endreçats i polits, d'altres semblaven estar mig abandonats. A mesura que avançàvem pel camí, la sensació que els excursionistes passaven revista a l'estat del terme augmentava amb converses com aquestes:

—Ramon: I aquest tros de qui és?

—Salvador: Això és de Ramon de Xapa, i el que hem vist ara antes també.

—Ramon: Ah, sí? Trobo que ho té molt arreglat.

—Salvador: Que no escoltes? Sisco acaba d'explicar que ho porta son fill, que s'ha quedat sense feina.

[...]

—Misericòrdia: I aquest d'aquí, que està tan deixat?

—Glòria: Això és de mon germà, bueno, de casa meva [dels seus pares].

—Misericòrdia: I aquest altre, també?

—Glòria: També, i el que hi ha més avall també.

—Misericòrdia: I què fa ton germà que no se'n cuida?

—Glòria: Perquè porta els de casa de la dona, i lo nostro, pues ja veus...

De sobte, entre els trossos de bosc que anàvem trobant em va semblar veure-hi algun ametller. Sorprès, vaig anar a trobar Josep, que fa de pagès i semblava especialment ben informat del que passava per aquella zona. Em va explicar que sí que ho eren, d'ametllers, i que també hi devia haver alguna olivera potser. Em va explicar que quan ell era petit tot allò eren camps, però que bastants s'havien anat abandonant i fet garriga i ara costava de veure que havien estat camps. Em va explicar també que molts s'havien deixat amb l'arribada dels tractors, perquè no hi podien entrar. També em va fer notar que entre els ben cuidats i els abandonats, hi havia un tercer grup de camps semiabandonats, on els propietaris ja pràcticament no feien collita però sí que s'encarregaven de «tallar l'herba» per evitar que la garriga se'ls mengés. Josep em va continuar fent una explicació sobre l'estructura agrícola del terreny: la majoria de les propietats en aquella zona eren seccions verticals, que agafaven la falda de la muntanya, atapeïda de feixes i marges minúsculs gairebé sempre plantats d'avelaners, i els bancals del fons de la vall, que eren els que vàiem al costat del camí, plantats amb oliveres, ametllers o sembradura, per bé que el cereal ara ja feia dècades que s'havia abandonat. «Els bancals encara es conserven bastant, sobretot si són una mica grans. Jo en tinc dos, un amb 20 oliveres i l'altre amb 50, ja te'ls ensenyaré més avall. Però els terrampers aquests amb els avellaners la gran majoria estan abandonats». Llavors em va fer mirar cap amunt, i em va ensenyar aquelles feixes, ja gairebé esborrades, atapeïdes d'avelaners mig guexos que es confonien amb altra vegetació. Atent a l'explicació, Eusebio, fill petit d'una casa pobra del poble amb molts germans que ja fa anys que viu a una comarca veïna on fa de mestre, va demanar a Josep: «Escolta, això d'aquí dalt que assenyales, no és lo de Pedrets [la seva casa]?» Quan Josep ho confirmà, a Eusebio se li van il·luminar els ulls, i va exclamar: «Hòstia, que fort, allà vaig fotre el meu primer clau!».

A la Fatarella, els avellaners condensen les experiències contradictòries a què va donar peu el procés de modernització econòmica encetat amb el *desarrollismo* franquista. D'una banda, ens parlen de la fi d'un temps de treball dur i de misèria material, de bèsties de càrrega, de famílies afanyant-se, abans no plogués, a recollir les avellanes a mà durant l'estiu en terrenys inclinats i secs (avui en dia es deixen caure a terra i s'apleguen amb l'ajut de la bufadora). Aquestes idees, de fet, s'associen menys als avellaners que al terreny on es troben, els terrampers, acuradament definits pel *Gran Diccionari de la Llengua Catalana* com «tros[os] de terra dolenta, improductiva, generalment en un galter de muntanya on no creix

11. Així és com els diccionaris recullen el terme, tot i que localment és pronunciat *torromper*.

<https://digithum.uoc.edu>

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin

vegetació»¹², talment com aquells que m'assenyalaren Josep i Eusebi tot baixant pels Montagudells.

Alhora, però, els avellaners també s'associen a un sentiment de decadència. En diverses ocasions, he escoltat habitants de la Fatarella que, tot indicant-me avellaners penjats en marges abandonats pels costers del terme, em deien: «Ho veus? Jo tot això ho he vist conreat, i ara està abandonat». Aquest abandonament parla de la pèrdua de població i de la reculada del terreny destinat a usos agrícoles, dues coses que són localment lligades com a senyals de declivi, de ruïna. Això es pot comprovar en els paràgrafs anteriors, on l'excursió als Montagudells servia també com a una missió de reconeixement i memòria del territori orientada a comprovar si les terres del terme continuaven sent treballades i estaven en bon estat. Com un informant em va dir una vegada quan li vaig preguntar sobre els reptes mediambientals lligats a l'arribada de projectes energètics: «per mi el vertader problema ecològic no són ni els molins [eòlics], ni [la nuclear d']Ascó, ni cap d'aquestes coses, sinó veure terres sense treballar que se fan ermes».

A més de millora material i decadència social, els avellaners encara evocuen un tercer grup de significats i sentiments lligats a la crisi, la frustració i la traïció. En més d'una ocasió m'he trobat pagesos que, per expressar el deteriorament dels preus agraris i, per extensió, dels modes de vida pagesos, em diuen coses com aquesta: «Veus aquest tractoret? El vaig comprar a principis dels anys vuitanta pel que em van donar d'una collita d'avellanes. Avui, les avellanes me les paguen al mateix preu, i el tractor val vint vegades més». L'interessant és que a la Fatarella aquesta comparació mai no l'he sentida per altres cultius arrelats i estesos com la vinya, l'ametller, l'olivera o el cirerer. Això no és casualitat. A causa del seu bon preu, durant els anys seixanta i setanta, moltes cases de la zona van apostar pels avellaners. Però aquesta aposta va anar-se'n en orris a causa dels malaurats efectes que l'entrada a la Unió Europea tingué sobre el preu d'aquest fruit sec, que caigué a la meitat entre el 1986 (l'any d'entrada a la UE) i el 1990, fet que va donar peu a una multitudinària mobilització dels pagesos de la zona que mediàticament es va conèixer com la «guerra de l'avellana», seguida, ja a mitjans dels anys noranta, per una segona guerra de l'avellana que va acabar d'enfonsar el sector. L'avellaner, doncs, condensa els efectes negatius que la modernització de l'economia espanyola –iniciada amb el *desarrollismo* franquista i continuada amb l'entrada a la UE– ha tingut sobre el camp i l'agricultura, mostrant que el creixement econòmic del país s'ha fet sobre les espatlles dels pagesos, sobre la ruïna de l'agricultura familiar, alimentant així els sentiments de frustració i abandonament que tant abunden al món rural.

3.2. Arribant a les Camposines

A mesura que el camí dels Montagudells baixava de cota, la vall s'anava eixamplant i els trossos s'anaven engrandint, i és aquí que Josep ens va fer anar a veure el seu bancal de les vint oliveres. El tenia pentinat, que solen dir a la Terra Alta, és a dir, fet un jardí, amb un perxe de pedra seca ben conservat i uns arbres esponerosos i immensos dels quals en un bon any en pot treure vora mil litres d'oli.

Ens va fer anar a veure un parell d'oliveres concretes que havien anat perdent vitalitat i que estava cuidant amb una dedicació especial per evitar que «se perdessin». Llavors, un dels excursionistes va admirar el fet que a sota dels arbres gairebé no hi havia herba, i Josep va deixar anar un «a veure, el secret és l'herbicida».

Poc després de sortir del bancal de Josep, el camí va començar a planejar i vam arribar ja a la zona de Camposines, oberta i amb parcel·les molt més grans, algunes de les quals, molt poques, abandonades –«A Ascó veuries que n'hi ha moltes més, allà ho han deixat», em va dir un excursionista. De fet, aquesta era la zona, em van dir, on el rumor deia que s'hi havia volgut instal·lar el magatzem temporal centralitzat de residus nuclears, popularment conegut com a cementiri nuclear, que va despertar una ampla mobilització a la Fatarella i més enllà devers l'any 2010. Entre les parcel·les que vam trobar, una destacava de la resta pel fet d'estar plantada d'oliveres arbequines joves, petites i molt ben arreglades, de les que permeten la collita amb màquina. Em van dir que s'havien plantat no feia gaire, que l'empresa que ho portava havia fet suspensió de pagaments i que el seu amo no era de la comarca. Mirant aquestes oliveres, en Robert, un dels excursionistes, em va dir:

«Veigues, estes oliveres estan plantades d'una altra manera. Al camp que has vist de Josep, com jo, nos les coneixem totes les oliveres, cadascuna és diferent: hi ha la del capdamunt, aquella del cantó que dona tantes olives, la que no creix bé, l'alta de l'entrada, la que es crema, la que es va quedar petita d'allà el tros que baixa... En canvi aquí totes són iguals. Ja és una altra manera de plantar diferent, és un altre concepte, és industrial. Se planten més juntes, i cada 12 anys s'han de canviar, perquè si no ja fan massa fusta i ja estan massa juntes, i ja no va bé amb les màquines i tal.»

Un parell de quilòmetres més endavant vam arribar al mas, la nostra destinació. Mentre alguns anaven preparant les brases i altres muntaven taules amb taulons, Josep entretenia els seus nebots i la resta de canalla ensenyant-los a apreciar els elements de la tasca agrícola que hi havia al voltant del mas: que si això és una escala de plegar olives, que si aquests terrossos d'aquí estan humits perquè havia plogut feia pocs dies, que si les floretes de les oliveres es tornarien olives i després se'n faria oli, etc. En acabat de dinar, van sortir les postres, incloses unes avellanes torrades que havia portat Glòria, grosses i plenes, i que tothom va trobar exquisides. Això va donar peu al comentari que, a la Fatarella, el producte de la terra que era més bo (les avellanes més grosses, el vi de més grau, l'oli més afruitat) i que provenia d'arbres o trossos concrets sempre s'havia guardat per a la casa. Llavors Sebastià, que treballa a la central nuclear i fa de pagès els caps de setmana, va dir que les avellanes que es quedava per a casa (és a dir, les que no venia a través de la cooperativa del poble) eren totes de la classe negreta, i que a més les collia a mà. Raquel, la seva parella, va saltar: «Que si comptes el temps de collir-la i tot això, al final la bossa te surt a 60 euros!». «Sí – seguí Sebastià – però són les que menjo jo i prefereixo fer-ho així. Les de casa me les faig a mà».

Baixant pels Montagudells hem pogut veure que els avellaners ens parlen de la *ruïna* d'un paisatge i d'un ordre pagesos. Aquells avellaners encimbellats als terrampers ens parlen de lluites per-

12. <https://www.diccionari.cat/GDLC/terramper>

<https://digithum.uoc.edu>

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin

dudes (les guerres de l'avellana) i, encara més profundament, de la decepció, la ràbia i la frustració derivats de la impossibilitat de guanyar-se la vida fent de pagès, de veure que l'èxode poblacional que acompanyà el *desarrollismo* dels anys seixanta i setanta s'havia de prolongar en la nova Espanya democràtica, europea i atlàntica. I, tanmateix, en acostar-nos a les Camposines hem començat a veure que aquell ordre pagès no és del tot desaparegut, que els avellaners són *runes* presents, que molts continuen sent conreats, i que la frustració i la ràbia conviuen amb sentiments de solidaritat i de goig –el goig de plegar-te les pròpies avellanes, de veure-les ufanes, de compartir-les amb amics, de tenir els camps curiosos i pentinats.

Baixant pels Montagudells, hem observat que els avellaners ens parlaven d'una relació estreta amb el territori, amb una terra que no pot ser pensada al marge de les relacions socials que teixeixen la vida del poble. Acostant-nos a les Camposines aquesta connexió s'ha fet encara més evident en la proximitat que els nostres excursionistes ens descrivien entre ells i els seus conreus, en el coneixement de cada arbre, en la manera com determinats arbres i trossos, escollits i treballats amb especial cura, són enretirats del mercat i destinats a la reproducció dels cossos dels éssers estimats.

La terra i els conreus –inclosos els avellaners, els més devastats de tots– juguen un paper clau en la reproducció i ampliació de les relacions socials i els modes de vida locals. Això és cert en un sentit generacional ample, ja que anar al tros (o «al defora», com en diuen a la Fatarella), mantenir els conreus en marxa i els masos en bon estat és una manera de reproduir relacions familiars i de fer que els més petits s'hi continuïn sentint vinculats. Com també ho són els dons –una bossa d'avellanes, oli per a l'any, un poal de cires– amb què els habitants de la Fatarella mantenen i lubriquen les seves relacions amb aquells que van abandonar el poble fa ja anys o, encara que no tant, amb col·legues de la feina i altres coneixences. I també té efectes directes sobre l'economia local. Si bé és cert que una proporció notable dels avellaners penjats pels terrampers han estat abandonats, també és veritat que hi ha molts avellaners situats a terrenys de més fàcil accés i que la immensa majoria, malgrat els preus, es continuen cultivant. En molts casos, el manteniment del conreu reposa sobre el fet que el propietari dels avellaners els dona a portar a un tercer a canvi d'un arrendament mínim, típicament «un saquet d'avellanes», ja que el principal benefici és el de mantenir les terres endreçades (com es diu localment, d'evitar que «se facen garriga») i saber que així hom permet que un tercer es guanyi un jornal. I també, i això és de gran importància, d'honorar el treball d'aquells que els han precedit, d'aquells que, com solen dir, feren la terra cultivable «a cop de sang», i per la qual cosa fan servir justificacions com «si mons pares veiessin aquells camps que van treballar tota la vida fets garriga se remourien a dins del forat».

4. Conclusions i coda: d'entre les runes, un model cultural

Inspirat pels plantejaments teòrics d'Ann Laura Stoler i Gastón Gordillo, al llarg d'aquest article he intentat esbrinar els motius pels quals els avellaners són objecte de judicis oposats a dos espais rurals catalans: les terres de l'Alt Pirineu cada cop més abocades al lleure i el secà de les Terres de l'Ebre. La resposta que he intentat oferir és simple: els avellaners ocupen una posició antagònica en relació

amb el paisatge i els modes de vida pagesos a cadascun d'aquests dos llocs. Així, els avellaners apareixen als pagesos de la Bonaigua com a *runa*, elements sense valor ni cabuda en el seu ordre ramader, mentre que a la Terra Alta els avellaners són percebuts com a *runes*, vestigis presents d'un ordre pagès que és viscut com a precari i en declivi. En tots dos casos, doncs, el judici sobre els avellaners s'emet a partir d'una matriu comuna, d'un ordre lligat als modes de vida pagesos, un model cultural provinent del passat que, per emprar les paraules de Benjamin, ens continua acarant en el present. Tot sembla per tant suggerir que els models culturals de l'Alt Pirineu i de la Terra Alta són variacions d'un únic model cultural.

Malgrat el caràcter limitat de la comparació empresa, i tot admetent un cert grau d'especulació, en aquestes conclusions procuraré descriure algunes de les característiques principals d'aquest model cultural, internament relacionades, tot centrant-me en la qüestió de la relació amb la natura. En fer-ho, atorgaré a aquest model un grau de consistència i sistematicitat que no és directament observable a la pràctica. Això no és només conseqüència del caràcter recessiu d'aquest model –és a dir, del fet que no opera autònomament, ans es troba constret per un model dominant, el de l'agricultura capitalista i la subordinació del camp a la ciutat–, sinó també de la distància que necessàriament hi ha entre ordre expressiu i realitat viscuda. Salvar tal distància és un ingredient clau de l'ofici antropològic.

Primerament, en aquest model la natura és entesa com a inherentment productiva, però aquesta productivitat ha de ser dotada de sentit i direcció –o sia, acomboiada– a fi de ser aprofitable per als humans. Així, la feina del pagès és concebuda com una feina de guiatge i acompanyament de la natura. L'antropocentrisme que caracteritza el model, doncs, parteix de la idea que la població local és responsable de la reproducció del seu entorn. Tanmateix, a l'extrem, la feina del pagès pren un caràcter agonístic de lluita contra el creixement silvestre (els avellaners d'en Joan, la garriga de la Terra Alta). Tal caràcter tendeix a reforçar-se per la pressió de la lògica de dominació de la naturalesa sota la qual opera el model local i amb què es pot acabar superposant (per exemple, l'ús d'herbicida com a solució màgica contra l'herbei).

Segonament, aquesta productivitat útil no depèn només del treball present, sinó també del treball acumulat durant generacions. La importància d'aquest treball acumulat es posa en evidència en expressions com «a cop de sang», emprada a la Terra Alta per referir-se a la manera com s'ha fet i mantingut el territori productiu. Continuar conreant la terra i modelant el territori és una manera de conservar i actualitzar el valor del treball que s'hi ha acumulat, i per tant també una manera d'honorar-lo. La relació de proximitat entre el territori i la població reposa sobre aquest treball acumulat, que està fet no només de pràctiques productives sinó també de reproductives i que fan d'aquest territori un espai de socialització.

Seguidament, i en tercer lloc, el territori és viscut com a íntimament connectat a l'existència del grup social, bé sigui la unitat domèstica o la comunitat local. Així, a més de dipositar de treball passat, el territori té inscrites relacions socials, per la qual cosa és un dels mitjans principals a través dels quals tals relacions es fan, refan i desfan, sobretot atès que el territori, especialment el conreat, ofereix a la població local un mapa i comentari sobre l'estat de les relacions socials.

Quart, tot reconeixent la tensió entre l'aprofitament privat i col·lectiu de l'entorn, aquest model cultural requereix que el treball sobre el terreny aspiri a contribuir a tots dos objectius. És a dir, el conreu de la terra ha de ser també un modelatge del territori que

<https://dighum.uoc.edu>

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin

s'estengui més enllà dels camps de conreu i de la propietat privada (camins, comunals, elements de pedra seca), de manera que els criteris estètics i les obligacions morals (ligats als punts anteriors, és a dir, a la importància del treball col·lectiu acumulat al territori) són claus per mantenir la vigència del territori com a quelcom que és posseït individualment i col·lectiva.

En cinquè lloc, cal tenir en compte que parlem de modes de vida que s'han relacionat amb el mercat des de fa segles, principalment a través de la venda del producte agropecuari. Però atès que la possibilitat de relacionar-se amb el mercat en termes avantatjosos és en gran part fora de l'abast local, l'ideal contingut en el model és el de mantenir una relació que asseguri certa distància i autonomia respecte del mercat (per exemple, a través del control local del procés de treball, combinant la venda del producte amb l'autoconsum, etc.). Això permet posar èmfasi en criteris estètics (amb aprofitament col·lectiu) o en el procés de socialització, que garanteix la continuïtat del treball o, com a mínim, en l'íntima relació que els habitants senten amb el territori.

Finalment, en sisè lloc, aquest model cultural busca construir paisatges diversos en termes d'usos i espais. Per entendre'ns, la tasca pagesa de fer comboi amb la natura no es limita a mantenir els conreus separats dels boscos, sinó que també modela i aprofita aquests boscos mitjançant activitats com la caça i la recol·lecció (bolets, llenya, branques d'avellaner per fer les tanques del bestiar, etc.). Aplicat a aquest paisatge, el terme *curiós* que hem vist anteriorment, i que té per arrel el terme *cura*, identifica tant la seva productivitat localment apropiable, com la consecució d'un equilibri entre aquests diferents usos, com el saber fer del treball que hi ha darrere.

Bibliografia

- BENJAMIN, W. (1968 [1950]). *Illuminations: Essays and Reflections*. Editat per H. Arendt. Nova York: Schocken.
- BERGOGLIO, J. M. (2015). *Laudato Si'. Carta encíclica del Santo Padre Francisco. Sobre el cuidado de la casa común*.
- BOOKCHIN, M. (2005 [1985]). *The Ecology of Freedom: The Emergence and Dissolution of Hierarchy*. Oakland: AK Press.
- DOUGLAS, M. (1984 [1966]). *Purity and Danger: An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*. Londres: Routledge.
- CONDOMINAS, G. (1994 [1957]). *We Have Eaten the Forest*. Nova York: Kodansha.
- FRANQUESA, J. (2023). *Molinos y gigantes: La lucha por la dignidad, la soberanía energética y la transición ecológica*. Madrid: Errata Naturae.
- FRANQUESA, J. (2022). «Natural resources: The twice-hidden abode of economic processes». A: CARRIER, J (ed.). *A Handbook of Economic Anthropology*. 3a. edició. Cheltenham: Edward Elgar, pp. 72-84. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781839108921.00014>
- FRANQUESA, J. (2018a). *Power Struggles: Dignity, Value and the Renewable Energy Frontier in Spain*. Bloomington: Indiana University Press. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctvvnf9g>
- FRANQUESA, J. (2018b). «D'erms, pagesos i molins». *Arxiu d'Et-nografia de Catalunya*, núm. 18, pp. 159-192. DOI: <https://doi.org/10.17345/aec18.159-192>
- GODELIER, M. (2010 [1984]). *L'idéal et le matériel. Pensée, économies, sociétés*. París: Flammarion.
- GORDILLO, G. R. (2014). *Rubble: The Afterlife of Destruction*. Durham: Duke University Press. DOI: <https://doi.org/10.1515/9780822376903>
- GUDEMAN, S. (1986). *Economics as Culture: Models and Metaphors of Livelihood*. Londres: Routledge & Kegan Paul.
- KASMIR, S. (2023). «Politics, internationalism and ethnography: Reflections on June Nash's *We Eat the Mines and the Mines Eat Us*». *Dialectical Anthropology*, vol. 47, núm. 3, pp. 205-213. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10624-023-09702-y>
- LÖWY, M. (2005). *Fire Alarm: Reading Walter Benjamin's 'On the Concept of History'*. Londres: Verso.
- MARTINEZ ALIER, J. (1984). *L'ecologisme i l'economia*. Barcelona: Edicions 62.
- NAROTZKY, S. (2023). «Marxism in the horizon: An essay on Maurice Godelier». *Dialectical Anthropology*, vol. 47, núm. 4, pp. 377-390. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10624-023-09709-5>
- NASH, J. (1993 [1979]). *We Eat the Mines and the Mines Eat Us: Dependency and Exploitation in Bolivian Tin Mines*. Nova York: Columbia University Press.
- PONS RAGA, F. (2020). *Cartells, runes i fites. Coneixements oblidats i marques invisibilitzades al peu de la Bonaigua*. Tremp: Garsineu.
- PONS RAGA, F. (2021). «Els avellaners com a runa? Vers una historicitat etnogràfica del paisatge». *Ripacurtia*, vol. II, núm. 3, pp. 71-83.
- PONS RAGA, F. (2022). *Greening the Commons: Alpine Skiing, Brown Bears, and Extensive Husbandry in the Pyrenees*. Department of Anthropology, Faculty of Arts, McGill University (Montreal, Canadà). Tesi doctoral inèdita.
- SAHLINS, M. (1972). *Stone Age Economics*. Chicago: Aldine.
- STOLER, A. L. (2008). «Imperial debris: Reflections on ruins and ruination». *Cultural Anthropology*, vol. 23, núm. 2, pp. 191-219. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1548-1360.2008.00007.x>
- STOLER, A. L. (2013). «Introduction: The rot remains». A: STOLER, A. L. (ed.). *Imperial Debris: On Ruins and Ruination*, pp. 1-35. Durham: Duke University Press. DOI: <https://doi.org/10.1215/9780822395850-001>
- TSING, A. L. (2015). *The Mushroom at the End of the World*. Princeton: Princeton University Press.
- TURNBULL, C. (2015 [1961]). *The Forest People*. Nova York: Random House.
- VAN DER PLOEG, J.D. (2013). *Peasants and the Art of Farming: A Chayanovian Manifesto*. Halifax: Fernwood. DOI: <https://doi.org/10.3362/9781780448763>
- VERNET, R. (2023). *Lo mig del món*. Barcelona: Club editor.

<https://digithum.uoc.edu>

Quines runes ens esperen. Tres filosofies de la ruïna a Walter Benjamin

Jaume Franquesa

Universitat de Buffalo – SUNY

jaume@buffalo.edu

És *Associate Professor* i cap del Departament d'Antropologia de la Universitat de Buffalo - SUNY. Situada en el camp de l'antropologia econòmica i l'ecologia política, la seva recerca se centra a estudiar els processos de transició energètica i les transformacions polítiques al món rural català, espanyol i europeu. Ha dut a terme treball de camp etnogràfic de llarga durada a Mallorca i a les Terres de l'Ebre. El seu darrer llibre és *Molinos y gigantes. La lucha por la dignidad, la soberanía energética y la transición ecológica* (Errata naturae, 2023). Des de 2022, és editor en cap de la revista *Dialectical Anthropology*.

<https://digithum.uoc.edu>

Special section: Thinking through ruination: theoretical and empirical approaches to the ruins of the Anthropocene

Landscapes of boom and ruination: politics of seeing in China's "tin capital" Gejiu, 1912-1949

Qieyi Liu

University of Toronto

Date of submission: March 2023

Accepted in: February 2024

Published in: March 2024

Recommended citation:

LIU, Qieyi (2023). «Landscapes of boom and ruination: politics of seeing in China's "tin capital" Gejiu, 1912-1949». In: Anna Clot Garrell (ed.). «Special section: Thinking through ruination: theoretical and empirical approaches to the ruins of the Anthropocene» [online]. *Digithum*, no. 31. <https://doi.org/10.7238/d.v0i31.414338>. [Accessed: dd-mm-yyyy].

The texts published in this journal are – unless otherwise indicated – covered by the Creative Commons Spain Attribution 4.0 International licence. The full text of the licence can be consulted here: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Abstract

This article argues that landscapes of ruination and wasted labour are not an unfortunate finale in the history of mineral-rich cities under the "resource curse" but an always ongoing reality from the start of their involvement in the capitalist world market and pursuit of industrial modernity. Focusing on narratives about the "tin capital" Gejiu in southwestern China during the first half of the 20th century, I conduct a historical analysis and examine how geological and sociological experts introduced new politics of seeing and exploiting land and labour. Boasting the landscape of the industrial boom, Chinese intellectuals and technobureaucrats alike considered geological discoveries and resource extraction as a sign of a nation's civilizational status and modernization achievements. Their fascination with this outlying small town also exemplified a nationalist claim to the new Republican State's southwestern borderlands in an era of imperialist territorial divisions. Nonetheless, they had to constantly explain (away) appalling sights of environmental ruination and social polarization, often through promises of mechanization or labour welfare. Offering a close reading of travelogues, social surveys and scientific reports, I challenge the conventional narrative from prosperity to decline and reveal landscapes of ruination at the heart of modernization and nationalist discourse of conquering and utilizing natural resources.

Keywords

tin mining; landscapes of ruination; wasted labour; politics of seeing; Republican China; industrial modernity

Paisajes de auge y ruina: la política de la mirada en la 'capital del estaño' de China, Gejiu, 1912-1949

Resumen

Este artículo argumenta que los paisajes de ruina y despilfarro de mano de obra no son un final desafortunado en la historia de ciudades ricas en minerales bajo la «maldición de los recursos», sino una realidad siempre continua desde el inicio de su participación en el mercado mundial capitalista y la búsqueda de la modernidad industrial. Centrándome en narraciones sobre Gejiu, la «capital de estaño» en el suroeste de China durante la primera mitad del siglo xx, realizo un análisis histórico y examino cómo los expertos geológicos y sociológicos introdujeron una nueva política de ver y explotar la tierra y el trabajo. Con el panorama del auge industrial, tanto los intelectuales chinos como los tecnoburócratas consideraron los descubrimientos geológicos y la extracción de recursos como un signo del grado de civilización y de los logros en cuanto a modernización

<https://digithum.uoc.edu>

Landscapes of boom and ruination: politics of seeing in China's "tin capital" Gejiu, 1912-1949

de una nació. Su fascinación por esta pequeña ciudad periférica también ejemplificaba una afirmación nacionalista a las fronteras del sudoeste del nuevo estado republicano en una era de divisiones territoriales imperialistas. Sin embargo, tenían que explicar constantemente las vistas aterradoras de la ruina medioambiental y la polarización social, a menudo a través de promesas de mecanización o bienestar laboral. Ofreciendo una lectura de cerca de los viajes, encuestas sociales e informes científicos, desafió la narrativa convencional desde la prosperidad hasta el declive y desvelo paisajes de ruina en el corazón de la modernización y del discurso nacionalista de conquistar y utilizar recursos naturales.

Palabras clave

minería de estaño; paisajes de ruina; mano de obra desperdiciada; política del punto de vista; China republicana; modernidad industrial

Introduction

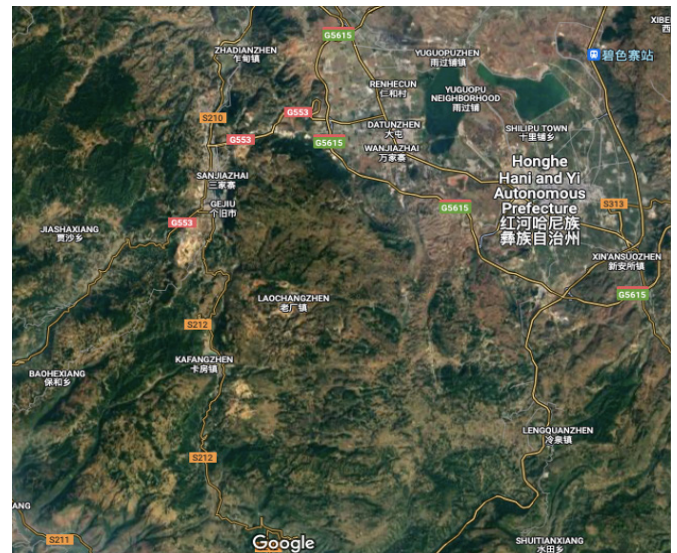
In *The Works of Heaven and the Inception of Things* (*Tiangong kaiwu*), an encyclopedia of science and technology first printed in 1637, its compiler, Song Yingxing, comments that southwestern China is particularly abundant in tin resources, but the tin deposits in the Yunnan province are virtually inaccessible due to long and mountainous roads.¹ The scenario would change drastically in the centuries to follow. The mineral-rich town Gejiu stood out, its fate prototypical of the vicissitudes experienced by a mining city at the advent of industrial modernity in China roughly from the second half of the 19th century. Situated in a narrow valley in southeastern Yunnan at an altitude of 1,680 m, the small town was surrounded by mountain ranges where tin ores were found (Figure 1). Endorsed during the Qing dynasty (1644-1912) as an effective measure to simultaneously draw raw materials for minting coins, collect taxes and consolidate the frontier, the tin industry in Gejiu was to become an extremely contentious site in the 20th century.² Throughout the Republican (1912-1949) and Socialist (1949-1978) periods, knowledge produced in newly institutionalized scientific disciplines such as geology and sociology fueled state-sponsored endeavors to rationalize the lucrative business through mechanization and infrastructural investment. At the same time, the national pride in the "tin capital" was constantly challenged by the appalling images of ruined land and wasted labour.³

Marxist scholar Michelle Yates conceptualizes human-as-waste under the capitalist mode of production, where workers' bodies are used up and easily disposed of at accelerated rates. Waste, here, is not the end product of capitalism during the processes of distribution and consumption but an always ongoing reality during the process of production, even an indispensable part for the accumulation of capital (Yates, 2011, pp. 1679-1695). That capital wastes labour and lays waste to the environment through resource extraction, points to the unsustainability of the capitalist mode of production. One remaining question, then, is why labour conditions and ecological degradations continued to be obscured? What kind of narratives and ways of seeing glossed-over landscapes of ruination so that industrial development became the indisputable future to be sought after?

This article traces out a story of miners and minerals in the transformation of Gejiu into a famous "tin capital" in Republican China (1912-1949), as an essential episode to understand its fate of slipping into industrial ruination. Through the lenses of geological reports, travel writings and social surveys, I will explore how the technological system of the production of tin interacted with the social system of governance and labour. The limitation of primary

sources confines the discussion mainly to the outsiders' gaze, instead of uncovering local and subaltern voices. Nevertheless, seeing "through their eyes" gives an intriguing chance to examine the very politics of seeing. Fundamental to this inquiry is the question of how an overwhelming majority of elites during this period, with a fervent desire for industrial modernity, witnessed and reconciled the two contradictory landscapes of boom and ruination. If the shanty dwellings and worn-out mountains were within their sight, how could intellectuals and technobureaucrats still firmly subscribe to the mining industry's potential to boost a city's future? How was a picture of a booming modern city conjured up on top of disconcerting sights of ruined land and wasted labor? Ultimately, by examining the politics of seeing in the case of Gejiu during the Republican period, this paper ponders on how particular ways of vision and envisioning ushered in an era of rationalization and anticipated a regime of extensive state planning in socialist China.

Figure 1. Contemporary satellite map of Gejiu and surrounding areas, showing (a) Gejiu city, the (b) Malage tin mine and the (c) Bisezhai Railway Station

Source: Google Maps. [Accessed: 29 November 2023]

The way of seeing this landscape underwent a clear premodern/modern divide. In the *Mengzi County Gazetteer* published in 1791,

1. Song, 1637, pp. 337-342 (or Third Section, pp. 17-20 in the original thread-bound version).

2. For an overview of tin mining in Gejiu, see Golas, 1999, pp. 99-106.

3. I borrow Michelle Yates' conceptualization of "human-as-waste" to capture both the ecological and social impact of capitalist production. See Yates, 2011, pp. 1679-1695

<https://digithum.uoc.edu>

Landscapes of boom and ruination: politics of seeing in China's "tin capital" Gejiu, 1912-1949

the compiler Li Kun delineates local tin deposits as an extraordinary occurrence: "Amongst mountains of treasures in Mengzi County, Gejiu is the most celebrated. Its terrain features a ring of hills containing lengthy veins, which gather the radiance of heaven and earth and transform it into silver, copper and tin... No one knows when mining began, nor is it possible to calculate when it will end. Only waves of mining yards flourish and decline, their destiny being uncertain" (Li, K., 1967, p. 61). His ornate prose frames mineral resources as supernatural and infinitely bountiful, in contrast to the erratic fate of fortune-seeking human beings. To modern eyes, however, mineral resources were objectively locatable in both geological time scales and the Earth's crustal space. People, consequently, were no longer imagined to be arriving and leaving at random. Instead, they are expected to map out the mines and extract mineral resources until the exhaustion of either labour or land.

Today, tin is still a vital component in the production of consumer electronics and other goods, but China has ceased to be an exporter. In 2008, Gejiu was designated as one of the twelve "resource-depleted cities" by the National Development and Reform Commission, the Ministry of Land and Resources and the Ministry of Finance of the People's Republic of China. If the opening of the Yunnan-Vietnamese railway in 1910 were set as the start of modern tin mining in Gejiu, then the lifespan of this mining city touches merely a rough century. The life story of such cities is conventionally narrated as a trilogy of birth and initial slow growth, prolonged boom and rapid ruination. In an article appearing in *Southern Weekly (Nanfang zhoumo)* in 2013, the bleak images of unemployment, drug abuse and prostitution in today's Gejiu are contrasted with the "communist utopia" of the previous era of socialist-planned economy. Interviewed by the journalist, a former worker recalled fondly her first sight of Gejiu via narrow-gauge railway in 1956. She was amazed by the workers' village on the hillside, which gave an illusion of the wondrous hanging gardens. In this narrative, the surge of unplanned private mining since the mid-1980s is considered to be the main cause of Gejiu's decline into a wasteland, where ecological destruction, human damage and economic decline gradually took hold (Fan, 2013).

Post-socialist nostalgia and blame on the withdrawal of state regulation shed light on the deprivation and disorientation felt by former workers of state-owned enterprises. However, this narrative tends to underestimate the prehistory of socialist transformations. Industrialization in the Socialist era, though attempting to address the plight of workers under the capitalist mode of production, was nonetheless a continuation of previous generations' undertakings, the outcome of a century-long quest for industrial modernity. Mining, in particular, is an activity that greatly ravages the environment, affecting soil and water, not to mention its detrimental consequences for the miners' health. In the 1970s and 1980s, various epidemiological studies in Gejiu confirmed the correlation between tin mining and lung cancer as well as pneumoconiosis (Yunxi Gongsi, 1976; Sun *et al.*, 1981). In fact, similar hypotheses have been circulating half a century ago, even though the correlation was not statistically established (Zhang, X., 1931, pp. 1912-1913). The landscape of boom, from the beginning, produced and coexisted with the landscape

of ruination. An "archeology" of a mining city, therefore, must dig deeper into strata formed earlier than the immediate past in order to reflect on the upper layers of socialism and post-socialism.

1. Geology and mineral resources in the discourse of civilization

In a treatise on geology appearing in the Tokyo-based magazine *Zhejiang Tide (Zhejiang chao)* in 1903, the famous Chinese writer Lu Xun, then still an overseas student in Japan, designates the absence of "precise geological maps" as a sign of "uncivilized countries" (Suozi, 1903, p. 59). His anguished tone exemplified Chinese intellectuals' frustration with coping with the then-prevalent civilization discourse, which ridiculed China as lagging behind Western countries even in the exploration and exploitation of its own underground riches. Lu Xun explicitly lists several foreign geologists' works that would put Chinese people to shame, including the expedition dispatched by the Chamber of Commerce of Lyon to southwestern China (1895-1897), surveying the distribution of mineral resources and agricultural produce.⁴ The Lyon mission of exploration was by no means the only French adventure into China's southwestern hinterland with future territorial and economic gains in mind. In fact, in the second half of the 19th century, as the French craved a colony in Southeast Asia, one of their main objectives was to open up a gateway into the untapped resources in southwestern China (Lee, 1989; Brötel, 1996). Geology was an essential form of knowledge deployed by explorers to transform, at least mentally, an unknown terrain into a promising colony, a process typifying the "survey modality" categorized by Bernard Cohen (Cohn, 1996, pp. 7-8).

These missions introduced new ways of seeing the landscape, replacing indigenous knowledge with precise and rationalized geological mappings. For sure, to venture into an unfamiliar land, foreign explorers had to rely at first on local informants. Explorers sought highly specific information when they were browsing anecdotal literati writings and gazetteers boasting a sense of locality. One example is the famous Mekong Expedition (1867-1868) which surveyed the river and land route from Saigon all the way to Shanghai. Its leader, Francis Garnier purchased a copy of *Illustrated Accounts of Minerals and Mines in Southern Yunnan (Diannan kuangchang tulüe)* in a Yunnan bookshop and included a translation of it in the mission's published report *Voyage d'exploration en Indo-Chine* (1873). Compiled in the 1840s by Wu Qijun, then the provincial governor and an amateur botanist, it outlines Yunnanese mines with maps and succinct descriptive texts, with the taste typical of a curious and responsible literati official. In the French adaptation, Francis Garnier did not reproduce this "vague and boring" text as a whole, leaving out "puerile beliefs and superstitious practices," as well as original maps. His editorial decisions turned it into a treatise on indigenous metallurgy, highlighting administrative, statistical and geographical details that might give readers "an exact idea of the unprecedented riches contained in this province and the prosperity

4. Suozi, 1903, pp. 61-63. For details about the Lyon mission of exploration, see Chambre, 1898. For foreign geologists in China, see also Wu, 2015, pp. 33-65; Shen, 2014, pp. 17-46.

<https://digithum.uoc.edu>

Landscapes of boom and ruination: politics of seeing in China's "tin capital" Gejiu, 1912-1949

that can be expected from it as soon as it finds its way to the market and receives a strong and honest administration" (Garnier, 1873, pp. 173-174).

In other words, the relatively *laissez-faire* Qing statecraft, manifest in Wu Qijun's work, was now seen as inadequate. Implicitly, the Qing state had also failed to realize the full potential that the mineral resources in Yunnan could offer. More French and British geological and mineralogical explorations were dispatched to Yunnan in the ensuing decades, sponsored by colonial authorities, financiers and industrialists (Deprat & Mansuy, 1912; Brown, 1920). In 1910, the French-owned Yunnan-Vietnamese railway was put into operation, running from Kunming, the provincial capital, to the Vietnamese port city Haiphong, by that time under French colonial rule. Its route passed Mengzi County, with the Bisezhai Station located some 50 km east of Gejiu. The heavy investment in transportation infrastructure was soon to make Gejiu a thriving mining city, connecting its tin resources more efficiently to the expanding global market. Given these blatant intrusions, Lu Xun's suspicion toward foreign geologists' travels in China was not groundless:

"They penetrated deep into our inland regions, looking around like wolves and eagles. *The Book of Songs* goes, 'You have drums and bells, but you will not have them beat or struck. You will drop off in death, and another person will possess them.'⁵ No wonder that future masters come to examine the accounting books... Scholars of the world took pains to travel across mountains and rivers in their exploration. But when I hear of such things, I can't help being scared stiff with my blood rushing, feeling an awful premonition" (Suozhi, 1903, p. 61).

What Lu Xun suggests, however, is not to restore the status quo. On the contrary, "seeing other kids were to seize his food, a kid would quickly swallow the food himself." He expects that chivalrous men, impressed with "the image of civilization (*wenming zhi ying*)," would take the initiative to develop the geology and mining industry in China (Suozhi, 1903, p. 76).

Lu Xun did not hope in vain. In fact, the French ambition to seize mining rights in Yunnan soon backfired because of the rising tides of Chinese nationalism since the turn of the century. To the Republican government newly founded in 1912 and the new elites, civilization was a word soon equated with booming industrial centers. In a petition to the Ministry of Agriculture and Commerce made by Yunnan industrialists in 1916, the mining industry was lobbied on account that it would "bring unlimited common good to the public, connecting places, gathering people and products of all kinds, and creating commercial centers. A once remote and backward region can become enlivened once mineral resources are discovered. There are numerous such precedents of civilization" (Zhongguo di'er, 1991, p. 131). According to them, such a civilizing mission was especially called for in Yunnan, because "Yunnan is incredibly remote with a mixture of Han people and ethnic minorities. People there are extremely unenlightened. Previously, some people have tried to survey mineral resources in the mountain ranges. But they were always hindered by aboriginal people, who were unreasonably unwilling to see their ancestral mountains and geomantic attributes (*fengshui*) disturbed" (Zhongguo di'er, 1991, p. 131). Local people were deemed ignorant of the benefits of civilization that the mining

industry would afford. The question is, what was meant by this magnetic term *civilization*? What kind of future could geological and mineralogical experts envision?

2. Professionalizing the geological eye

The Republican government was prompt to assume the lead in the promotion of geological surveys in the hope of vitalizing the mining industry. In 1913, a national Geological Survey Institute was established, headed by Ding Wenjiang, a returned student trained in the UK who was later revered as the "founding father of geology" in China (Furth, 1970). The next year, he was assigned the task of surveying mineral resources in eastern Yunnan along the projected route of the Qinzhou-Chengdu railway. He took a detour to visit Gejiu, feeling that it would be regrettable to miss this town, already appearing to be "the most prosperous city in Yunnan" (Ding, W., 1932a, p.19). His casual travel journals were published in the magazine *Independent Criticism* (*Duli pinglun*) in 1932, and a more systematic report appeared posthumously in *Geological Memoires* (*Dizhi zhuanbao*) in 1937, where the editor Yin Zanzun adds that the report had been circulating for a long time in the academic circle through handwritten copies and Ding's lectures (Yin, 1937, p.2). In the report, Ding gives an overview of this district's geological formation, tin mines and factories, and a vision of Gejiu's future, allowing a first-hand glimpse of the tin mining district in the mid-1910s.

What distinguishes Ding Wenjiang's account is that he does not focus exclusively on strictly geological matters. Outlining meticulously the topography of the region, he was attentive to the stratification of rocks. However, he makes it clear that science is ultimately concerned with practical affairs, and geological expertise should be mobilized to reveal the existence of tin and other profitable resources such as coal. This endeavor was only conceivable because of an industry and a market already on the ground. According to him, whilst tin was traditionally used domestically to make daily vessels and funerary money, by the 20th century, the considerably increased global demand for tin in "new style manufacture" was the main factor stimulating tin production in China, which amounted to 10,000 tons at its peak and ranked third in the world. Gejiu alone contributed about 95% to this figure, growing increasingly to be the economic lifeblood of Yunnan (Ding, W., 1937, p. 32). As a geologist, his analysis served to determine whether the circumstances were sustainable, and he concluded with a positive answer. On the one hand, deep mines remained to be exploited. Ding asserted that "if properly mined, there should be no worry of exhaustion in the near future" (Ding, W., 1937, p. 33). On the other hand, the demand of the global market was projected to be stable, and accordingly, "unless new tin fields are discovered, the price will remain high" (Ding, W., 1937, p. 37). If people were able to augment Gejiu tin's market share, they could even manipulate the price (Ding, W., 1937, p. 38). In a nutshell, the globalized circulation of capital was embraced as the generator of regional development. It appears as though such development and consequently accumulated wealth was taken to be the synonym for civilization.

5. English translation from Legge, 1871, p. 176

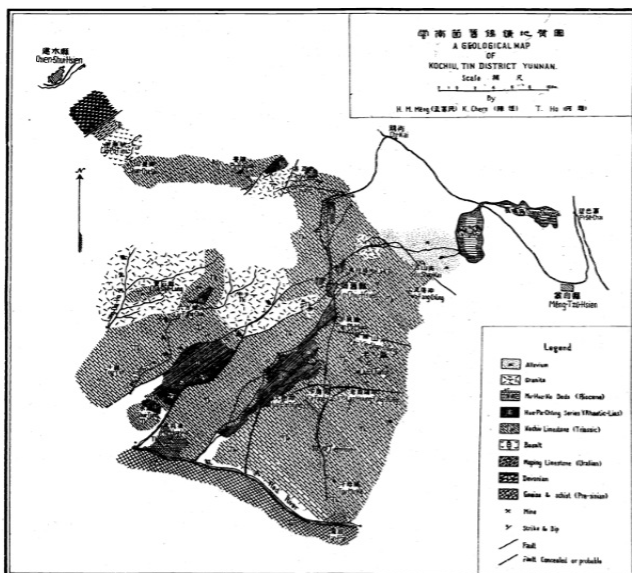

<https://digthum.uoc.edu>

Landscapes of boom and ruination: politics of seeing in China's "tin capital" Gejiu, 1912-1949

However, with the professionalization of geology, geologists intentionally dissociated themselves from economic concerns. Ding Wenjiang's eclecticism was conspicuously absent in later geological works, which took the mapping of soil strata as their sole vocation. For them, their predecessor's work was valuable, but not precise enough in the analysis of fossils and ores (Yin, 1937, p. 1). In 1934, Ding's successor, the U.S.-trained geologist Meng Xianmin revisited Gejiu on behalf of the Institute of Geology, Academia Sinica, spending six months to finish Ding's unaccomplished project of geological mapping. In his report published in the English-language journal *Bulletin of the Geological Society of China*, Meng presents a well-reasoned interpretation of the geological history of the terrain and a thesis on the genesis of tin deposits (Figure 2). According to his report, tin lodes were formed in Gejiu, a karstic plateau demarcated from all sides, due to a rare concurrence of multiple factors including tin-bearing magma, thick limestone deposited in Triassic times, structural arcs, etc. (Meng, H. M. *et al.*, 1937, pp. 436-437). He deliberately distanced the scientificity of his study from the short-sightedness of mine owners, who only cared about the economic value of tin ore and made no effort to study its mineral association (Meng, H. M. *et al.*, 1937, p. 435). Writing in English and conversing with international academia, Meng Xianhe demonstrated a new definition of civilization, measured by scientific achievements *per se* and detached from earthly calculations. In the meantime, the geological eyes ceased to see the real operation of mining, its effect on the environment and hundreds of thousands of lives. Geological science, thus, established its neutrality and objectivity, renouncing its origin in the search for profitable minerals.

Figure 2. A geological map of Kochiu's tin district, Yunnan made by Meng Xianhe

Source: Meng, H. M., 1937, plate 1

3. The plight of laborers vis-à-vis the lure of machinery

Contrary to professional geologists who only saw the objective existence of terra firma, Ding Wenjiang was keenly aware of the

conditions of laborers, which composed a disheartening landscape of ruination. Not only were their duties heavy and dangerous, but also the minimum hope of earning something was insecure. In September 1914, Ding's geological survey took him to Xuanwei County, about 400 km from Gejiu. Yet, he encountered a group of people, whose clothing in reddish rags indicated that they were tin miners going homeward, even though the season should have entailed busy mining works. Among the miners, Ding recognized Lao Guo, who guided him down a mining pit in Gejiu. It was from Lao Guo's mouth that Ding learnt about the eruption of the First World War, which suspended Gejiu's access to the market. Tin plants closed one after another, dismissing miners without paying them overdue wages. These penniless travelers could only beg along the way or pick up ripe corn in the fields, surviving thanks to the kindness of peasants (Ding, W., 1932d, p.20).

The volatility of the global market was surely a reason for laborers' sufferings. Even in normal years, laborers were constantly exhausted and disposed of. In a short article published on a Kunming-based literary magazine in 1938, an author with the pen name Jianmei narrates his chance encounter with two miners during a train trip. One was blind and the other with sick eyes; they were on their way home from Gejiu. Unlike other passengers who settled down in their seats, these two men squatted near the compartment door. At first, the train attendant allowed them to ride without a ticket, despite a snort of contempt. At the next stop, however, an armed policeman approached, insisting that they could only ride one stop for free per day, which seemed to be an arrangement that they had previously made. The two poor men were only able to stay on board until the author purchased tickets for them. They told the author that they got eye diseases due to long hours of work underground and malnutrition. They were considered useless and thus laid off with no compensation but twenty local dollars, which were soon stolen en route (Jianmei, 1938, pp. 5-6).

The story might be real or fictional, but it certainly delivers an effect of realism through details based on lived experiences. For one thing, in Gejiu, trachoma was common, infecting as many as 70% of the workers according to a medical report in 1937 (*Appalling Conditions in Tin Mines*, 1937). What is also striking in this short piece is how the author emphasizes the framing of the train, the sensations that it provoked with the retreating landscape of trees and mountains, the dazzling sunlight and the wind blowing in through glassless windows. Perhaps not unintentionally, he speaks twice of how soot was also swept up, blown onto his face and into his eyes. This trivial feeling of unpleasantness in train travel, the quintessential experience of industrial modernity, was just like the sight of wasted laborers, stirring up a slight sense of uneasiness in the enjoyment of modern life. Ironically, the two miners were almost thrust out of the train to keep the landscape of boom clean from the unsettling landscape of ruination. Their labour made industrial development possible, but their contribution was not recognized and their bodies were disregarded after draining all the usable bits.

Incentivized by profits, the mining industry wasted laborers and the environment at an ever-accelerating rate. The hazard resulted partly from the technological aspect of mining. Therefore, some observers heralded technological transformations, especially mechanization, to ease miners' work. Though not a metallurgist, Ding Wenjiang devoted considerable efforts to examining methods to extract and purify tin during his visit in 1914, carefully evaluating

<https://digithum.uoc.edu>

Landscapes of boom and ruination: politics of seeing in China's "tin capital" Gejiu, 1912-1949

their effectiveness and profit margin. What attracted him were the two different mining methods being used. With tens of surface mines and tunnel mines scattered through the mining areas, the native method yielded more than 95% of Gejiu's total tin output. Ore was dug in the dry season, washed by hand in the wet season to remove impurities, and subsequently delivered to downtown smelters where the smelting process was performed in brick-made furnaces using charcoal (Ding, W., 1932b, pp. 16-20). The new method was only adopted by the semi-official Gejiu Tin Company, inaugurated in 1909 and equipped with machinery bought via the German trading firm Carlowitz & Co. Ding wittingly narrates how the costly machines were unproductive in the first few years since the company actually held no mines and failed to purchase ores from suspicious local mine owners. Besides, the company also faced a lack of suitable coal and gas. It was only in 1920 that the company re-erected its cableway to the Malage tunnel mine, securing a stable source of ores, though fuel shortage still posed a huge problem (Ding, W., 1932c, pp. 18-20).

Appreciating the success so far realized by the native method, Ding Wenjiang was a whole-hearted supporter in popularizing the new, i.e. mechanized method. He listed several rationales, including higher efficiency, better quality, capacity to open large deep mines, etc. In addition, the use of charcoal had already depleted the surrounding forests. The unavailability or high cost of fuel would soon hinder the application of the native method, making it imperative to opt for the new method. The new method also enabled using electric or magnetic devices to reliably discover new mines and implement lifts and rails inside the mines to speed up transportation (Ding, W., 1932d, pp. 17-19).

However, Ding highlighted that the most important rationale for adopting the new method was to ease the hardship of miners. Most of the miners worked as carriers, transferring tin ores from the furthest end of the mines to the ore-washing plants on the ground. Inside the narrow and twisting walkways, collapses and death were not unusual, and those who survived typically got pulmonary diseases. Having spent a night in a shanty dwelling with miners, Ding vividly remembers how he was unable to sleep due to the noise of people coughing one after another, a "distressing music" echoing their heavy panting during the day. He believed that if machines were used, workers' loads would be released and a single worker's productivity could be increased tenfold (Ding, W., 1932d, pp. 19-20).

Ding Wenjiang did notice that people were willing to come to Gejiu to be employed under such miserable conditions because it was even more difficult to sustain their livelihoods in rural Yunnan (Ding, W., 1932d, pp. 20). However, he did not dig further to discover what was the last straw that undermined the formerly self-sufficient rural economy. Nor did he consider what would ensue from a wholesale mechanization, which would render a great number of workers into unemployed surplus population. His confidence in the new method epitomized this era's indiscriminate enthusiasm for machinery and technological advancements. Not all enthusiasm, of course, arose out of consideration for the workers. Quite often, the lure of machinery was rooted in the awe at its sheer image (Figure 3). For many visitors to Gejiu, especially in its flourishing 1930s, the mechanized mining operations using minimal manpower in the Gejiu Tin Company were indeed the most fascinating sight:

"Wheels rotate, iron blocks stir, water runs, and tin is separated from red mud. The process is far more efficient than manual labor using wooden ladle. On top of the roof is erected the famous architecture to transport tin ores – four iron wires travel over several mountain peaks all the way to Malage located 10 km away where mines are found. Iron-made buckets carry tin ores and move along the wires, taking approximately 40 mins per trip. The buckets are all dyed red by the mud and resemble flying flames when looked at from a distance. The view is very impressive" (Zhou, 1939, p. 161).

The spectacular cableway was then famed for ranking second worldwide. Some visitors even took a ride inside it from downtown Gejiu to the Malage mine (Zhang, S., 1947, pp. 13-14). Visitors who ventured down the Gejiu Tin Company's mines also spoke highly of the lifts inside the multi-level tunnel mines, "as if in a department store," (Ding, N., 1938, p. 604) and all the necessary equipment, including electric light and telephone 1,000 m below ground level (Zhou, 1939, pp. 55-56; Li, Q., 1937, p.132). These technologies offered material instances of industrialization and eventually symbolized the very imagery of being modern. These images sufficed to stage a showcase of a booming industrial town and to entice curious visitors. Equally importantly, the high profile of modern technologies made it convenient to put the blame for workers' suffering on mines using the native method. As the ills were attributed to "pre-modern" practices, the inconvenient fact of child laborers infected with silicosis could be eliminated from the imagination of industrial modernity (Zhang, S., 1947, p. 17).

Figure 3. Yunnan adopts scientific mining

Source: Zhang Zijun 張梓駿 (photo) (1935). "Yunnan xikuang [Tin mines in Yunnan] 雲南錫礦." *Liangyou* 良友, no. 107, p. 26

The proliferation of travel writings related to Gejiu in contemporary publications, especially in the latter half of the Republican era, might indicate a heyday of industrial tourism, albeit still at a small scale. As Meng Xianmin illustrates, "not only geologists go there. Even those who go to Yunnan to survey education, transportation, hygiene, etc. always manage to visit Gejiu. People definitely think highly of the tin industry in Gejiu and all want to pay a personal visit" (Meng, X., 1936, p. 339). Many visitors also mention in their travelogues that the name of Gejiu was stamped in their minds since

their high school geography class (Zhong, 1939, pp. 601). They normally arrived at the county seat by the narrow-gauge railway running from Bisezhai station to Gejiu, which opened in 1920. In the thriving Nanjing decade (1928-1937), the downtown area struck visitors as almost a modern metropolis, with wide streets, western-style multi-story houses and shops of all kinds. Revisiting Gejiu, the Yunnanese writer Li Qiao, found himself surprised by its advanced "material culture," referring to the sound of the gramophone and the availability of running water and electricity (Li, Q., 1935, p. 90). Yet in Li Qiao's opinion, the atmosphere of "modern civilization" was only half-truth. Whilst mine owners went to restaurants and paid effortlessly with buckets of tin ores, miners' daily meals contained only rice and soybean soup. Water shortage in the mining district compelled them to choose between drinking soup or washing their face. Contrasting the life of mine owners and that of miners, he concluded that "if downtown Gejiu is heaven, then the mining district must be hell" (Li, Q., 1935, p. 92).

4. Seeing like a state

The above discussion traces two ways to envisage a landscape of boom by ignoring the landscape of ruination. Instead, one's gaze was diverted to either the geological imagination of mineral resources or to the phantasm of all-powerful machinery. However, the landscape of ruination was never entirely out of sight and could not always be comfortably shrugged off. To begin with, the blatant exploitation of workers met with different forms of resistance from the grass-roots level. The difficulty of hiring sufficient workers was experienced from early on (Le chemin de fer du Yunnan, 1908). Since few people voluntarily went to Gejiu, mine owners commonly dispatched recruiters to travel around nearby counties and persuade peasants into mining. About half of the workers were under 15 years old. To recruit them, their parents would be paid 10-30 local dollars and these children's status was comparable to serfdom (Zhang, X., 1931, pp. 1912-1913). Because the promise of getting rich did not meet reality, resignation and desertion were frequent. There were even rumors that some mine owners bought captives from bandits and kept them in shackles to prevent them from fleeing (Xinbo, 1940, p. 26).

The workers who remained were described to be rebellious and unruly. In 1938, a riot occurred in a new-style plant recently founded by the National Resources Commission. A schoolteacher named Ding Nianyun happened to be visiting Gejiu at that time and narrated in his travelogue his meeting with an official of the county party committee. The latter explained that people were discontented with the unequal treatment of the 500 unskilled local workers and 300 skilled workers from other provinces, and the county had to send 25 armed soldiers to suppress their fight. Later, when Ding Nianyun stopped by the County Bureau of Education, the director told him apologetically that this region was almost "outside of civilization (*huawai*)," with a belligerent, uneducated and highly

mobile population that made a census of the population impossible (Ding, N., 1938, pp. 601-604). Curiously, his remark echoed the conviction made by a French explorer three decades ago, who called the workers "savages" and envisioned transforming this region with Europeans directly in charge (Jonery, 1907, p. 193).

The successful management of mining, in this light, necessitated using the technological systems of modern industry to cultivate disciplined workers. Accordingly, initiatives to ameliorate labour conditions were taken not only as a response to the nationwide labour movement escalating in the 1930s, but also as a strategy of governance. In 1935, Dr. Andrija Štampar, a Yugoslav health expert of the League of Nations, was sent by the provincial public health authorities to investigate the semi-official Yunnan Tin Corporation (former Gejiu Tin Company) (Sidanba boshi qingban diansheng weisheng shiye, 1935). His report was covered by the *North China Herald*, an English newspaper based in Shanghai, in an article calling attention to the labour conditions in Gejiu. As the title of the newspaper article suggests, he exposed the "terrible handicaps" under which child laborers were forced to work, though his observations were based already on the workshop with relatively high living standards in the mining district. Štampar's principal occupation was health and hygiene. In his perspective, laborers commonly had "a green complexion and swollen legs," having to carry a heavy load and climb up and down underground tunnels all day long. Many suffered from inflammation of the eyes, skin disease, as well as diseases of the respiratory system and of the digestive tract. To make things worse, Štampar discovered that the tin ore at Gejiu contained toxic arsenic oxide, but workers handled them without protection, which might account for an estimated annual mortality as high as 30% (Appalling Conditions in Tin Mines, 1937). His proposal helped the Health Department to secure a fund to improve the situation and accomplished some moderate progress in modernizing the health facilities. As an accompanying but no less important effect, the Yunnan Tin Corporation, which still only held a small share of the market, could consolidate support from the Government and the public by claiming to be a model factory providing a lot more social welfare than other private mine owners.

The wartime retreat to the southwestern interior following Japan's full-scale invasion of eastern China in 1937 exposed those inland mountainous provinces to the eyes of a greater public. Concurrently, the bombardments committed by the Japanese air force and the blocked traffic to Vietnam cost Gejiu, once again, sweeping urban and industrial destruction.⁶ The situation was in many ways like that during the First World War, where the significantly lowered price made tin mining a loss-making business. In 1914, many plants went bankrupt and laid off tens of thousands of workers, vainly soliciting aid from the government (Yan, Y., 1917, p. 717). This time, too, the previously flourishing city was devastated and the laborers were the first to suffer.⁷ In a petition to Chiang Kai-shek in 1944, Lin Jing, an official charged with inspecting the administration in Yunnan and Guizhou provinces, reported that the number of miners had decreased from more than 100,000 to 3,000-4,000, many among

6. The mining facilities suffered bombardments at least twice, in 1940 and 1941. As French Indochina fell to the Japanese in 1940, the Yunnan-Vietnamese railway was also cut off.

7. The scene was depicted in several travel writings. See Shi, H., 1944, p. 53; Xu, 1947; Zhang, S., 1947, p. 12.

<https://digithum.uoc.edu>

Landscapes of boom and ruination: politics of seeing in China's "tin capital" Gejiu, 1912-1949

them reduced by banditry or suicide. He proposed governmental financing and a master plan to sustain local industrial production, safeguard national defence and keep public order (Jingjibu buzhang Weng [...], 1944). In this case, a landscape of ruination was also seen as a chance for the sovereign power to step in, designing local development and advancing priorities of security and social stability. The pro-state attitude foreshadowed the vigorous implementation of economic planning in the socialist period.

5. The sociological imagination

Governmental voices were, to a large extent, echoed and amplified by social sciences. In the late 1930s, research in sociology, a burgeoning discipline in major universities, was also relocated to southwestern China together with its faculty predominantly trained in the West. Whilst ethnic minorities in southwestern provinces stimulated new research agendas, conventional methods and topics of industrial labor, rural livelihood, demography, etc., were tested in new research fields. Gejiu stepped into the picture because the National Southwestern Associated University – an assemblage of Beida, Tsinghua and Nankai, three prominent universities – had a campus in Mengzi County. In August 1938, a National Survey Institute was set up by Tsinghua, selecting Gejiu's tin industry as one of its major research projects. The task was primarily undertaken by Su Rujiang, a faculty member, and Shi Guoheng, then a senior student. They resided in the county seat for one month and in the mining district for two months, and their cumulative results were summed up in a report published in 1942.

Both researchers strived to paint a complete picture of labour conditions, a core concern for sociologists since the emergence of this discipline in Europe in the nineteenth century. In the preface, Chen Da, head of the Institute and specialist on labour, brought up the issue by recalling his experiences when visiting tin mines in British Malaysia and the Dutch East Indies in 1935, where most miners were immigrants from southern China. He was glad to find out that large-scale tin mining in these tropical areas had been mechanized to "ease the strenuous manual labo[u]r and enhance workers' health." When he and his colleague Li Jinghan visited Gejiu, however, he found the situation far worse. Given his research experiences among laborers for more than 20 years, his statement that miners in Gejiu lived in the poorest conditions was revealing (Chen, 1942, p. 657). Chen Da hoped that the report could awaken people's awareness of the complicated problems faced by Gejiu's tin industry, and to achieve this, a systematic survey of the Durkheimian "social facts" was sociologists' main strategy.

Su Rujiang and Shi Guoheng collected an agglomeration of facts from their fieldwork. They gathered up available statistics about miners' hometowns, ages, desertion and death dates, etc. They also conducted a survey among 100 workers and interviewed 20 workers, trying to understand their life history. In addition, Shi Guoheng documented several miners' folk songs, convinced that this genre could convey the truth about miners' lives in a way far more powerful than textual evidence sorted out by intellectuals (Su, 1942, pp. 776-778). His interest in folk songs probably derived from the folklore movement, which triggered scholarly engagement with oral literature since the 1910s (Hung, 1985). The movement turned

the attention of Chinese intellectuals toward common people. Seen through the medium of folk songs, the predicament of workers was all too pronounced.

Besides the plight of workers, both researchers also witnessed the landscape of ruined nature. In their words, "all mountains in the mining district were barren without trees. One can only see a bleak and desolate scenery. Even bushes are sparse. The land is divided up by canals and ditches, decorated by fragmentary rocks and broken pits" (Su, 1942, p. 675). Despite the lamentable tone, they did not further talk about the degradation of nature or consider it a serious problem. Perhaps they only found it problematic because the scenery signified a serious lack of fuel, which led people to cut down trees. By no means did their unearthing of the landscape of ruination mean to suggest a radical denunciation of the tin industry. Rather, the aim was to fix problems so that development would endure with new momentum. To conclude the report, Su Rujiang demanded the mine owners modify their operations to meet the Labor Law, transform workers' living and working quarters and provide adequate social welfare (Su, 1942, pp. 786-789). His conclusion sounds practically identical to those made by governmental agents and was soon endorsed in state regulations to enhance laborers' welfare (Banli gejiu kuangqu laogong fuli, 1942-1943).

Nevertheless, confronted with the ruination of a mining city, sociologists made the remarkable move to not simply attribute the landscape of ruination to wartime-blocked transportation, lowered prices or air raids. Shi Guoheng explicitly directed his critique toward sweating labor, the fundamental institution of industrial modernity (Shi, G., 1944, p.120). Acknowledging that Gejiu was renowned as the "tin capital" by supplying most of the tin output in China, he highlighted the fact that this city produced nothing else but tin. Foodstuff and everything else had to be imported. Yet the tin market was predominantly international, which left the industry, and consequently the city, in constant peril. To remain competitive in the market, Gejiu's mining plants opted for decreasing costs and increasing productivity, a goal basically obtained through the laborers' exploitation. However, with the mechanization of Southeast Asia's mining industry and the invention of other materials to replace tin, Gejiu's tin was bound to be ruled out of the market (Shi, G., 1944, pp.119-120).

The dilemma was nearly insoluble. Shi Guoheng's proposal was twofold. On the one hand, he advocated for mechanization and rationalization of the organizational principles, so that costs could be reduced without compromising the laborers' welfare. On the other hand, he placed his hopes on the Soviet Union market as well as a future domestic market once light industry was developed (Shi, G., 1944, p.121). Gejiu should no longer be a place where greedy mine owners hunted for fortune, leaving behind a landscape of ruination. But as a remedy, the landscape of boom had to be perpetuated to replenish the national treasury, solidify the frontier defence and create job opportunities (Shi, G., 1944, p.122). Now that the iron cage of modernity was placed, the development treadmill would be trod on by the generations of workers to follow. Upon its inescapable collapse, the landscape of ruination was to resurface, and today, the mining city remains captivated by the so-called "resource curse."

<https://digion.uoc.edu>

Landscapes of boom and ruination: politics of seeing in China's "tin capital" Gejiu, 1912-1949

Conclusion

Tracing narratives about Gejiu, China's "tin capital", over more than a hundred years this article proposes a revisionist historical perspective to debates around extractivism. Conventional accounts of resource-based development often follow a fixed teleological pattern, starting from the excitement of discovery, climaxing with the prosperity brought by resource extraction, and concluding with inevitable exhaustion. In late-developing countries and nation-states under the threat of colonization, in particular, the extraction and utilization of mineral resources was further promoted as a stepping stone to industrialization and a way to strengthen territorial sovereignty. As tin mining burgeoned in Gejiu in the early 20th century, experts and technocrats placed high hopes on this inland town, anticipating its rise to increase China's industrial prowess and leverage on the global market. However, historical archives ranging from experts' investigations to newspaper reports attested to the fact that appalling exploitation of land and labour existed throughout the lifespan of the mining town.

This article uses "the politics of seeing (and not seeing)" as an analytical tool to reveal how the "objective eye" of geologists and sociologists explained (away) a landscape of ruination through imaginations of machinery power and state planning. Accounts of the landscape of ruination re-emerged as tin resources became depleted in the early 21st century, accusing the post-planning era (from the 1980s onward) of haphazard mining practices and consequent negative results. However, ruined land and wasted labour have been part and parcel of industrial development based on resource extraction. This article does not extend to the Socialist period (1949-1978). Historians have variously argued that the socialist industrial development walked a difficult balance between the need for the accumulation of capital and the promise of the end of exploitation (Eyferth, 2006). Did experiments of socialist industrialization provide a possible solution to eliminating landscapes of ruination, or is wasted labour and land internal to the logic of capital even under a state-planned socialist system of production? Further case studies might help enrich the critique of extractionism and developmentalism, while suggesting alternative imaginations to foster landscapes of collective well-being for both humans and the lands that they inhabit.

References

- "Appalling Conditions in Tin Mines" (16 June 1937). *The North-China Herald and Supreme Court & Consular Gazette* (Shanghai).
- "Banli gejiu kuangqu laogong fuli [Administering labor benefits in Gejiu mining areas] 辦理箇舊礦區勞工福利 (1942-1943)". *Academia Historica* 國史館 (Taipei). Digital Archives No. 003-010102-1251.
- BROWN, J. C. (1920). *The Mines and Mineral Resources of Yunnan, with Short Accounts of its Agricultural Products and Trade. Memoirs of the Geological Survey of India*. Vol. XLVII, Part I. Calcutta: Geological Survey of India.
- BRÖTEL, D. (1996). *Frankreich im Fernen Osten: Imperialistische Expansion in Siam und Malaya, Laos, und China, 1880-1904*. Stuttgart: Steiner.
- CHAMBRE de commerce de Lyon (1898). *La Mission Lyonnaise d'exploration commerciale en Chine, 1895-1897*. Lyon: A. Rey et cie.
- CHEN, D. 陳達 (1942). "Xu [Preface] 序." In: Li, W. (ed.), pp. 657.
- COHN, B. (1996). *Colonialism and its Forms of Knowledge: The British in India*. Princeton: Princeton University Press. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781400844326>
- DEPRAT, J.; MANSUY, H. (1912). *Étude géologique du Yun-nan oriental. Mémoires du Service Géologique de l'Indochine*. Hanoi, Haiphong: Imprimerie d'Extrême-Orient.
- DING, N. 丁念雲 (1938). "Gejiu xikuang cangan ji 箇舊錫礦參觀記". *Dafeng* 大風, no. 19, pp. 601-604.
- DING, W. 丁文江 (1932a). "Manyou sanji (9) 漫遊散記 (九)". *Duli pinglun* 獨立評論, vol. 20, pp. 17-20.
- DING, W. 丁文江 (1932b). "Manyou sanji (10) 漫遊散記 (十)". *Duli pinglun* 獨立評論, vol. 21, pp. 16-20.
- DING, W. 丁文江 (1932c). "Manyou sanji (11) 漫遊散記 (十一)". *Duli pinglun* 獨立評論, vol. 23, pp. 18-20.
- DING, W. 丁文江 (1932d). "Manyou sanji (12) 漫遊散記 (十二)". *Duli pinglun* 獨立評論, vol. 24, pp. 16-20.
- DING, W. 丁文江 (1937). "Yunnan gejiu fujin dizhi kuangwu baogao: diwuzhang-gejiu zhi qiantu [Geological Mining Report in the vicinity of Yunnan Province: Chapter 5 - The Future of Gejiu] 雲南箇舊附近地質礦務報告: 第五章-箇舊之前途". *Dizhi zhuanbao* 地質專報, vol. 2, pp. 32-42.
- EYFERTH, J. (ed.) (2006). *How China Works: Perspectives on the Twentieth-Century Industrial Workplace*. New York: Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203968833>
- FAN, C. 范承剛 (18 April 2013). "Fawai zhidi: 'ziyuan kujie mozhou' xia de gejiu gongren cun [A place outside the law: Gejiu workers' village under the spell of 'resource depletion'] 法外之地: '資源枯竭魔咒'下的箇舊工人村". *Nanfang zhounuo* [Southern Weekly] 南方周末 (Guangzhou).
- FURTH, C. (1970). *Ting Wen-chiang: Science and China's New Culture*. Cambridge: Harvard University Press. DOI: <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674332980>
- GARNIER, F. (1873). *Voyage d'exploration en Indo-Chine effectué pendant les années 1866, 1867 et 1869*. Vol. II. Paris: Hachette.
- GOLAS, P. J. (1999). *Science and Civilisation in China* (vol. 5, Chemistry and Chemical Technology Pt. XIII Mining). Cambridge: Cambridge University Press.
- HUNG, C. T. (1985). *Going to the People: Chinese Intellectuals and Folk Literature, 1918-1937*. Cambridge: Harvard University Press. DOI: <https://doi.org/10.1163/9781684172580>
- JIANMEI 劍梅 (1938). "Shading (dianyue chezhong) [Miners in the Yunnan-Vietnamese train] 砂丁(滇越車中)". *Shidailun* 時代輪, pp. 5-6.
- "Jingjibu buzhang Weng Wenhao dian junshi weiyuanhui weiyuan-zhang Jiang Zhongzheng wei chengsongchouwei yunnan gejiu xikuang shiye zhi banfa [Minister of Economic Affairs Weng Wen-hao telephoned Chairman of the Military Affairs Commission Chiang Kai-shek to submit a plan for the maintenance of the tin mining business in Yunnan Province] 經濟部部長翁文灝電軍事委員會委員長蔣中正為呈送籌維雲南省箇舊錫礦事

<https://digithum.uoc.edu>

Landscapes of boom and ruination: politics of seeing in China's "tin capital" Gejiu, 1912-1949

- 業之辦法 (1944)". *Academia Historica* 國史館 (Taipei). Digital Archives no. 001-113100-00004-004.
- JONERY, J. (1907). "Notes sur Ko-Kieou et la région des Mines, Province Chinoise du Yunnan: Voyage effectué du 4 au 14 avril 1906". *Bulletin de la Société de géographie de Lyon*, no. 138, pp. 187-195.
- "Le chemin de fer du Yunnan" (30 June 1908). *La Dépêche coloniale illustrée* (Paris).
- LEE, R. (1989). *France and the Exploitation of China 1885-1901: A Study in Economic Imperialism*. Hong Kong: Oxford University Press.
- LEGG, J. (1871). *The Chinese Classic* (vol. IV, pt. I). Hong Kong: Selbstverl.
- LI, K. 李焜 (1967). *Yunnan sheng mengzi xianzhi* [Gazeteer of Mengzi County, Yunnan Province] 雲南省蒙自縣誌. Taipei: Chengwen.
- LI, Q. 李喬 (1935). "Gejiu 箇舊". *Shenbao yuekan* 申報月刊, vol. 4, no. 6, pp. 90-92.
- LI, Q. 李喬 (1937). "Yunnan xikuang yipie 雲南錫礦一瞥 [A Glimpse of Tin Mines in Yunnan]". *Zhongxuesheng* 中學生, vol. 75, pp. 125-139.
- LI, W. 李文海 (ed.) (2009). *Minguo shiqi shehui diaocha congbian (erbian): jindai gongye juan (xia)* [Republican China Social Survey Series (Part II): Modern Industry (volume II)] 民國時期社會調查叢編 (二編): 近代工業卷 (下). Fuzhou: Fujian jiaoyu chubanshe.
- MENG, H. M. (Meng Xianmin 孟憲民) et al. (1937). "Geology of Kochiu Tin-Field, Yunnan: A Preliminary Sketch". *Bulletin of the Geological Society of China*, vol. 16, no. 1, pp. 421-437. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1755-6724.1937.mp16001019.x>
- MENG, X. 孟憲民 (1936). "Gejiu dizhi shulüe 箇舊地質述略". *Dizhi pinglun* 地質評論, vol. 1, no. 3, pp. 339-345.
- SHEN, G. Y. (2014). *Unearthing the Nation: Modern Geology and Nationalism in Republic China*. Chicago: University of Chicago Press. DOI: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226090542.001.0001>
- SHI, G. 史國衡 (1944). "Lun gejiu xiye [On tin industry in Gejiu] 論箇舊錫業". *Jingji jianshe jikan* 經濟建設季刊, vol. 2, no. 3, pp. 119-122.
- SHI, H. 時懷銘 (1944). "Gejiu yinxiang [Impressions of Gejiu] 箇舊印象". *Lüxing zazhi* 旅行雜誌, vol. 18, no. 1, pp. 51-58.
- "Sidanba boshi qingban diansheng weisheng shiye [Dr. Štampar proposed to run the health affairs in Yunnan Province] 司丹巴博士請辦滇省衛生事業 (10 December 1935). *Shenbao* 申報 (Shanghai).
- SONG, Y. 宋應星. *Tiangong kaiwu* 天工開物 (1637). Digital version by Bibliothèque nationale de France [online]. Available at: <http://archivesetmanuscrits.bnf.fr/ark:/12148/cc276800>
- SU, R. 蘇汝江 (1942), "Yunnan gejiu xiye diaocha [Survey of tin industry in Gejiu, Yunnan] 雲南箇舊錫業調查." In: Li, W. (ed.), pp. 776-778.
- SUN, S. 孫世荃 et al. (1981). "Yunnan gejiu xikuang kuangong feiai bingyinxue fenxi [Etiological analysis of lung cancer in old tin miners in Yunnan] 雲南箇舊錫礦工肺癌病因學分析". *Fushe fanghu* 輻射防護, vol. 2, pp. 1-8.
- SUOZI 索子 (Pename of Lu Xun 魯迅) (1903). "Zhongguo dizhi lüelun [Sketches of Geology in China] 中國地質略論". *Zhejiang chao* 浙江潮, vol. 8, pp. 59-76.
- XU, J. 徐繼濂 (1947, May 19). "Diannan shiri [Ten days in southern Yunan] 滇南十日". *Shenbao* 申報. Shanghai.
- WU, S. X. (2015). *Empires of Coal: Fueling China's Entry to the Modern World Order*. Stanford: Stanford University Press. DOI: <https://doi.org/10.11126/stanford/9780804792844.001.0001>
- XINBO 新波 (1940). "Gejiu de niuma: dianzhong xiaoji zhiyi [Cattles and horses in Gejiu: A Record in Yunnan] 箇舊的牛馬: 滇中小記之一". *Yong'an yuekan* 永安月刊, no. 16, p. 26.
- YAN, Y. 閻永輝 (1917). "Yunnan Gejiu xichang jielüe [Brief introduction to the tin company in Gejiu, Yunnan] 雲南箇舊錫廠節略." In: ZHONGGUO DI'ER LISHI DANG'ANGUAN, p. 717.
- YATES, M. (2011). "The human-as-waste, the labor theory of value and disposability in contemporary capitalism". *Antipode*, vol. 43, no. 5, pp. 1679-1695. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2011.00900.x>
- YIN, Z. 尹贊勳 (1937). "Yunnan gejiu fujin dizhi kuangwu baogao: xuyan [Geological mining report in the vicinity of Gejiu, Yunnan: Preface] 雲南箇舊附近地質礦務報告: 序言". *Dizhi zhuanbao (yizhong)* 地質專報 (乙種), vol. 2, pp. 1-2.
- YUNXI GONGSI WEISHENGCHU [Health Department of Yunnan Tin Company] 雲錫公司衛生處 (1976). "Gejiu xikuang gongren chenfei de linchuang ji xiongbu X-xian biaoqian [Clinical and chest X-ray findings of pneumoconiosis in Gejiu tin miners] 箇舊錫礦工人塵肺的臨牀及胸部X線表現". *Yejin laodong weisheng* 冶金勞動衛生, vol. 2, pp. 37-41.
- ZHANG, S. 張世富 (1947). "Youfang xidu gejiu [Visiting the tin capital Gejiu] 遊訪錫都箇舊". *Lüxing zazhi* 旅行雜誌, vol. 21, no. 8, pp. 11-17.
- ZHANG, X. 張希禹 (1931). "Yunnan gejiu malage xichang gaikuang [Overview of Malag tin plant in Gejiu, Yunnan] 雲南箇舊馬拉格錫廠概況". *Kexue zazhi* 科學雜誌, vol. 15, no. 11, pp. 1906-1915.
- ZHONG, D. 鍾道樹 (1939). "Gejiu zhi xikuang [Tin in Gejiu] 箇舊之錫礦". *Xuesheng zazhi* 學生雜誌, vol. 19, no. 6, pp. 49-61.
- ZHONGGUO DI'ER LISHI DANG'ANGUAN [Second Historical Archives of China] 中國第二歷史檔案館 (ed.) (1991). *Zhonghua minguoshi dang'an ziliao huibian* [Compendium of archival materials on the history of the Republic of China] 中華民國史檔案資料彙編, vol. 3 Beiyang zhengfu shiqi gongkuang ye [Industrial and mining industry during the Beiyang government] 北洋政府時期工礦業. Nanjing: Jiangsu guji chubanshe.
- ZHOU, X. 周譔 (1939). "Gejiu de xi [Tin in Gejiu] 箇舊的錫". *Yuzhou feng: yikan* 宇宙風: 乙刊, vol. 4, pp. 161-162.

<https://digithum.uoc.edu>

Landscapes of boom and ruination: politics of seeing in China's "tin capital" Gejiu, 1912-1949

Qieyi Liu

University of Toronto

qieyi.liu@mail.utoronto.ca

PhD Candidate and Course Instructor at the Department of East Asian Studies, University of Toronto. Her research and teaching focuses on modern Chinese history, history of science and technology, and environmental humanities. Her recent peer-reviewed journal article, "Dai in the 'Land of Tropical Miasma': Encounters of Early Chinese Anthropology in Yunnan" (*eTropic*, 2022), examines competing representations of China's tropical borderlands in the early twentieth century and considers their different ecological implications. She is currently finishing her dissertation project, tentatively entitled *Enlivening Ten Thousand Things: Cultures of Natural Sciences in Modern China, 1900-1960*. Qieyi Liu received her Master of Arts in East Asian Languages and Cultures from Columbia University and her Bachelor of Laws in Sociology from Tsinghua University.

<https://digithum.uoc.edu>

Secció especial: Pensar a través de la ruïna: aproximacions teòriques i empíriques a les ruïnes de l'antropocè

Abandonar, transformar, recordar: dues mirades a les ruïnes contemporànies

Anna Clot-Garrell
Universitat de Barcelona

Data de recepció: octubre 2023

Data d'aprovació: gener 2024

Data de publicació: març 2024

Citació recomanada:

CLOT-GARRELL, Anna (2023). «Abandonar, transformar, recordar: dues mirades a les ruïnes contemporànies». A: Anna Clot Garrell (ed.). «Secció especial: Pensar a través de la ruïna: aproximacions teòriques i empíriques a les ruïnes de l'antropocè» [en línia]. *Digithum*, núm. 31. <https://doi.org/10.7238/d.v0i31.420746>. [Data de consulta: dd-mm-aaaa].

Els textos publicats en aquesta revista estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement 4.0 Internacional de Creative Commons. La llicència completa es pot consultar a <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ca>

Resum

La present ressenya posa en relació la lectura dos llibres sobre els paisatges de l'abandó contemporanis, on diferents tipus ruïnes proliferen, resten i s'acumulen. D'una banda, el llibre de Cal Flynn *Islas del Abandono. La vida en los paisajes posthumanos* (2022) i, d'una altra, el llibre de Jaume Corominas *Fígols les Mines. Esplendor i decadència d'una colònia minera* (2019). Flynn i Corominas furguen des de diferents geografies, mirades i escriptures les presències i absències que configuren aquests paisatges, que a voltes ens atreuen i a voltes ens desolen. Ambdós autors ens conviden a través dels seus treballs a mirar de cara aquestes indrets i les seves ruïnes en comptes de girar-nos-hi d'esquena, per copsar com creació i destrucció esdevenen un binomi difícil de destriar.

Paraules clau

abandó; postindustrial; posthumà; paisatge; memòria; ruïnes

Abandoning, transforming, remembering: two looks at contemporary ruins

Abstract

This review aims to connect the reading of two books that revolve around contemporary abandoned landscapes, where various types of ruins persist, endure, and accumulate. The books are Islands of Abandonment: Life in the Post-Human Landscape (2022) by Cal Flynn and Fígols the Mines: Splendor and Decline of a Mining Colony (2019) by Jaume Corominas. These two books are interesting because they offer different perspectives from various geographic locations, lenses, and narrative styles. They explore the contrast between presence and absence that shapes these landscapes, at times alluring and at others desolating. Both authors delve into the theme of abandonment and

<https://digithum.uoc.edu>

Abandonar, transformar, recordar: dues mirades a les ruïnes contemporànies

encourage readers to confront these places and their ruins directly, urging us to comprehend the intricate interplay between creation and destruction - a duality that is often difficult to distinguish.

Keywords

abandonment; post-industrial; post-human; landscape; memory; ruins

1. D'absències i presències: dues lectures complementàries

Pocs anys de diferència separen la publicació recent de dos llibres que ens apropen a les complexitats i ambivalències d'aquells indrets on les promeses del progrés han degenerat i deixat empremta. Si bé la fascinació per allò que decau i resta arranca de poetes barrocs i romàntics fins a artistes contemporanis com Bernd i Hilla Becher, la proposta d'aquests dos treballs s'allunya de l'estetització per mostrar el potencial crític d'una lectura que ens convida a mirar de cara aquests vestigis per comprendre el nostre present. Walter Benjamin és potser qui, de manera més punyent i bella, assenyalava la importància d'aquesta mirada retrospectiva sense nostàlgia ni fetitxisme a què ens conviden a cultivar aquests dos treballs sobre l'exploració rigorosa i detallada de paisatges abandonats on diferents ruïnes proliferen i s'acumulen (Benjamin, 2019; Löwy, 2020). Mentre Cal Flynn ens convida a viatjar per llocs remots però alhora emblemàtics d'arreu del món, Jaume Corominas ens recorda que no cal anar gaire lluny, aterrant aquestes realitats icòniques en el món local més proper, potser menys cridaner, però no per això menys important. Flynn i Corominas furguen doncs des de diferents geografies, mirades i escriptures les presències i absències que configuren l'aparent buidor de llocs travessats pel desastre o l'extractivisme, mostrant l'abandó com un procés dinàmic i relacional més que un final de partida. Vegem-ho.

2. Quan la vida neix entre les terres ermes

El llibre de Cal Flynn ens transporta a dotze llocs emblemàtics que ens apropen i mostren diverses cares de processos d'abandonament i de recuperació natural que tenen en el seu origen, majoritàriament, episodis de destrucció i catàstrofe humana. L'escriptora i periodista d'investigació escocesa s'endinsa en aquests diversos indrets remots resseguint els estralls i vestigis de la devastació però també identificant-ne les espurnes de vida que sorgeixen incloent-hi, i relacionant, tant els aspectes humans com els no-humans. En aquest eixamplar la mirada que ens proposa l'autora –on hi ressonen els treballs d'Anna Tsing i les seves col·laboradores (2015, 2017)– és on rau la singularitat d'aquest llibre, i també en la complexitat que dibuixa. De manera minuciosa, però alhora accessible a tots els públics, Flynn ens apropa una diversitat d'històries on barreja les seves pròpies observacions tot visitant aquests indrets amb una documentació científica i minuciosa sobre els processos de regeneració dels seus ecosistemes. En aquesta diversitat, però, copsem dos fils conductors que s'entrecreuen. D'una banda, paisatges profundament afectats

per l'activitat humana que mostren els impactes d'una relació purament instrumental amb el nostre entorn i d'un antropocentrisme nociu que s'oblida del conjunt d'interdependències que ens configuren. D'una altra, la resiliència dels ecosistemes en aquests escenaris devastats i la possibilitat de vida en aquests paisatges àrids.

El llibre està estructurat en quatre parts on l'autora recorre entorns urbans i rurals, alguns d'icònics d'altres més desconeguts, cadascun amb unes condicions ambientals, històriques i geogràfiques diferents. En la primera part titulada «In absentia», Flynn ens transporta a quatre indrets que podríem titllar d'exemplificadors de les advertències vers les derives destructives i conseqüències no desitjades de la modernitat que Ulrich Beck ens apunta en el ja clàssic llibre *La Societat del Risc* (1986), ja que són quatre exemples que ens permeten palpar les conseqüències contradictòries de les promeses del progrés: des de l'icònic cas nuclear de Txernòbil i el conflicte armat a Xipre passant per les terres ermes d'Escòcia i d'Estònia a causa de l'activitat industrial i agrària intensiva. En aquests quatre casos, Flynn mostra la metamorfosi d'aquests camps abandonats a causa de l'impacte humà a través de la mirada de l'ecologia per copsar els processos mitjançant els quals, com explica la mateixa autora, els ecosistemes reneixen, s'expandeixen i/o s'adapten. En posar l'atenció en aquestes transformacions, l'autora també ajuda al lector a afinar la mirada vers allò que considerem paisatges amb «valor», qüestionant ideals de naturalesa prístina que alhora són també artificis humans. Com subratlla Flynn, «els terrenys erms que a simple vista semblen horribles poden ensenyar-nos formes noves i més sofisticades d'observar l'entorn natural; no en termes pintorescos ni atenent la cura que s'ha dipositat en ells, sinó fixant-nos en la seva força ecològica. Una vegada hem après a fer-ho, el món ens ofereix un aspecte diferent» (2022, p. 37).

Des d'aquest primer recorregut, la segona part titulada «Els que es queden», viatgem amb l'autora a dues ciutats icòniques dels Estats Units, Detroit i Paterson, on aborda el deteriorament urbà i posa l'accent sobretot en els aspectes humans de l'abandó. En aquest sentit, l'autora ens descriu com «en un entorn urbà, accedir a un espai abandonat és el més a prop que podem estar de sortir del mapa[...] una ruïna urbana pot tenir l'efecte a la ment semblant a penetrar en un bosc fosc o escalar un pic escapat» (2022, p. 141). Tanmateix, Flynn en aquestes pàgines no només cospa les ruïnes com a objectes sinó com a verb (Stoler, 2013), és a dir, mostrant com hi ha vides que queden arruïnades en aquests processos de deteriorament i abandó, de manera que considera també els aspectes sociopolítics, econòmics i psicològics de viure entre les ruïnes.

La tercera part del llibre, «L'ombra allargada», com indica el seu títol, aborda la persistència dels llegats industrials explorant-ne les múltiples accepcions a través de diferents territoris. Flynn mostra en aquesta part com l'imperatiu de continuar endavant necessàriament

<https://digithum.uoc.edu>

Abandonar, transformar, recordar: dues mirades a les ruïnes contemporànies

implica confrontar els seus efectes duradors en el temps, ja que aquests traspassen en la major part dels casos la generació que els provocaren (Folkers, 2021). El futur no és buit sinó prenyat de futurs fallits que tots aquests indrets encarnen (Adam, 2007). Amb Flynn copestem l'acumulació de residus tòxics a Arthur Kill (Staten Island, els Estats Units) on, enmig d'aquest paisatge de futurs abandonats, i de manera sorprenent, ecosistemes emergeixen, i il·lustren, a través d'aquest cas, com «podria adaptar-se la vida per sobreviure en un món postindustrial devastat» (Flynn, 2022, p. 160). Després viatgem cap a França, a la *zone rouge* de Verdún, on visitem escenaris de guerra per observar com els horrors i la violència no només van modificar el paisatge durant les batalles sinó que continuen latents en la terra impenetrable pels riscos que encara comporta avui dia trepitjar-la. De França enfilem rumb a l'Àfrica a Amani, Tanzània, on Flynn ens apropa un cas singular del colonialisme –inherent a la crisi climàtica– des de la perspectiva biològica, a través de mostrar-nos els impactes de la introducció d'espècies de plantes invasores que han modificat i malmès l'ecosistema autòcton. D'Àfrica retornem a Escòcia a Swona, on, des d'un vessant més subjectiu, compartim amb l'escriptora l'estada a una illa abandonada. Flynn narra com el pas del temps recorre aquest entorn mostrant de manera vivaç i amb exemples concrets la «vitalitat» de la matèria de què avui tant en parlen els nous materialismes en les Ciències Humanes i Socials (Coole i Forst, 2010; Fox i Alldred, 2018).

Així arribem a la quarta part, «Al final de Partida», on dos darrers exemples, Plymouth a l'illa de Montserrat al Carib i el mar de Salton a Califòrnia als Estats Units, culminen el recorregut de Flynn per paisatges de l'abandó reals però amb trets propis de la ficció distòpica. Aquests dos indrets serveixen a l'autora de trampolí per a unes reflexions finals d'abast més ampli en què brollen de manera més explícita els claroscurs que afloren en el transcurs del llibre. Flynn evoca l'obra fundacional de la ciència-ficció, *Frankenstein* de Mary Shelley, com a paràbola de la supèrbia humana i com a reflex –en una lectura contemporània– de la crisi climàtica actual en tant que creació monstruosa pròpiament humana amb efectes imprevisibles (2022, p. 266). D'aquesta manera, en aquest tram final del llibre, l'autora situa els casos visitats en un marc més ampli de discussió reafirmant la comesa del seu llibre, ja que si bé vol posar l'accent en allò positiu, és a dir, en «l'herba que creix en les esquerdes de les voreres» (*ibid.* 267), aquest èmfasi no omet una realitat flagrant: els canvis irreversibles en els nostres ecosistemes com a resultat de l'acció humana que posen en entredit la nostra pròpia supervivència. En aquest sentit, Flynn ens parla d'històries de «redempció», no de «restitució», ja que cap d'aquests llocs mai no tornarà a ser com abans.

Dit això, el llibre també vol combatre l'apatia que pot conduir la distopia, la inevitabilitat d'un món caigut o d'un futur ruïnós, subratllant una vegada més la importància de no perdre l'oportunitat d'anar més enllà del «tot està perdut» i el valor de copsar sense filtres aquests paisatges devastats. Així, Flynn, en el darrer capítol, explica com a tots els indrets que ha mirat i ha estat, llocs doblegats i trencats, despullats i desolats, contaminats i enverinats, col·lapsats políticament i socialment, ha trobat nova vida brotant entre les ruïnes, una vida estranya, com diu l'autora, però valuosa a causa de la seva resiliència. En aquest sentit, Flynn insisteix que no es tracta de donar via lliure a continuar saquejant el planeta a còpia de mostrar la seva resiliència

eventual, sinó més aviat de copsar aquests «relats de rendició» com a fars que il·luminen una realitat que percebem obscura i difícil en els temps que corren, no tan sols proporcionant-nos coneixement sobre processos de reparació i adaptació que mostren que inclús en les situacions més devastadores hi pot néixer un bri d'esperança, sinó també carregant-nos d'humilitat assenyalant la importància de no caure en la mateixa trampa i, per tant, el valor d'evitar mètodes de conservació massa invasius i intervencionistes, fent del remei la pròpia malaltia. Com explica Flynn, «aquests *terrains vagues*, amb les seves comunitats de plantes resistents, poden està més vius i presentar una realitat més sòlida que molts dels llocs pintorescos més celebrats del món[...] amb un atractiu i valor propis» (2022: 33). Així doncs, no es tracta, segurament, de restituir artificialment i tapar el dany causat, sinó més aviat, per molt difícil i dolorós que sigui, mirar de cara aquestes ruïnes que s'acumulen i els brots de vida que hi poden néixer per fer caure el «mite futurista del progrés històric» que només es pot afirmar a través d'oblidar l'ocorregut (Buck-Morss, 1996, p. 112).

3. Quan la memòria construeix futurs

Un cop recorreguts tot aquest reguitzell de paisatges emblemàtics amb Cal Flynn, com diu la dita «roda el món i torna al Born», el llibre de Jaume Corominas ens apropa realitats més properes de casa nostra. Concretament, l'autor berguedà ens acosta un dels paisatges postindustrials més densos i alhora més singulars de la geografia catalana des de la mirada de l'arqueologia industrial. Si Flynn ens parla de la vida que neix entre les ruïnes amb un accent a la dimensió natural, Corominas ens mostra la vida que s'esvaeix entre les ruïnes amb un accent a la dimensió sociotecnològica, de manera que mostra com la tecnologia, en aquest cas d'extracció de recursos naturals i producció d'energia, no només transforma el paisatge, sinó la mateixa vida dels habitants del que ell anomena, d'una manera molt perejaumeniana, «un racó de món». El treball de Corominas, tot i situar-se en un escenari local i adoptar una mirada diferent de Flynn, comparteix amb l'autora escocesa el rigor i la meticulositat en la història que ens explica, i la complexitat en el fet d'apropar-se als vestigis d'aquest paisatge de futurs abandonats. També una escriptura propera i amable, però en aquest cas, acompanyada d'una documentació gràfica extensa i rica que conjuga imatges de passat i present. El treball mostra com d'una activitat tan concreta i instrumental com l'extracció de carbó neix tot un univers social i tecnològic particular amb les seves infraestructures i instal·lacions, el seu funcionament i la seva idiosincràsia, les seves relacions socials i tradicions que s'han anat esvaïent en l'abandó d'aquesta activitat productiva.

El llibre està estructurat en sis parts que ressegueixen l'esplendor i el declivi de Fígols-les Mines, una colònia minera que va néixer enmig de les muntanyes de l'Alt Berguedà i a tocar del riu Llobregat, un dels eixos motrius centrals de la industrialització d'aquesta zona i de Catalunya. En la primera part, Corominas situa geogràficament el lector a Fígols-Les Mines i en dibuixa els orígens històrics preindustrials tot detallant-ne gràficament els vestigis que hi romanen. La segona i tercera part esdevenen els eixos centrals del treball en què l'autor descriu les instal·lacions que configuraven l'activitat minera i mostra com pren forma un entramat tecnològic complex que va transformar

<https://digithum.uoc.edu>

Abandonar, transformar, recordar: dues mirades a les ruïnes contemporànies

la fisonomia d'aquesta contrada des de 1871, quan es construeix el primer tramvia de tracció animal per transportar el carbó de les primeres explotacions de carbó, fins ben entrat el segle XXI, quan la darrera instal·lació vinculada a la mineria, la central tèrmica de Cercs, cessa la seva activitat l'any 2011. L'autor situa i ressegueix de manera minuciosa la proliferació de cadascuna de les infraestructures i acompanya les descripcions amb un material gràfic ric que il·lustra tant el seu funcionament passat com l'abandó del present. L'autor, a més a més, posa rostres i textura a tot aquest entramat productiu i extractiu, de manera que il·lustra el conjunt d'oficis i destreses que també han quedat sedimentades en les restes de les infraestructures abandonades.

La quarta i cinquena part del llibre complementen la part tecnològica entrant a la part social, il·lustrant-ne el vincle indestriable. Com indiquen Sheila Jasanoff i Kim Sang-Hyun des de la perspectiva dels estudis en ciència i tecnologia, tant la ciència com la tecnologia tenen un paper crucial en formar i establir comunitats socials, com expliquen amb el seu concepte d'«imaginari sociotècnic de la modernitat» (2015). En la quarta part, doncs, Corominas aprofundeix en el microcosmos miner mapejant i il·lustrant el conjunt d'edificis i serveis bàsics que configuren la vida quotidiana a la colònia més enllà de la seva activitat productiva. Des dels habitatges, els safareigs i les fonts públiques passant per les botigues, la cobertura sanitària, l'escola o les comunicacions i les perruqueries, barberies, modistes, espadenyeria o matalasser. En la cinquena part l'autor ens apropa el conjunt de rituals, festes i activitats d'esbarjo que configuren i reproduïen la vida social de la colònia, així com els conflictes sociolaborals i econòmics d'un entorn obrer com el miner. Aquesta part culmina resseguint les visites de personatges i col·lectius rellevants a la colònia, on hom pot llegir des d'una mirada sociològica les relacions de distància i proximitat que configuren aquest indret vers nuclis de política institucional i processos de desenvolupament econòmic a zones urbanes (Cantó-Milà, 2016; Simmel, 1997). A tall de clausura, el llibre culmina amb un reconeixement dels qui van viure i créixer en aquest indret, de manera que aporta dades que detallen amb noms i cognoms tot aquest món que ha quedat pràcticament esvaït entre les muntanyes i que convida al lector a treure'n les seves pròpies conclusions.

En aquest treball, doncs, escrit des de l'òptica d'un nadiu, es combinen diferents maneres i angles de lectura. Des de l'interès per a totes les persones que van viure en aquest «racó de món» que s'hi retrobaran en el reguitzell de detalls i imatges, fins a persones interessades en la història local que hi podran trobar un material inèdit ampli. També lectors allunyats d'aquest entorn, ja que aquest llibre pot ser llegit com a una etnografia d'un territori de modernització escrita des del prisma d'un dels seus habitants. Per consegüent, hom es pot fer una idea a través d'aquestes pàgines de la vida humana que també creix i s'apaga amb la fi de les activitats industrials que configuren el món que tenim avui i que d'alguna manera també ens configuren a nosaltres. Creació i destrucció esdevenen un binomi difícil de destriar un cop llegits tant el treball de Corominas com el de Flynn, ja que totes dues lectures ens conviden a mirar de cara i amb cura aquestes ruïnes en comptes de girar-nos-hi d'esquena, a escoltar què és allò que ens ensenyen per als futurs en entredit que ens (des)esperen.

Bibliografia

- ADAM, B.; GROVES, C. (2007). *Future Matters: Action, Knowledge, Ethics*. Londres: Brill.
- BECK, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. Londres: Sage.
- BENJAMIN, W. (2019). *Sobre el concepte d'història*. Barcelona: Flâneur.
- BUCK-MORSS, S. (1996). *Dialéctica de la mirada: Walter Benjamin y el proyecto de los Pasajes*. Madrid: Antonio Machado Libros.
- CANTÓ-MILÀ, N. (2016). «On the special relation between proximity and distance in Simmel's forms of association and beyond». A: KEMPLE, T. I PYHTINEN, O. (eds.). *The Anthem Companion to Georg Simmel*, pp. 81-100. Londres: Anthem Press.
- COOLE, D.; FROST, S. (eds.). (2010). *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics*. Londres: Duke University Press.
- COROMINAS, J. (2019). *Fígols les Mines. Esplendor i decadència d'una colònia minera*. Sant Jordi de Cercs: Jaume Corominas.
- FLYNN, C. (2022). *Islas del Abandono. La vida en los paisajes posthumanos*. Madrid: Capitán Swing.
- FOLKERS, A. (2021). «Fossil Modernity: The Materiality of Acceleration, Slow Violence, and Ecological Futures». *Time & Society*, vol. 30, núm. 2, pp. 223-246. DOI: <https://doi.org/10.1177/0961463X20987965>
- FOX, N. J.; ALLDRED, P. (2018). «Social Structures, Power and Resistance in Monist Sociology: (New) Materialist Insights». *Journal of Sociology*, vol. 54, núm. 3, pp. 315-330. DOI: <https://doi.org/10.1177/1440783317730615>
- JASANOFF, S.; KIM, S.H. (eds.). (2015). *Dreamscapes of Modernity: Sociotechnical Imaginaries and the Fabrication of Power*. Chicago: University of Chicago Press.
- LÖWY, M. (2020). *Walter Benjamin. Avis d'incendi*. Barcelona: Flâneur.
- SIMMEL, G. (1997). «The sociology of space». A: FRISBY, D. i FEATHERSTONE, M. (eds.). *Simmel on Culture: Selected Writings*. Londres: SAGE, pp. 137-169.
- STOLER, A.L. (2013). *Imperial Debris: On Ruins and Ruination*. Londres: Duke University Press.
- TSING, A. (2015). *The Mushroom at the End of the World*. Princeton: Princeton University Press.
- TSING, A.; SWANSON, H.A.; GAN, E.; BUBANDT, N. (2017). *Arts of Living on a Damaged Planet: Ghosts and Monsters of the Anthropocene*. Minnesota: University of Minnesota Press.

<https://digithum.uoc.edu>

Abandonar, transformar, recordar: dues mirades a les ruïnes contemporànies

Anna Clot-Garrell Universitat de Barcelona
annaclotgarrell@ub.edu

És investigadora postdoctoral Juan de la Cierva Incorporación al Centre d'Estudis de Cultura, Política i Societat, Departament de Sociologia, Universitat de Barcelona. La seva recerca actual gira al voltant de les transformacions socioecològiques, combinant treball teòric i empíric. És doctora en Sociologia amb menció internacional per la Universitat Autònoma de Barcelona, guardonada amb el Premi Manuel Sales i Ferré de Sociologia (Institut d'Estudis Catalans, 2018).

